

KOROŠKI

svižinar

*Padel naš je zarod,
tekla naša kri,
prost da vstane narod,
dom da nam stoji.*

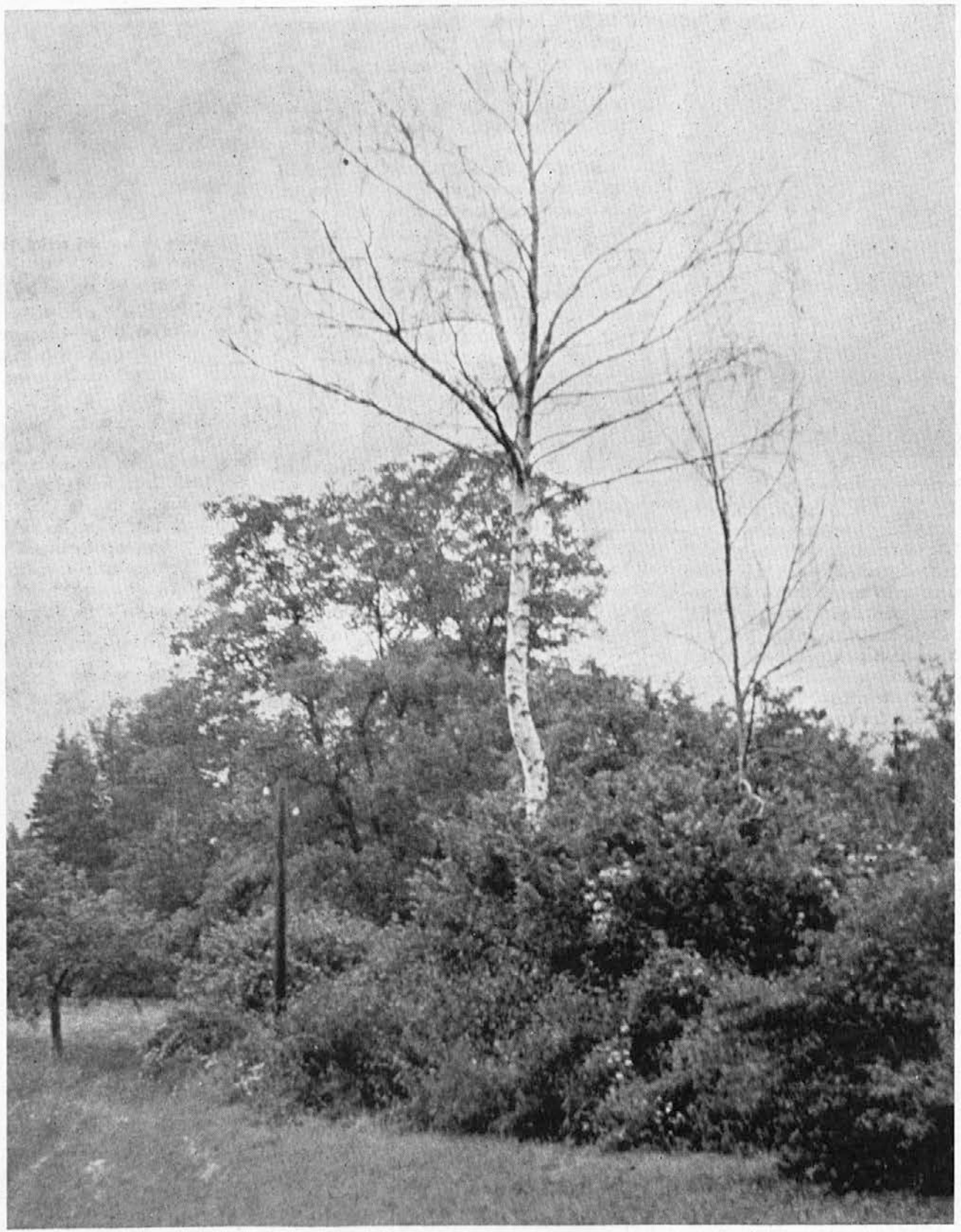
(Napis na spomeniku
v Ločah)

GLASILO RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XVI.

Ravne na Koroškem, 25. novembra 1966

Št. 4

Jesen pod Goro

TAM SE JE RODILA REPUBLIKA

Ljudje iz civilizirane Evrope dravimo v velika svetovna mesta, »pohlastamo« njihove znamenitosti in tako opravimo z vso preteklostjo evropskih narodov ter jo »osvojimo«. To delamo, da bi postali kulturni prebivalci sveta, ob vsem pa se le redko utegnemo približati vrednotam pre-

Relief na zunanji strani je venec naše zgodovine: SUŽENJSTVO — KRIVICA — UPOR — SOVRAŽNIKOVO MASČEVANJE S TOPOVI IN TANKI — ŽRTEV V ZGORELEM DOMU — SREČANJE MATERE Z OBEŠENIM ALI ZAKLANIM SINOM — PROTEST PROTI ČLOVEKUZVERI — SVETLOBA, KI PRINAŠA ZMAGO. Toda z »izstrelkom« na Šehitlucih, z banjaluško in našo akropolo, ki srepo zre na mesto in ga čuva, ki svari Kozaro, se izpraševanje vesti in nemo občudovanje šele začne.

Ob Vrbasu se nadaljuje pot skozi zaprto in stisnjeno sotesko. Polna tihih in neznanih grobov se za silo odpre pri Jajcu, romantičnem mestecu vodice in slapov — rojstnem kraju naše republike. Mestece je na zunaj mirno, toda ne poznaš ga, če ne čutiš njegovih ljudi, ki so skozi vso burno preteklost dobro vedeli, kaj je tuja oblast, krivica in življenje pod tujim gospodarjem. Žrtve v II. svetovni vojni so bile velike, toda kakor same po sebi razumljive, saj so ti ljudje z njimi samo pokazali, kdo so in kaj mislijo. Ni čudno, da je to mesto sprejelo, hranilo in nesebično čuvalo več dni voditelje narodnoosvobodilnega gibanja ob zgodovinskem II. zasedanju AVNOJ. Muzej v Jajcu je premajhen, da bi zajel vse, kar je vredno hraniti in poznati. Mnogi prebivalci so živ spomenik, ki mora živeti in postati tudi del nas.

V kotlini Drvara je srečanje s prvim človekom pomenilo tudi srečanje s krajem izpred dvaindvajsetih let, z desantom na Drvar, s Titovo skalo, s krajem, ki ga po napadu skoraj ni bilo več. Človeku, ki je bil 25. maja 1944. leta v Drvaru, je pripoved tekla in tekla. Besede niso zastajale, čustva pa so jih dopolnjevala. Tisto veliko jutro so se prebivalci zbudili, obstali in šli v boj kot en mož. Prav vsi so sodelovali in pomagali, se borili in umirali, da se je to-

Bihač — spominski relief 700-letnice mesta

variš Tito rešil, da je veliki sovražnikov načrt splahnel v nič.

In je ostal kraj — spomenik in so ostali ljudje, ponosni na svoje mrtve, ponosni na svoja dejanja, vendar neposredni, topli, človeški.

V Bihaću se naša preteklost sooča s sedanjostjo. V kraju, kjer je bilo 27. novembra 1942. leta I. zasedanje AVNOJ, kjer sta 1942. leta imela svoj sedež CK KPJ in vrhovni štab NOV, utripa novo življenje. V eno pa se strne tudi tu misel, da je bila vsa bojna sposobnost in osnovna vsebina premoči nad sovražnikovo vojsko v prepričanju o pravičnosti boja, ki je bil izraz najvišjih človeških vrednot.

M. K.

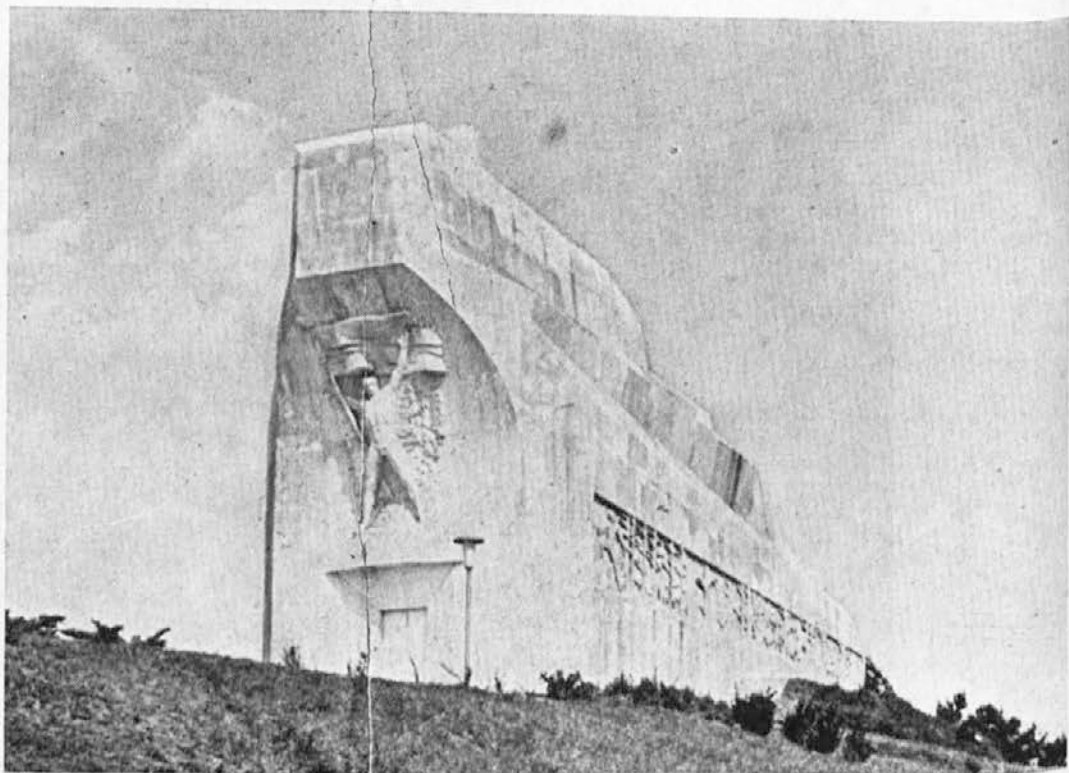
Drvar — Titova pečina

teklosti, še manj pa jih znamo sprejeti vase, se ob njih plemeniti in tako graditi svojo duševnost in svet, ki nas neposredno obdaja. Tako se nam zgodi, da zaradi vsega tega ne ostajamo dovolj med svojimi ljudmi, med svojo kulturno preteklostjo in bogastvom, ki so nam ga stoletja ustvarjali naši predniki. Tako včasih začnemo dvomiti v človeka in s tem tudi v njegova dejanja, in le tako se lahko zgodi, da ne zapramo več niti sebi niti vrednotam naše najbližje preteklosti.

Pot zanese človeka v »zaostalo« Bosno, med njene ljudi, ki drug drugemu še znajo verjeti in so pripravljeni zaupati človeku dosti bolj kot mi, ki slepo dravimo in bežimo pred domom k tujim vrednotam, pri tem pa pozabljamo, da postajamo večni popotniki in tujci sredi svojega naroda in doma.

Zato je treba kdaj iti na tako pot med ljudi, ki so bili pred petindvajsetimi leti pripravljeni storiti vse, žrtvovati tudi na tisoče življenj, da bi onemogočili sovražnika, dobili svojo republiko, ji dali prostor za njeno rojstvo in jo kasneje zvesto branili ter varovali kot svoj največji zaklad.

Iz Banjaluke se vzpnemo na hrib Šehitluci, kjer stoji simboličen spomenik upora in boja v narodnoosvobodilni vojski ter kot izstrellek teče proti Kozari. Veličasten je, kot je bilo veličastno prepričanje ljudi, katerim v spomin stoji. To je naša akropola — spomin na tiste, ki so žrtvovali življenja za to, da je danes domovina naša, in za opomin nam, ki hitimo, hitimo, gledamo in ne vidimo ter še manj čutimo.

Banjaluka, Šehitluci — spomenik padlim borcem

Družbena reforma v naši občini

O reorganizaciji ZK, o samoupravljanju, o predstojećih volitvah kakor tudi o težavah in nalogah v naši občini tokrat govorijo politični sekretar obč. komiteja ZK tov. Franc Praznik, predsednik obč. sindikalnega sveta tov. Miha Ošlak in predsednik SZDL tov. Jože Kert. Vsem trem tovarišem se za njihove odgovore prav lepo zahvaljujemo.

Uredništvo

Tov. Praznik, gospodarska reforma je v polnem teku in njen vpliv vedno bolj čutimo. Za uveljavljanje načel reforme in za dosledno izvajanje nalog pa so predvsem potrebni ljudje. Torej gre tu v prvi vrsti za dojetanje, za pravilno miselnost ljudi, ali bolje, miselnost ljudi je potrebno spremeniti. Prav zaradi tega smo se pri nas lotili reforme v velikem, širšem smislu, gre za družbeno reformo.

Ali ima reorganizacija Zveze komunistov namen uveljaviti nove norme in pobude v tem smislu in konkretno za našo občino ali je potrebno za reorganizacijo pri nas počakati na navodila od zgoraj ali pa naj se ta reorganizacija izvrši na pobudo članstva ZK oziroma ali sploh obstajajo potrebe (mislim zopet konkretno za našo občino) po reorganizaciji ZK, v kakšnem smislu in kaj bo potem bolje?

Prav gotovo je treba gospodarsko reformo oziroma njene prve korake, ki so bili sprejeti lansko leto, gledati z zornega kota družbene reforme. To pa predvsem zaradi tega, ker gre za proces, ki bo zajel vse naše družbeno življenje. Treba se bo odreči nekaterim navadam, ki so se nam zdele vsakdanje, skratka ekonomska logika bo dobila svoj odraz v miselnosti naših ljudi. Seveda pa ne smemo pričakovati, da se bo to zgodilo čez noč. Miselnost preobrazba družbe lahko traja desetletja, ker je ni mogoče izvršiti z zakoni. To, kar reforma danes prinaša, so šele njeni prvi koraki, prvi in polni tek se bo pokazal šele čez dve leti.

Ko govorimo o reorganizaciji Zveze komunistov, vse preveč mislimo na njene organizacijske oblike, manj pa na njeno vsebino dela. Čeprav ne gre podcenjevati oblik organizacije, ki se bodo morale prilagoditi sedanji stopnji samoupravnega sistema, mislim, da jih preveč poudarjamo — gre bolj za reformo načina in metod dela članov ZK in prek njih organizacije kot celote. Saj v bistvu ne spreminjamo osnovnih načel Zveze komunistov, ampak spreminjamo nekatere relacije v organizaciji sami. Gre za to, da Zveza komunistov postane učinkovitejša in bolj celovita. Gre torej za proces in ne za enkratno akcijo. Pričakovati, da bo po dveh sestankih osnovne organizacije reorganizacija ZK izvršena, je iluzija. Tudi tu gre za miselnost preobrazbo. Organizacijo ZK sestavljajo živi ljudje, ki so navajeni nekkih ustaljenih metod in načinov delovanja. S tem pa ne mislim, da so vse organizacije v naši občini obremenjene s starimi koncepti, vendar nekatere so. Sam osebno sem prepričan, da bi to, kar delamo sedaj v organizaciji ZK, morali začeti že po VII. kongresu ZKJ. Ne morem se znebiti vtisa, da zaostajamo za eno kongresno obdobje. Tudi sedanji statut Zveze komunistov, ki je bil sprejet na VIII. kongresu, omogoča take oblike organizacije, ki so najbolj primerne za učinkovito delovanje ZK kot celote.

V naši občini smo se takih oblik v preteklem obdobju tudi posluževali. V ta namen so bili organizirani koordinacijski sekretariati v vsaki krajevni skupnosti, ki imajo nalogo spodbujati člani ZK, živeče v določeni krajevni skupnosti, k bolj organiziranemu in učinkovitejšemu delu. Vendar pa je vsaka oblika organiziranja bodisi organizacije ali družbe odvisna od ljudi samih, od njihove volje in pripravljenosti do dela. Zaradi tega smatram, da ni potrebno čakati na navodila od zgoraj, ampak je treba delati na terenu, da najdemo take oblike, ki bodo nam v občini najbolj ustrezale. Kdo drug naj razpravlja, če ne članstvo v osnovnih organizacijah? Praksa sama pa bo pokazala, katere oblike so boljše in bo te tudi potrdila. Dokončen odgovor na to vprašanje bo dal kongres ZKJ, ki je edini pristojen, da sprejema in spreminja statut organizacije. Seveda pa bo delo kongresa lažje, njegov sklepi in statuti bolj adekvatni hotenjem članstva, če bodo člani oziroma nji-

hove organizacije o teh vprašanih dale svoja mnenja in predloge. Tudi v naši občini je potreba po reorganizaciji, predvsem na relaciji občinski komitej—članstvo in delovna organizacija—krajevna skupnost—družba. Sicer pa bo samo članstvo oziroma organizacija ZK dala konkretne predloge, kakšna naj bo naša bodoča oblika organizacije ZK v občini.

Danes se veliko govori in piše o vlogi Zveze komunistov. Aktualno je predvsem vprašanje, ali se Zveza komunistov v celoti odreka oblasti, kakšna naj bo potem njena vloga, kje je njeno

Franc Praznik, politični sekretar občinskega komiteja ZKS

glavno težišče dela, ali je v zvezi kakšna razlika med likom oziroma delom komunista od prej (mislim pred brionskim plenumom) in komunista v sedanosti oziroma bodočnosti?

Mislim, da v sedanjem času vse preveč ponostavljamo naš družbeni razvoj, to pa zaradi tega, ker premalo poznamo našo objektivno stvarnost oziroma preteklost ali pa je nočemo poznati. Dosedanji zgodovinski razvoj družbe ali bolje rečeno družbe devetnajstega in dvajsetega stoletja nam nazorno prikazuje vlogo delavskega razreda oziroma njegove partije. Vsaka partija se v zgodovini bori za oblast, ker le z močjo oblasti lahko uresničuje svoj program. Naša partija ima v tej borbi še posebno bogato zgodovino. Svojo zgodovinsko afirmacijo kot vodilna sila naše družbe je opravila v štiriletni narodnoosvobodilni vojni, revoluciji in socialistični izgradnji naše domovine. Komunisti so bili idejni nosilci in prvoborci za vse tisto, kar smo doslej dosegli. Brez komunistične partije oziroma Zveze komunistov, delavcev, kmetov, naših delovnih ljudi, ki so sprejeli politiko komunistov in se zanj borili, ne bi bilo ne zmage ne revolucije in ne samoupravljanja, skratka, ne bi bilo vseh tistih rezultatov, ki jih je naša družba dosegla. Po zmagi revolucije je bila aktivnost komunistov na področju oblasti zgodovinska nujnost in potreba. Dolžina tega obdobja je odvisna od materialne baze in družbene zavesti, predvsem pa od zrelosti idejne sile, v našem primeru partije oziroma Zveze komunistov. Z razvojem demokratičnega mehanizma in samoupravnega sistema v naši družbi pa morajo prenehati tudi tisti elementi oblasti, ki so v prvem obdobju nujni, nujni predvsem za ohranitev socialističnega sistema, ker so težnje po restavraciji starega sistema še žive in prisotne. Po tem obdobju preidejo funkcije

AVGUSTU KUJARJU

Dve leti v grobu že počivaš,
na te spominjamo se mi.
Misli v drugih sreih snivaš,
spomin na te pa še živi.

Jernej Krof

oblasti na samoupravne voljene družbene organe. Seveda se pravici vključevanja in borbi za uveljavljanje kakih družbeno političnih odnosov, ki varujejo pridobitve naše revolucije — partija oziroma Zveza komunistov ni nikoli odrekla in se ji tudi ne more. Odreka pa se metoda ukazovanja v imenu družbe s pozicije sile — države. Ker taka metoda delovanja Zvezo komunistov izolira od samega članstva in družbe, slabi njeno revolucionarnost in lahko postane zavora nadaljnega napredka in razvoja družbe. Če tako pojmuje vlogo Zveze komunistov, potem odpade vsako vprašanje o oblasti oziroma se to vprašanje sploh ne postavlja kot problem. S pravilnim razumevanjem družbene razvoja naše družbe in borbo za uveljavljanje takih družbenih odnosov, ki celotno družbo humanizirajo in ženejo naprej, bo Zveza komunistov na sedanji stopnji pridobila na svojem ugledu in ostala vodilna sila naše družbe. Težišče njenega dela je torej med ljudskimi množicami. Tu lahko komunisti razrešujejo in pojasnjujejo protislovja, ki se v vsakdanji praksi pojavljajo. Tovariš Kavčič v svoji razpravi »Komunisti danes« pravi o vlogi ZK: »Vodilna vloga Zveze komunistov je zdaj tudi v tem, da komunisti teoretično predočujejo ostali množici proletariata, s tem da razumejo pogoje, potek in splošne rezultate proletarskega gibanja, in sicer ne z namenom, da bi takšno svoje teoretično znanje obdržali v nekakšnih teoretičnih diskusijskih klubih, marveč z nalogo in ciljem, da bi ga čim aktivneje prenesli med množice.« Razlike med delom komunistov so torej očitne. Komunisti pred vojno so delali in pripravljali narod za borbo proti fašizmu, med vojno vodili borbo za nacionalno osvoboditev, po vojni izgrajevali oblast in gradili porušeno domovino, bili borci za izvedbo samoupravljanja — v bodočnosti borci za utrjevanje samoupravnih odnosov, borci za uresničitev programa, ki je bil sprejet na VIII. kongresu ZKJ. Torej je borba na idejnem področju, za katero je treba več znanja, težka zaradi tega, ker smo nanjo slabo pripravljeni, lažja zato, ker v bitki ne bodo padale glave.

Že VIII. kongres, predvsem pa IV. in V. plenum CK ZKJ sta prikazala komunista v svetlejši in svobodnejši luči. Dokončno sta obsodila komunista-karierista in komunista-diktatorja. O teh vprašanih je bilo veliko povedanega v osnovnih organizacijah ZK v naši državi. Zanima nas, kakšen delež so k temu doprinesli komunisti naše občine?

Kolikor bi v sklepah in delu IV. plenuma videli samo obsodbo komunista karierista in diktatorja, bi pristali na pozicijah tistih ljudi, ki mislijo, da bodo z odstranitvijo nekaterih posameznikov odstranjene tudi že vse ovire, ki so zavirale naš razvoj. Brionski plenum pomeni dejansko zmago tistih sil v naši Zvezi komunistov, ki so se zavzemale za uresničitev sklepov VIII. kongresa in za nadaljnjo demokratizacijo naše družbe. Mislim, da so naše organizacije ostale le pri ugotavljanju sprememb, ki so se v kadrovskega pogledu izvršile v CK ZKJ, manj pa so poskušale analizirati svoje dosedanje delo, načine in metode delovanja, ki so bile v njihovi praksi. Kolikor hočemo, da se realizacija sklepov IV. plenuma izvrši dosledno — in to bomo morali izvršiti — moramo razčistiti najprej sami s seboj, ker le tako bomo lahko dosledni tudi do drugih. Ne zavzemam se za to, da bi sedaj uprizarjali »londar na čarovnice« in jih namenoma iskali, vendar pa ne moremo zatiskati oči pred dejanskimi deformacijami, ki so bile storjene zavestno ali podzavestno. Ta naloga stoji danes pred osnovnimi organizacijami. Gre torej za odnose v občini, gospodarskih organizacijah in ustanovah. Te analize se morajo napraviti. Tega pa ne more napraviti nihče izven nas, ampak mi sami. To je izvajanje sklepov IV. plenuma, to je danes vloga Zveze komunistov, Socialistične zveze delovnih ljudi in Zveze sindikatov. Ljudje, ki so imeli do samouprave in samoupravnih odnosov negativna sta-

lišča, morajo ta odnos spremeniti, v nasprotnem primeru pa se bodo morali sprijazniti z dejstvom, da bodo morali vodilna delovna mesta prepustiti drugim, ki so bolj sprejemljivi in gredo s časom razvoja naprej.

S kakšnimi problemi se največ ukvarja občinski komite ZKS Ravne na Koroškem in ti kot njegov sekretar?

Občinski komite je v preteklem obdobju deloval največ na razčiščenju in utrjevanju samoupravnih odnosov v komunah. To pa predvsem zaradi tega, ker je na tem področju največ problemov in tudi veliko nerazčiščenih pojavov. Prav tako se ukvarjamo s problemom izobraževanja. Že samo dejstvo, da v naši občini 60% vseh zaposlenih nima dokončane osnovne šole, je zaskrbljujoče, posebno še, ker največji odstotek odpade na delavce, ki so mlajši od 35 let. To naj bi bila skrb v prvi vrsti delovnih organizacij in njihovih samoupravnih organov, da jim omogoči šolanje na oddelkih za odrasle, ker se od našega delavca danes več zahteva kot v preteklosti. V zadnjem času pa delamo na tem, da naše članstvo in prek njega javnost, seznanimo z vsebino IV. plenuma in njegovo realizacijo v naši samoupravni praksi.

Ali naš občinski komite posveča dovolj pozornosti sprejemanju mladine v članstvo ZK in ali članstvo v naši občini upada ali raste?

Osebo smatram, da je komite kot celota temu vprašanju posvetil premalo pozornosti. To pa predvsem zaradi tega, ker nismo uspeli naše organizacije približati mlademu človeku v tem smislu, da bi z interesom in veseljem stopal na naše vrste. Seveda tu nastopa mnogo faktorjev, ki danes še zavirajo posameznike, da bi se vključili v ZK, čeprav so aktivni družbeni delavci. Eden teh vzrokov je verjetno sprejem v Zvezo komunistov, javnost dela same organizacije. Velikokrat se zgodi, da je organizacija zaprta sama vase, kolektiv o njenem delu premalo izve. Na kakšni osnovi se naj potem posameznik odloči za vstop v organizacijo, če njenega dela ni čutili na terenu in med ljudmi? Veliko je pripomb tudi na samo članarino in posebno na izvajanje sklepov. Veliko bo treba še napraviti, da bo Zveza komunistov dobila res tisto mesto in vlogo v naši družbi, ki ji pripada. To pa lahko store samo komunisti s svojim aktivnim odnosom do vseh družbenih dogajanj v naši komunah in izven nje. V zadnjih dveh letih število našega članstva niti ne upada in tudi ne raste. Giblje se v višini 10% v odnosu na število vseh zaposlenih.

Mogoče še eno neobičajno vprašanje. Pri nas v Jugoslaviji izvemmo iz časopisov o športnikih, pevcih in igralcih prav vse, včasih tudi prav neumestne podrobnosti. O znanstvenikih, gospodarstvenikih in politikih pa odločno premalo. Ali ne bi bilo prav, da bi bila javnost bolj seznanjena tudi s temi ljudmi, zvedela več o njih samih in o njihovem delu, saj je navsezadnje v veliki meri od njih odvisen naš razvoj in napredek?

Mislím, da ste že s tako postavljenim vprašanjem dali sami tudi odgovor. Res je, da premalo pišemo o naših delovnih ljudeh in njihovih delovnih rezultatih, vendar se nam zopet zastavlja vprašanje, kdo naj piše o njih, če ne mi sami. Ali lahko danes nekdo iz Maribora ali Ljubljane piše o delu kovača v železarni Ravne ali o delu rudarja v rudniku Mežica bolj objektivno kot mi sami, ki vsak dan z njim živimo in delamo pod isto streho.

Ne odrekam pravice, da pišejo o nas delovni ljudje iz drugih krajev, vendar pa smo sami priče velikokrat neobjektivnim člankom, ki s konkretnim življenjem v kraju, občini in delovni organizaciji nimajo nobene realne zveze. Govorimo, da je dnevni tisk naš, toda naš ne bo tako dolgo, dokler mi sami ne bomo pisali v njem.

Ali bi se sam hotel dopolniti najin razgovor?

Želim, da bi se za določena vprašanja, ki so za družbo kot celoto obrobna pomena, za našo občino pa so to družbena vprašanja, ki zahtevajo konkretnih rešitev, angažirali predvsem ljudje, ki imajo vpliv na njihovo rešitev in da bi to rešitev tudi javno izrazili prek vašega lista.

Tov. Ošlak, o samoupravljanju danes zelo veliko slišimo, beremo in govorimo. Navadno je tako, da smo vsi za samoupravljanje, predvsem

dokler samo daje, nismo pa več tako navdušeni zanj, kadar od načelnih razprav preidemo h konkretnemu izvajanju. Če se začne govoriti o enakopravnih odnosih, o plačilu po delu, o boljšem in odgovornejšem poslovanju, o večji individualni odgovornosti ipd.

Neizpodbitno dejstvo je, da je samoupravljanje dalo že velike rezultate in da tu poti nazaj ni. Res je tudi to, da za samoupravljanje ni točno izdelanega recepta in da je v posameznih kolektivih pač tako, kakor si sodelavci uredijo. Torej je predvsem in v prvi vrsti odvisno od ljudi, od njihove izobrazbe, njihovega hotenja, njihove volje do upravljanja, načina, kako se

Miha Ošlak, predsednik občinskega sindikalnega sveta

s problematiko lastnega kolektiva seznanjajo in koliko imajo možnosti pri odločanju.

Kaj konkretno je o vprašanju vzgoje in angažiranosti upravljalca naredil sindikat in s kakšnimi problemi se pri svojem delu srečuje?

Sindikat se že od vsega začetka formiranja delavskih svetov bori, da bi se naši člani in upravljalci čimbolj konkretno spoznali s problemi v kolektivih in lahko po svoji lastni presoji dajali predloge. Organiziranih je bilo že nešteto posvetovanj, seminarjev in predavanj. S tem namenom tudi priporočamo vsem delovnim organizacijam, da vsaj z novo izvoljenimi člani izvršijo krajše seminarje, na katerih bi se spoznali z nalogami, odgovornostjo in osnovnimi principi ekonomike. Druga oblika izobraževanja pa so posvetovanja, ki so bila in bodo še organizirana po krajih, in razni tečajji, ki jih organiziramo prek delavske univerze. Osebo pa mislim, da je najboljši način vzgajanja in pritegovanja proizvajalca k upravljanju tak, da ga mi z dogodki, uspehi in problemi seznanimo in pri proizvajalcu ustvarjamo čut odnosa do družbene lastnine. Največ nesporazumov izhaja iz nepoznavanja stvari ali pa tudi nepravilnega tolmačenja. Trditev posameznikov, da hočejo delavci vedno o vsem odločati, ni čisto resnična, res pa je, da proizvajalci želijo imeti o vsem jasno sliko — da želijo vedeti, kdo za kaj odgovarja in kako.

Pri vseh teh vprašanjih pa se sindikat srečuje z različnimi težavami. V večjih kolektivih je uspelo, da se vrši mesečno ali trimesečno obveščanje o gospodarjenju in drugih dogajanjih, v manjših delovnih organizacijah, zavodih in službah pa je to še vedno vprašanje za sebe. Resno se zamisljijo šele takrat, ko zmanjka denarja ali pa je potrebno uvesti prisilno upravo. Naša naloga je, da prek vseh naših sej, plenumov in konferenc seznanjamo naše člane s problematiko na našem področju in omogočimo izmenjavo stališč in mišljenj. Niso pa osamljeni primeri, ko nekateri ljudje smatrajo, da je delavsko samoupravljanje najboljšo takrat, kadar

je največ demokracije in lahko vsak o vsem diskutira. Tu pa se srečujemo z drugo težavo — kako priti iz načelnih razprav na konkretno in strokovno obravnavanje problemov.

V delovnih kolektivih se veliko razpravlja o samoupravnih aktih in samoupravnih organih. Ali je ta razprava zajela vse kolektive v naši občini in kako je s samoupravljanjem v raznih proračunskih enotah?

Res je, da se v zadnjih štirih mesecih več razpravlja o raznih samoupravnih aktih kakor tudi o delu samoupravnih organov. Vendar pa je res tudi to, da te razprave potekajo ponekod bolj konkretno, drugod pa manj. S samimi proizvajalci je bilo premalo razprav. Urejevanje samoupravnih aktov, od pravilnika medsebojnih delovnih razmerij, delitev dohodka in osebnega dohodka, varstva pri delu ipd. terjajo od naših strokovnih služb ogromno dela, v manjših gospodarskih organizacijah in službah pa je to še toliko težje, ker za opravljanje tega dela nimajo strokovnih služb. Prav zaradi tega se nam dogaja, da v večini primerov še nimajo urejenih pravilnikov in se stvari urejujejo le z začasnimi predpisi in dopolnitvami starih. Razprave, ki so se in se razvijajo o vprašanju samoupravnih organov, gredo v smeri, da je pri tem, ko vedno bolj postavljamo, da je vse stvari potrebno reševati strokovno in prek strokovnih služb, nemogoče na drugi strani to cepiti oziroma prenašati v reševanje nižjih organov.

Dosti premalo pa se pogovarjamo, zakaj ne moremo povsod ugotavljati stroškov, bodisi v proizvodnji ali drugih dejavnostih. Če jih ugotavljamo, jih vedno za celoto, ne pa po delovnih mestih ali oddelkih, to pa je eno od osnovnih vprašanj za razvijanje in zavestno krepitev delavskega samoupravljanja. Da je temu tako, nam dovolj jasno pove stanje na področju socialnega zavarovanja, kjer je nastal precejšen primanjkljaj pri sredstvih, pa tudi delitev gibljivega dela osebnega dohodka skoraj v vseh naših gospodarskih organizacijah je bolj odraz uspeha celega podjetja kakor pa uspeh posameznika ali obrata. Osebo mislim, da tako pri urejevanju samoupravnih aktov kakor tudi pri razvijanju samoupravnih organov premalo sodelujejo naši strokovni delavci in ekonomisti, kajti mimo teh bomo težko in brez večjih uspehov vršili še tako široke razprave o nadaljnji krepitvi delavskega samoupravljanja. Da pa bomo to lahko dosegli, je nujno, da predvsem manjše gospodarske organizacije in ustanove tudi sprejmejo take delavce v svojo sredino.

Gospodarska reforma je prisilila že marsikatero podjetje, da je moralo odpustiti del svojih sodelavcev, druga so bila prisiljena izplačati samo minimalne osebne dohodke. Kako je to pri nas, v naši občini, ali so tudi pri nas kolektivni ali ustanove, ki so morali tako ukrepati, in če so, kje je vzrok in kakšno stališče zastopa pri rešitvi teh problemov sindikat?

Gospodarska reforma ali bolje rečeno družbena, ker je pač zajela vso našo javnost, se različno odraža v našem gospodarstvu kakor tudi v negospodarski dejavnosti. Ponekod so na začetne posledice bili kar temeljito pripravljene, drugi pa so smatrali, da imajo že vse najboljše urejeno in se večjih potresov ni bati!

Moramo pa tudi povedati, da vsi instrumenti, ki so bili in še bodo sprejeti v zvezi z družbeno reformo, še niso začeli delovati v celoti. Kljub temu pa moramo priznati, da se posledice čutijo tudi pri nas. Res je, da pri nas ni bilo večjega števila odpuščenja delavcev, močno pa se čuti, da gospodarske organizacije ne sprejemajo v delovno razmerje niti polovico toliko, kot so pred ukrepi družbene reforme. Ravno tako do sedaj še ni bilo primerov, da bi se morali izplačevati minimalni osebni dohodki, razen v nekem gostinskem obratu, kjer je bila izvedena prisilna uprava.

Stališče občinskega sindikalnega sveta je, da se vsa dejavnost razvija na ekonomski osnovi. Nismo za to, da se podpira katerakoli dejavnost na račun drugih oziroma razvija se naj tako in toliko, kolikor je za to sredstev. V zadnjem času se čutijo težave v gradbeništvu, obrti, gostinstvu in komunalnem zavodu socialnega zavarovanja. Naše mišljenje je, da se tu dajo najti rešitve, ali v združevanju in boljši produktivnosti, v precejšnji meri pa tudi v boljšem in drugačnem izkoriščanju delovnega časa, o čemer (moramo priznati) se do sedaj še zelo malo razmišlja. Vsekakor pa bo potrebno več kot do

sedaj delati na saniranju uslužnostne dejavnosti, ki je pri nas zelo slabo razvita, in to od trgovin in gostinstva do obrtnišтва vseh vrst, kajti to področje je bodoči vključevalec nove delovne sile.

Naša občina izkazuje višek delovne sile. Zanima nas, ali imamo veliko brezposelnih, kako se išče za njih delo in kako bo z različnimi povratniki z zahoda, če bodo hoteli zopet pri nas služiti kruh.

Zadnje obdobje nam sicer kaže porast v absolutnem številu ljudi, ki so prijavljeni na zavodu za zaposlovanje — ta številka se giblje od 350 do 400. V večini primerov je to ženska delovna sila, kar je bolj ali manj razumljivo za naše področje. Delo za te ljudi išče zavod za zaposlovanje, v določenih primerih pa posredujejo tudi posamezniki iz OSS. V času brezposelnosti dobivajo tisti, ki so prijavljeni na zavodu, nadoknado osebnih dohodkov, kolikor so bili že prej zaposleni. Gospodarske organizacije pa prek zavoda za zaposlovanje prijavljajo potrebo po delovni sili.

Kakšno je naše mišljenje o ljudeh, ki delajo v inozemstvu, če bi se vrnili? Osebo smatram, da če se vključujemo v mednarodno delitev dela, se borimo za enakopravne odnose in če bodo gospodarske organizacije potrebovale delovno silo, jih bomo vsekakor sprejemali v svoje vrste, predvsem pa kvalificirane delavce, kajti teh nam še vedno primanjkuje. Vsako drugačno ravnanje bi bilo v nasprotju z našimi načeli o enakopravnosti delavskega razreda.

Sindikata je zaščitnik delavca, delavčevih pravic. Zanimivo bi bilo vedeti, zaradi česa se ljudje največ pritožujejo in ali so te pritožbe v večini primerov upravičene.

Zaščitna vloga delavskih pravic, ki jo vodi sindikat, je predvsem v tem, da mi težimo, da se ne bi delala krivica posameznim članom. To je dolžnost nas vseh v našem družbenem sistemu. Pri OSS imamo angažiranega pravnikarja, ki daje nasvete na pritožbe delavcev in seveda tudi zastopa delavca v primeru potrebe na sodišču. Vsak član sindikata ima pravico iskati zagovornika pri svoji podružnici. Ker pa take službe tam ni, smo mi to službo organizirali pri OSS. Izraža pa se, kakor sem dejal, v obliki dajanja pravnih nasvetov, zastopanja delavca pred sodiščem ipd. Praksa je pokazala, da kljub delavskemu samoupravljanju prihaja do nezakonitih odločitev delovnega razmerja, premeščanja z enega na drugo delovno mesto, nepravilnega tretiranja vajencev, denarnega kaznovanja, in to mimo predpisov, ki so zakoniti, ali celo mimo pravil in pravilnikov, ki so zakoniti za posamezno gospodarsko organizacijo. Nasvete in pomoč, ki jih delavci iščejo prek naše pravne službe, so največ s področja medsebojnih delovnih razmerij. Moramo pa tudi priznati, da večina delavcev sploh ne ve, da se prek OSS nudi brezplačna pravna pomoč. Dane so bile tudi že pripombe, da sindikat zagovarja vedno najslabše delavce, vendar ni tako. Vsak delavec dobljeni spor nam dokazuje, da se je delalo protizakonito, mimo predpisov in sprejetih določil, česar pa v nobenem primeru ne bomo zagovarjali.

Sindikata se vsako leto zavzema za obdaritev otrok. Ali ne bi kazalo otroke obdariti s športnimi rekviziti?

Res je, da OSS iz svojih sredstev vsako leto prispeva določen delež za obdaritev otrok, ravno tako v te namene prispevajo precejšnja sredstva tudi gospodarske organizacije, sklad za šolstvo in drugi. Kratko malo, tako zbrana sredstva niso majhna. Prav zaradi tega smo mišljenja, da naj bi obdarovali otroke z različnimi praktičnimi darili, ki bi nudila otrokom zadovoljstvo, obenem pa pomagala razvijati masovnejšo športno dejavnost. Dostikrat ugotovljamo, da se mladina premalo vključuje v športno dejavnost — smučanje, sankanje ipd., nikdar pa se ne vprašamo, ali imajo otroci to možnost. Zaradi tega izkoriščam to priložnost, ker se bližamo novemu letu, da bi tudi o tem razmišljali sedaj, ne pa nekaj dni pred zaključkom leta. Menim, da bi o tem morala dati svoje mišljenje tudi športna društva, Društvo prijateljev mladine in pedagoški delavci.

V tej zgoščeni obliki sem skušal dati odgovor na posamezna vprašanja. Mogoče ne povsod dovolj konkretno, vsekakor pa se v odgovorih odražajo naša stališča, težnje in tudi naloge, ki stojijo pred nami.

Tov. Kert, hotenje in težnje državljanov naj bi prišle v nepopačeni obliki do naših predstavniških teles, pa naj bo to do občinske, republiške ali zvezne skupščine. Ta vez med volivci in skupščinami naj bi bili občinski odborniki, republiški in zvezni poslanci. Ker smo v predvolilnem letu in ker je SZDL organizator predvolilnih zborovanj, bi bilo zanimivo zvedeti, ali je bila do sedaj ta vez dovolj trdna, dovolj neposredna in dovolj elastična za tako poslanstvo oziroma ali so oblike dela poslancem in odbornikom dovoljevale pogost in neposreden stik s svojimi volivci in kako bo to v bodoče.

Menim, da je to vprašanje zelo upravičeno in postavljeno ob pravem času. Smo namreč že v pripravah za pomladanske volitve v naše skupščinske organe. Spomladi bo potekel mandat prvim »štiriletnikom«, ki so bili prvi izvo-

Jože Kert, predsednik občinskega odbora SZDL.

ljeni po novem volilnem sistemu. Takrat smo namreč volili svoje predstavnike v občinsko, republiško in zvezno skupščino za dve- oziroma štiriletno mandatno dobo. Ob konstituiranju so bili za razne funkcije in organe izvoljeni večinoma tovariši s štiriletno mandatno dobo, kar je razumljivo. Zato ni čudno, da bo v Sloveniji spomladi od skupno 62 predsednikov občinskih skupščin rotiralo kar 41, da bomo na 2000 mestih volili kar 1894 novih občinskih odbornikov, 200 poslancev republiške in 25 poslancev zvezne skupščine.

Tudi v naši občini bomo volili 30 novih odbornikov v občinsko skupščino, med njimi tudi predsednika, podpredsednika in večino predsednikov raznih svetov, tri poslance republiške in pet poslancev zvezne skupščine. Predvolilna akcija v naši občini je že stekla. SZDL kot najboljša množična družbena politična organizacija je tudi poklicana za to, da mora biti nosilec predvolilne akcije. Razumljivo je, da ta naloga ne bo lahka. Ustava namreč predvsem določa pravico predlaganja kandidatov v predstavniška telesa delovnih organizacij in družbene političnih skupnosti kot izključno pravico občanov. S tem je postalo neposredno in demokratično izbiranje in postavljanje kandidatov na zborih volivcev in zborih delovnih ljudi v delovnih organizacijah ustavno načelo. Politične organizacije imajo torej predvsem organizacijsko in usmerjevalno vlogo. Usmerjena naj bo predvsem v priprave, da bi se volivci na zborih volivcev in zborih delovnih organizacij kot najprimernejših oblikah za uveljavljanje volilnih pravic lahko kar najbolje odločili za kandidate, ki bodo imeli največ takih lastnosti, da bodo kos nalogam, ki se bodo od njih zahtevale. Da bi v tem uspeli, moramo biti sami dovolj demokratični tako po svojih metodah dela kot v notranjih odnosih in povezanosti z ljudstvom. Svojo vlogo pri demokratizaciji volilnega sistema bomo lahko izpolnili, če bomo občanom nudili vslo potrebno pomoč na demokratičen in nevsiljiv način, če jim bomo posredovali tudi vse podatke, ki jih je treba poznati in upošte-

vati pri odločanju. Prav pri postavljanju kandidatov ne smemo ničesar storiti namesto občanov, temveč le vse za občane.

Glede povezave med občani in našimi predstavniškimi telesi pa menim, da se ta sicer vsekakor izboljšuje, čeprav še ni taka, kot bi morala biti. Smelo lahko rečem, da je večina odbornikov dokaj dobrih in da so na terenu kakor tudi na zasedanjih dokaj agilni. Vprašanje je seveda, ali so vsi zaključki in sklepi, ki so bili sprejeti, tudi v interesu večine občanov in če ne bi bili nekateri drugačni, če bi odborniki in poslanci bili s svojimi volivci še tesneje povezani in se z njimi tudi o važnejših odločitvah posvetovali. Možnost kontaktiranja z volivci je zelo velika, le da se je vedno ne poslužujemo. Događa se še, da na zbere volivcev ne pridejo odborniki in poslanci in da so zbori volivcev slabo obiskani in tudi slabo pripravljani. V bodoče bomo morali vsekakor tudi pri kandidiranju gledati na to, da bomo predlagali take kandidate, ki bodo lahko s svojimi izkušnjami, znanjem, izobrazbo in drugimi posebnimi vplivi doprinesli k še boljši medsebojni povezavi in še uspešnejšemu delu predstavniških teles.

Zbori občanov so tudi pri nas večkrat slabo obiskani. Kaj je temu vzrok in kaj bo potrebno storiti, da bi bili ti zbori za občane bolj zanimivi?

To je res. Predvsem velja to za razvitejše kraje v naši občini. Kaj je temu vzrok, ni težko ugotoviti. Prebivalci npr. na Čečovju imajo zelo veliko problemov, s katerimi so se še pred leti ukvarjali, rešenih. V manj razvitih krajih so težnje po izboljšanju standarda, bolj urejenih komunalnih objektih, vrtcih, šolah in zdravstveni službi mnogo večje, zaradi česar je med njimi tudi več zainteresiranosti pri obravnavi vseh teh problemov. Menim pa, da zadržanost občanov s tem, ko so si osebno izboljšali življenjske pogoje, od političnega življenja, od problematike, ki zajema območje naše širše družbene skupnosti, ni povsem na mestu in ni upravičena. Na vseh zborih volivcev obravnavamo problematiko, s katero bi morali biti seznanjeni vsi naši volivci. Večkrat bi odpadla marsikatera kritika, ki ni povsem na mestu, velikokrat pa bi se morda odločilo drugače, če bi bilo prisotnih več občanov. V bodoče bomo morali udeležbo povečati. Kako bomo to dosegli, pa naj bo naša skupna skrb, skrb vseh družbeno političnih organizacij, od krajevne skupnosti do občinske skupnosti. Prvo pa se morajo na zborih pokazati vsi poslanci, odborniki in člani ZK. Če bi na Čečovju prišli samo člani ZK, bi bila kavarna vedno polna.

V naši občini iz leta v leto bolj čutimo nekakšno »kulturno mrtilo«. Včasih smo vsaj na Ravnah imeli v gosteh opero ali dramo iz Maribora oziroma Celja. Ali so samo finančna sredstva vzrok, da tudi tega ni več? In če smo že pri kulturi, ali ne bi kazalo tudi na Ravnah urediti stalnega razstavnega prostora?

Menim, da je to vprašanje zelo pomembno, čeprav je nanj zelo težko odgovoriti. Mrtilo je res vsako leto večje. Kje so vzroki? Nehote se vsiljuje primerjava z vprašanjem, kaj je bilo prej, jajce ali kura. Tu mislim na del vprašanja, ki se nanaša na denar. Vrtimo se v začaranem krogu, ko eni trdijo, da naj kulturniki nekaj več pokažejo, pa bodo dobili denar, drugi pravijo, saj ne moremo ničesar začeti, ker ni denarja. Ja, res je, ob velikih sredstvih in dohodkih naših gospodarskih organizacij, ob velikem napredku v naši občini na kulturo pozabljamo. Morda mi bodo nekateri zopet zamerili, ker gledam precej kritično. Za investicije v kulturne objekte smo v zadnjih letih odmerili bore malo. S težavo smo pristopili v tem letu k obnavljanju gradu na Ravnah, kamor bomo vložili približno 20 milijonov starih dinarjev in ga s tem vsaj obdržali pri življenju. Večinam dvoran v krajih naše občine je potrebnih vsaj obnove, če že o novih ne moremo govoriti. Nujno bo potrebno začeti sistematično obnavljati kulturne spomenike, ki jih na območju naše občine ni malo. Skratka, nekaj bomo morali investirati, če bomo hoteli dejavnost ponovno oživiti in kulturo približati našemu občanu. Menim, da bi se morali ponovno povezati z gledališčema v Mariboru in v Celju ter uprizorjati drame in opere tudi v dvoranah naše občine. Pričakovati, da bo samo amaterizem na odru zadovoljil naše občane, bi bilo nesmiselno, čeprav tudi tega ne smemo podcenjevati, saj se je pri nas pred leti pokazalo, da tudi amaterska dejavnost veliko

pomeni, saj nekatera dela niso dosti zaostajala za deli profesionalnih igralcev. O vprašanju, ali ne bi kazalo tudi na Ravnah urediti stalnega razstavnega prostora, menim, da bi bilo to za občane in tujce, ki jih je vedno več, zelo koristno. Tak razstaveni prostor ima po mojem mnenju mesto na gradu, ki ga moramo načrtno urediti in mu dati tako vlogo, kot mu tudi pripada.

Problem trgovin na Ravnah še vedno ni rešen, kljub temu da so ga reševali tudi forumi izven naše občine in kljub temu da je bilo veliko preprekanja celo po naših časopisih. Radi bi vedeli, ali bo problem preskrbe na Ravnah rešen v korist potrošnikov in kako dolgo bo potrebno na to še čakati?

Res smo probleme o naši nerazviti trgovini obravnavali v zadnjem času celo na republiških forumih in tudi časopisje je pisalo o tem, kot bi bil to osrednji slovenski problem. Nimam namena govoriti, kako se je vse to v potankosti odvijalo, ker je bilo vsega že preveč, boljših rezultatov pa premalo. Res da bi bilo danes težko dati kakršno koli oceno o tem, kaj smo že dosegli, ker je to še prezgodaj. S priključitvijo slovenjegraškega podjetja Zila k našemu podjetju Trgovski dom pričakujemo večje uspehe, predvsem pričakujemo večja investicijska vlaganja v trgovske objekte, boljšo organizacijo, preskrbo in boljše postrežbo v trgovinah. Združeno podjetje že izdeluje programe o razširitvi lokalov in novogradnji, vzporedno pa se vodijo pogovori o združenih investicijah v trgovski paviljon, ki bo stal na Čečovju. Za posamezne poslovalnice so zainteresirana podjetja izven naše občine — iz Maribora, Celja in celo iz Žalca. V Mežici gradi združeno podjetje ob znatni finančni podpori rudnika Mežica novo trgovino, ki bo v glavnem rešila doslej najtežjo situacijo glede prodajne površine na prebivalca v naši občini. Skratka, nekaj se je začelo premikati. Občani pravijo tudi, da se je postrežba v zadnjem času izboljšala. Upam, da je to tudi res.

O lokalni radijski postaji smo v Koroškem fužinarju že pisali. Upamo, da so danes bolj plodna tla za uresničitev te zamisli. Sploh me zanima, zakaj ravno na Koroškem nimamo niti svojega glasila niti svoje lokalne radio postaje. Ali pa mogoče v tem našem koroškem kotu nimamo potreb po javnem obveščanju naših občanov?

Potrebe po javnem obveščanju občanov so vsekakor eden od važnih sestavnih elementov družbeno političnega in kulturnega življenja v neki komuni. Mi na tem področju nismo dosti napredovali. Vedno bolj pogrešamo lokalni tisk in lokalno radijsko postajo. Osebnost sem si že lani začel prizadevati, da bi postavili radijsko postajo. Žal za to ni bilo denarja pa tudi izvajalca nismo uspeli najti. Seveda se s tem ne smemo zadovoljiti, temveč moramo gledati, da bomo čimprej prišli do lokalne postaje in lokalnega glasila.

Občinski zvezi za telesno kulturo je bila za njeno delo obljubljen finančna pomoč, vendar sedaj upravni odbori skladov o tem nočejo ničesar slišati. Ker si SZDL v naši občini prizadeva za tako financiranje občinske zveze, bi prosili za odgovor, kako bi najlaže rešili ta problem.

Menim, da stališče tistih UO skladov za družbeno dejavnost, ki nočejo nakazati pet odstotkov svojih sredstev za funkcioniranje strokovnih odborov pri občinski zvezi za telesno kulturo, ni pravilno. Dogovori, ki smo jih imeli s predstavniki vseh športnih organizacij v naši občini, so trajali več ur in prav tam smo prišli do sklepa o pravilnem financiranju občinske zveze in do ključa, ki po mnenju prisotnih najbolj ustreza in je tudi najbolj pravičen. Ne razumem stališč posameznih UO skladov, ki ne morejo ali nočejo razumeti, da smo končno v eni komuni in da moramo razpoložljiva sredstva, ki so namenjena za družbeno dejavnost, uporabiti tako, da se bodo športne panoge v občini razvijale sistematično, s pomočjo strokovnih odborov in da so potrebni strokovni tečaji tudi za tiste talentirane športnike, ki so iz takih krajevnih skupnosti, kjer v tamkajšnjih skladih ni dovolj sredstev, da bi jim lahko omogočili napredovanje v tej ali oni športni disciplini. SZDL je bila pobudnik za ustanovitev skladov za družbeno dejavnost in še danes bedi nad sredstvi, ki se zbirajo v ta namen. SZDL si prizadeva, da gospodarske organizacije izpolnjujejo svoje obveznosti do skladov, zato menim, da je dolžnost UO, da tudi oni spoštujejo skupni dogovor o financiranju občinske zveze za telesno kulturo.

Na koncu bi še rad vsem občanom ob 29. novembru iskreno čestital.

mного pred nami ter da na splošno dajo več na gasilstvo. Vse to pa nam ni vzelo poguma, da ne bi nastopili. Zmaga je seveda pripadla boljšim, in to so bili mladinci iz Šibenika. Mi pa smo se morali kljub prejšnjim dolgotrajnim in trdim vajam zadovoljiti s srebrno medaljo. Za naše razmere in pogoje dela je tudi to uspeh in izpodbuda za nadaljnje delo. Zasluga za to pa gre razen mladincem tudi našima dvema članoma, Knezu in Lesniku, saj sta jih vztrajno vadila in uspešno vodila skozi izbirna tekmovanja.

Ker je stroške tekmovanja moralo nositi društvo samo, je bila naša udeležba na tekmovanju do zadnjega negotova. Znatno delež sredstev je potem prispevala občinska gasilska zveza. Naše denarne težave pa je razumel tudi upravni odbor železarne, saj je s svojim prispevkom pravzaprav omogočil naš odhod.

Čez tri leta bo mednarodno tekmovanje v Avstriji. Takrat bodo verjetno v mednarodni konkurenci nastopale tudi mladinske enote. Kdo ve, katera bo zastopala Jugoslavijo? Nekaj možnosti za to imamo Ravenčani. Seveda bodo nekateri izmed mladincev, ki so letos tekmovali v Karlovcu, takrat že med člani. Namesto njih bomo morali vzgojiti in usposobiti druge, kar pa ne bi povzročalo težav, če bi bilo pri nas več zanimanja za prostovoljno gasilstvo.

Dokler ne bodo v našem kraju doseženi materialni pogoji za osnovanje poklicne gasilske enote, bomo pač prostovoljci morali poizkušati izpolnjevati naloge, ki se postavljajo gasilcem.

Alojz Klančnik

OBVESTILO BRALCEM

V našem arhivu manjkajo naslednje številke Koroškega fužinarja:

10-12/52, 1-3/55, 1-3/56, 7-9/56, 10-12/58, 1-3/60.

Prosimo vse, ki imajo katero od teh števil in je ne potrebujejo, da se oglasijo pri tov. Ivanu Veršniku, vodji arhiva železarne Ravne, int. telefon 303. Odkupna cena je 100 S din.

Naši gasilci v Karlovcu

Septembra letos je bilo v Karlovcu pod pokroviteljstvom predsednika Tita tretje mednarodno tekmovanje gasilcev, ki so se ga udeležile ekipe iz 14 evropskih držav.

Pet dni je bil Karlovac prizorišče zagriženih, a vendar športnih borb gasilskih enot za čim boljše uvrstitev. Končni rezultat pa je bil, da so največ zlatih medalj odnesli gasilci iz Avstrije. Izven tekmovalnega sporeda so gledalce najbolj navdušili Rusi in Italijani. Rusi so v svojih točkah pokazali prave akrobatske spretnosti, Italijani pa so nastopili v orodni telovadbi, saj imajo v svojih vrstah gasilce, ki so tekmovali na olimpijskih igrah v Tokiu.

Razen članskih enot, ki so tekmovali po mednarodnih pravilih, se je med seboj pomerilo deset najboljših mladinskih desetih Jugoslavije. Tu je sodelovala tudi mladinska desetina mesta Ravne, ki se je na predhodnih izbirnih tekmovanjih uvrstila poleg mladincev železarne Štore in z njimi vred na tej prireditvi zastopala Slovenijo.

Ob prihodu v Karlovac smo bili sami nad seboj malo razočarani. Naši tekmovalci so v svojih ohlapnih delovnih uniformah in grobih čevljih bili v primerjavi z drugimi videti precej klavni. Videli smo, da imajo mladinci iz drugih republik lepo krojene

uniforme in lične čevlje. Zdeli so se nam tudi fizično močnejši od naših. Dobili smo vtis, da so drugod po državi glede gasilstva

Naša mladinska gasilska desetina in njeni vodje

Bogdan Žolnir

PARTIZANSKI GROBOVI ONSTRAN MEJE

Poslednja bivališča padlih

Grobovi slovenskih partizanov, med njimi tudi mnogih upornih koroških Slovencev, ki so raztreseni po vsem slovenskem etničnem ozemlju in tudi prek teh meja v južni Avstriji, so bili zame vedno neka vaba, da bi jih vključil v topografijo narodnoosvobodilne borbe, še posebno zato, ker so tamkaj pokopani tudi mnogi naši partizani domačini. Zato sem se v minuli sončni jeseni ponovno priključil predstavnikom Zveze bivših koroških partizanov iz Celovca, da bi skupno z njimi polagal ob prazniku mrtvih cvetje na njihove gomile ter pripravil poročilo o stanju grobov v zamejstvu.

Do danes nam še marsikje ni povsem jasno, kdo in odkod so bili posamezni partizani, ki so padli tu in tam onstran meje, ker pripovedujejo ljudje, da je prišlo največkrat iznenada do spopada med njimi in nacisti.

Pri tem preučevanju je treba vedeti nekaj več o vedenju koroških Slovencev med okupacijo ter o narodnoosvobodilnem boju na Koroškem. Začetki večje upornosti koroških Slovencev segajo v poletje 1942, ko so naši rojaki v naseljih okrog Železne Kaple zvedeli za cilje Osvobodilne fronte. K upornosti je mnogo pripomoglo tudi izseljevanje koroških slovenskih družin aprila 1942. Kmalu zatem so prodrli prek Karavank prvi partizani Kranjčevega bataljona in njihov pojav v jeseni 1942 je še bolj utrdil osvobodilno misel na jugovzhodnem delu avstrijske Koroške. Ko je bila proti koncu leta 1942 na Peci prva koroška partizanska četica, so bili v njenem sestavu že tudi borci iz zamejske Koroške. Od tod kakor tudi z jeseniške strani se je protifašistično gibanje vse bolj širilo prek Karavank ter zajelo koroške Slovence. Aktivisti OF, ki so prihajali na Koroško, so ljudstvo učili o cilju narodnoosvobodilnega gibanja. Toda nacisti so hoteli naglo

upornost koroških Slovencev zatreti in so takoj po napadu koroškega bataljona na Mežico obglavili dvanajst domačinov, članov OF, doma iz okolice Obirja. Kljub temu so se dogodki na Koroškem naglo ugodno razvili. Kapitulacija Italije je razodela koroškim Slovincem usodo tretjega rajha. Slovenski partizani so od vzhoda in juga vse bolj prodirali prek nekdanje meje v posamezna koroška naselja. Naši rojaki onstran meje so imeli od jeseni 1943 že samostojni pokrajinski odbor OF za slovensko Koroško. Koroške partizanske enote, predvsem oba partizanska odreda, so temeljito vznemirjale nacistično oblast in vezale nad 15.000 nacističnih vojakov. Partizani so bili čvrsto zasidrani po Podjuni, Rožu, Ziljski dolini in severno od Drave. Od poletja 1944 so bili naši partizani tudi na Svinški planini in ta dejstva mora človek podrobno poznati, ko išče grobove naših najdražjih v zamejstvu.

Zadnje potovanje mi je prineslo velika doživetja.

Tovariš Prušnik-Gašper je razlagal podrobnosti iz boja koroških Slovencev pred okupacijo in med njo. Pod Djekšami sem spoznal priletno ženico, kurirko med severnim bataljonom na Svinški planini in oblastnim komitejem KPS za slovensko Koroško v Karavankah. Presenetilo me je pismo iz Sovjetske zveze, ki mi ga je pokazal bivši koroški partizan, v katerem ga je nekdanji tovariš — borec, prosil, naj mu pošlje podatke o NOB na Koroškem, ker pripravljajo v Kijevu knjigo o protifašističnem boju po vsej Evropi. Srečal sem tudi skupino bivših koroških partizanov, ki so se bili vrnili iz Pariza, kjer so obiskali nekega Francoza, nekdanjega vojnega ujetnika, ki je bil med vojno na prisilnem delu pri Celovcu, pa je pobegnil v partizane. Antifašistična borba je zares skovala čvrste vezi med narodi.

Milo mi je bilo pri srcu, ko sem zagledal na partizanskih grobovih cvetje in vence tudi z nemškimi posvetili. Kar se je dalo, sem popisal, večkrat pa nisem zvedel nobene podrobnosti o padlih borcih.

Pred nami je odgovorna naloga, da prek občinskih odborov ZZB ter naših partizanskih muzejev, ki delajo ob avstrijski meji, zberemo vse razpoložljivo gradivo, da bi dokončno dopolnili podatke o partizanih, ki so padli na avstrijskem državnem ozemlju, kar bi Zvezi bivših koroških partizanov v Celovcu omogočilo primerno ureditev spominskih plošč in izdajo dvojezične publikacije, s pomočjo katere bi pred avstrijsko javnostjo postavili na pravo mesto vse padle partizane.

Svinec ob Krki — Eberstein

Na vaškem pokopališču je grob dveh partizanov severnega bataljona koroškega odreda. Nepoznana borca sta prišla v začetku aprila 1945 vsa izčrpana v dolino, kjer ju je zajela in ustrelila domača žandarmerija. Ob vzhodni steni pokopališke ograje je na železnem križu, na slabi pločevini napis, ki se glasi:

ZWEI UNBEKANNTE PARTISANEN
(grob št. 39) † 7. 4. 1945.

Ta partizanski grob je zaenkrat najsevernejši na našem partizanskem bojišču. Takoj po vojni so ga uredili avstrijski tovariši.

Št. Rupert pri Velikovcu — St. Ruprecht (Völkermarkt)

V tem grobu je 84 partizanov, ki so padli na Svinški planini. Mogočni spomenik s plastiko je postavila po vojni Zveza koroških partizanov, vendar so ga nacisti leta 1953 razstrelili, zatem ga je koroška deželna vlada leta 1960 obnovila. Gomila še danes ni urejena. Napis se glasi:

PADLI ZA SVOBODO V BORBI PROTI
FAŠIZMU 1942—1945.

St. Rupert pri Velikovu

Te mrtve borce je po končani vojni zbral ter prepeljal na to pokopališče bivši partizan Luc, ki je dal poimenski seznam padlih partizanov nekemu iz Ljubljane. Tukaj je pokopan tudi zavezniški angleški major Kiuzak, komandir Boj, komisar Polde in drugi.

Grebinj — Griffen

Na pokopališču počiva partizan Franc (?) iz bližnjih Vober, borec severnega bataljona. Grob nima plošče.

Golovica — Wölfnitz

To hribovsko naselje je v višini 1200 m. Okrog cerkve je pokopališče. Pod štirimi gomilami so pokopani štirje partizani. Leseni križi bodo kmalu odslužili, grobovi pa so obloženi s koščki laporja. Po izjavi bivšega partizana Luca so tukaj pokopani Albin, Katica Golob iz Bele ter Poljakinja Anka.

Šmarjeta pri Pliberku — St. Margarethen (Loibach)

Na pokopališču je grob z napisom: Tukaj čaka vstajenja Mirko Zdovc-Baštejev iz Lokovice, padel v boju za svobodo oktobra 1944 na Komelnu, star 17 let.

NAROD, KI ŽRTVUJE SVOJ CVET,
NE BO UMRL
IN TI, MIRKO, KI SI SE BORIL IN
ŽRTVOVAL, POČIVAJ V MIRU!

Pod tem besedilom je slika v olju, ki prikazuje pod zemljo mrtvega partizana s puško v noki. Grob je ves v cvetju, ima lesen obod in lesen križ ter leži južno od cerkve. Domačinka je povedala, da je bil ta partizan kot kurir severne linije ranjen pri Bukovniku, umrl pa pri Rojaku v Avstriji.

Libuč — Loibach

Grob leži na vaškem pokopališču, na severni strani cerkve, ima lesen križ, napis je zbledel. Ana Steinbuch iz Libuč je povedala, da je v grobu pokopan partizan Rudolf Trdina iz Mežice, ki je padel leta 1945

v gozdu pri kmetu Murnu v Zgornjih Libučah. (V življenjepisu zvemo, da je bil čevljar v Mežici, maja 1944 je vstopil v VKO in bil kurir do 24. I. 1945, ko je padel.)

Šmihel (nad Pliberkom) — St. Michael ob Bleiburg

Partizanski grob leži na vzhodni strani pokopališča, ima kamnit spomenik brez oboda. Napis se glasi:

Tukaj počiva Karel Klun, roj. 18. VII. 1926, padel 25. XI. 1944.

(Ta partizan je padel pri kmetu Pečniku, p. d. Biclno v Bistrici v Rutah, od koder so ga prenesli na to pokopališče. Doma je iz Kranja.)

Globasnica — Globasnitz

Na pokopališču sta dva partizanska grobova. Grob za kapelo na severni strani cerkve pri mrtvašnici ima na železnem križu napis:

ZWEI UNBEKANNTTE JUGOSLAWEN —
Mai 1945.

Nad gomilo je manjši betonski okvir za cvetje.

Drugi partizanski grob je ob vzhodnem zidu pokopališča in ima na črnem železnem križu napis:

UNBEKANNTTE JUGOSLAWEN —
Mai 1945.

Grob je zanemarjen.

Pripomba: Železne črne križe postavlja po vseh pokopališčih avstrijski »Črni križ«, ki skrbi za vojaške grobove. Prvotni leseni križi so imeli slovenske napise.

Dobrla ves — Eberndorf

Pokopališče je na gričku in ima partizanski grob, ki ga je preprosto in lepo uredil Luka Sienčnik. Ta grob leži ob jugozahodnem izhodu s pokopališča. Tudi križ je prerasel z lepo divjo rožo. Gomila je odstranjena in pokrita z marmornatimi ploščami. Imeni obeh padlih partizanov sta neznani.

Št. Lipš — St. Philippen

Ob severnem obzidju pokopališča je skupni grob treh bratov Urhov, izmed katerih sta bila dva v partizanih. Slovenski napis se glasi:

Friderik Urh, roj. 23. IX. 1903,
padel 3. VIII. 1943

Valentin Urh, roj. 20. I. 1911,
padel 3. IX. 1942

VEČJE LJUBEZNI NIMA KOT TA, KI DA
ŽIVLJENJE ZA SVOJCE!

Fotografije na spomeniku so iz dobe, ko so fantje služili v nemški vojski.

Pripomba: V mrtvašnici so kosti neznanega partizana iz Ojstrice, ki jih je tamkaj našla avstrijska žandarmerija.

Žitara ves — Sittersdorf

V partizanskem grobu je po trditvi tov. Prušnika 11 partizanov. Dolga pravokotna gomila ni urejena in ima le lesen križ. Napis se glasi:

Hier ruhen acht unbekanntte jugoslawische
Partisanen, gefallen Mai 1945.

Železna Kapla — Eisenkappel

Na pokopališču je pokopanih nad sto partizanov, ki ležijo na spodnjem delu proti cesti. Zveza koroških partizanov je postavila arhitektonsko urejen spomenik, na katerem so vklesana imena padlih in umrlih po taboriščih in zaporih. Na sprednji strani je napis:

1942—1945

MOSTOVI RASTO IZ VSEH ČLOVEŠKIH
SRC, SE PNO IN V VSA SRCA!
SLAVA NARODNEMU HEROJU FRANCU
PASTERKU-LENARTU IN TOVARIŠEM!

Obirsko — Ebriach

Po pripovedovanju domačina Gregorja Krničarja je padel poleti 1944 v Šobrovem gozdu, ko so želi rž, partizan Gregorčič, baje Gorki iz Solčave. Grob ima lesen križ.

Na tem pokopališču je pokopan v družinskem grobu partizan Anton Ročnik.

Reberca — Rechberg

V južnem levem kotu pokopališča so pokopani štirje neznani partizani. Na lesenem križu je napis:

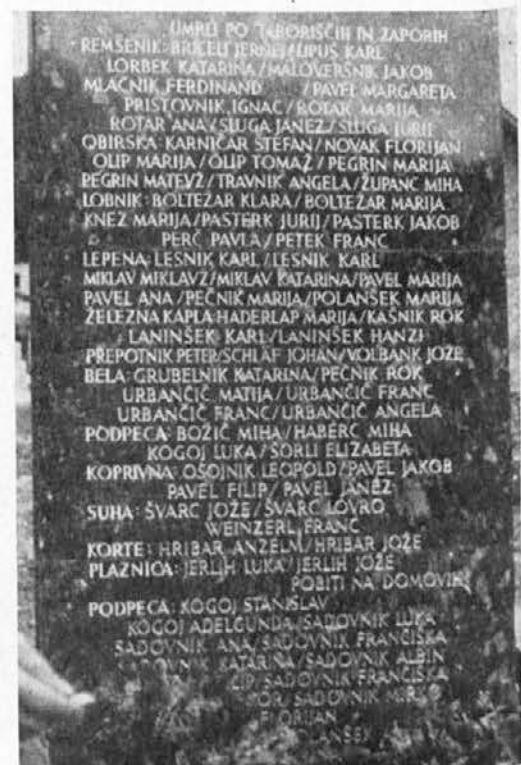
V SPOMIN PADLIM PARTIZANOM
9. MAJA 1945 — SLAVA JIM!

Zraven lesenega križa je zapičen tudi železni črni križ, na ovalni pločevini ima napis: 3 unbekanntte Jugoslawen — Mai 1945. Domačini so izdelali letos betonski okvir okoli gomile, domačinka Katarina Juvan je tudi letos obložila ta grob s krizantemami. Po njeni izpovedi je en partizan iz Solčave, baje Mlinarjev. Karel Prušnik-Gašper pa trdi, da so bili ti trije padli partizani njegova patrola, ki jo je ob koncu vojne poslal na Rebreco, kjer so jih Ukrajinci zajeli in ustrelili.

Št. Vid — St. Veit

Spomenik je ob jugozahodnem obzidju pokopališča, izdelan iz marmora. V grobu so pokopani bratje Hobli ter partizan iz Slovenije. Napis se glasi:

Franc Hobel, roj. 27. IV. 1914,
padel 20. IV. 1944

Železna Kapla

Reberca

Feliks Hobel, roj. 21. VIII. 1924,
padel 12. XII. 1944, pokopan v Maloščah

Anton Hobel, roj. 20. I. 1927,
padel 26. XI. 1944, pokopan v Maloščah
JUNAŠKO STE PRESTALI NEIZPROSNI
BOJ, POJILA VAŠA KRI JE ZEMLJO, KI
VAS KRLEJE, ZDAJ DELEŽ BODE VAŠ
MIR BOŽJI IN POKOJ, NA NEBU SVE-
TLA LUČ NEBEŠKA NAJ VAM SIJE.
TUKAJ PRIČAKUJE DAN VSTAJENJA
NJIH TOVARIŠ ZONIR IGNAC, PADEL
FEBRUARJA 1945, STAR 32 LET, DOMA
PRI CELJU.

LAHKA NAJ MU BO NAŠA ZEMLJA.

Medgorje (Celovec) — Mieger (Klagenfurt)

Na pokopališču je na črni marmornati plošči napis:

SLAVA PARTIZANKI IVICI PIRJEVEC,
VISOKOŠOLKI IZ LJUBLJANE, IN NE-
ZNANEMU BORCU, KI STA PADLA V
TEJ VASI JUNAŠKE SMRTI PROTI FA-
ŠISTIČNEMU NASILJU.

Zveza koroških partizanov.

Radiše — Radsberg

Na pokopališču sta pokopana dva doma-
čina partizana Martin Ogriz, ki ima dru-
žinski nagrobni spomenik, ter Lovrenc Pi-
stotnik, ki nima urejenega groba.

Žrelec — Ebenthal

Na tem pokopališču je le en spomenik s
slovenskim napisom. Ta kraj je znan vsem
koroškim Slovencem po prehodnem naci-
stičnem taborišču. Grobar je povedal, da
je na pokopališču pokopanih pet partiza-
nov in je grob ob zidu. Dva partizana sta
padla v Dvorcu na Gurah in bi naj bila iz
Istre.

Kotmara ves — Köttmansdorf

Na pokopališču so pokopani v skupnem
grobu ob severni steni trije nepoznani par-

tizani, gomila ima betonski okvir, na beli
marmornati plošči je besedilo:

VEČNA SLAVA TREM PARTIZANOM,
PADLIM DNE 9. V. 1945 PRI KOTMARI
VASI V BORBI PROTI FAŠIZMU ZA
SVOBODO SLOVENSKE KOROŠKE.

Celovec (pokopališče Annabichl) — Klagenfurt

Na tem pokopališču je pokopanih mnogo
žrtev nacističnega terorja, tu je tudi grob
prvega koroškega partizana Janeza Županca.
Ta grob je v skupini grobov grupa I,
in sicer pred koncem vrste na severni strani,
16 korakov od studenca proti zahodu v
3. vrsti. Spomenik je iz črnega marmorja,
napis se glasi:

SLAVA! JANEZ ŽUPANC, PRVI KOROŠKI
PARTIZAN

ERSTER KÄRNTNER PARTISANE

4. IV. 1915, † 14. X. 1943

PADEL ZA SVOBODO DOMOVINE
V ŠMARJETI V ROŽU

GEFALLEN FÜR DIE FREIHEIT DER
HEIMAT IN ST. MARGARETHEN IM
ROSENTHAL! EHRE!

Zveza Koroških partizanov 1959

Janez Županc iz Obirskega pri Železni
Kapli je bil ranjen nad Šmarjeto v sever-
nem delu Podolja, umrl je v bolnišnici v
Celovcu, kjer so na osnovi mrliške knjige
odkrili podatke o smrti in grobu.

Zraven Županca je vpisan v knjigo pokopališke
uprave kot partizan še Georg Ravnik,
vendar zanj ni ostalih podatkov;
pokopan je v isti vrsti kot Županc.

Pripomba: V začetku skupine grobov I
je deželna vlada Koroške odkrila 1. XI.
1965 skupni spomenik vsem borcem in
žrtvam za svobodo Avstrije.

Sv. Martin na Dholici — St. Martin am Techelsberg

V naselju Dholica je na pokopališču grob
padlih partizanov Belinove čete. Na veliki
skali je vdolana marmornata plošča s sle-
dečim nemškim napisom:

HIER RUHEN FÜNF UNBEKANNT
FREIHEITSKÄMPFER, ZWEI FRAUEN
UND DREI MÄNNER, DIE FÜR IHRE

HEIMAT IM NOVEMBER 1944 FÜR
ÖSTERREICHS BEFREIUNG AM GALIN-
BERG VON FASCHISTENHAND
ERMORDET WURDEN

(Tukaj počiva pet nepoznanih borcev za
svobodo, dve ženi in trije možje, ki so za
svojo domovino v novembru 1944 in za svo-
bodo Avstrije bili umorjeni od fašistov na
Galinju)

Ta spomenik so postavili avstrijski anti-
fašisti.

Vrba — Velden

Na pokopališču je bel marmornat spome-
nik, vrh katerega je triglavski grb. Na
njem piše:

ŠESTIM TOVARIŠEM PARTIZANOM, KI
SO DALI DNE 17. 11. 1944 NA ZAPREČAH
SVOJA ŽIVLJENJA ZA SVOBODO,
V HVALEŽNI SPOMIN.

Zveza bivših partizanov
Slovenske Koroške

Ti partizani, katerih imen še ne pozna-
mo, so prenočevali na seniku v Žaprečah,
na levi strani tržaške magistrale, tik pred
odcepom ceste v Rožek.

Loga ves — Augsdorf

Na pokopališču je partizanski grob brez
okvira, ima manjši betonski spomenik s po-
svetilo.

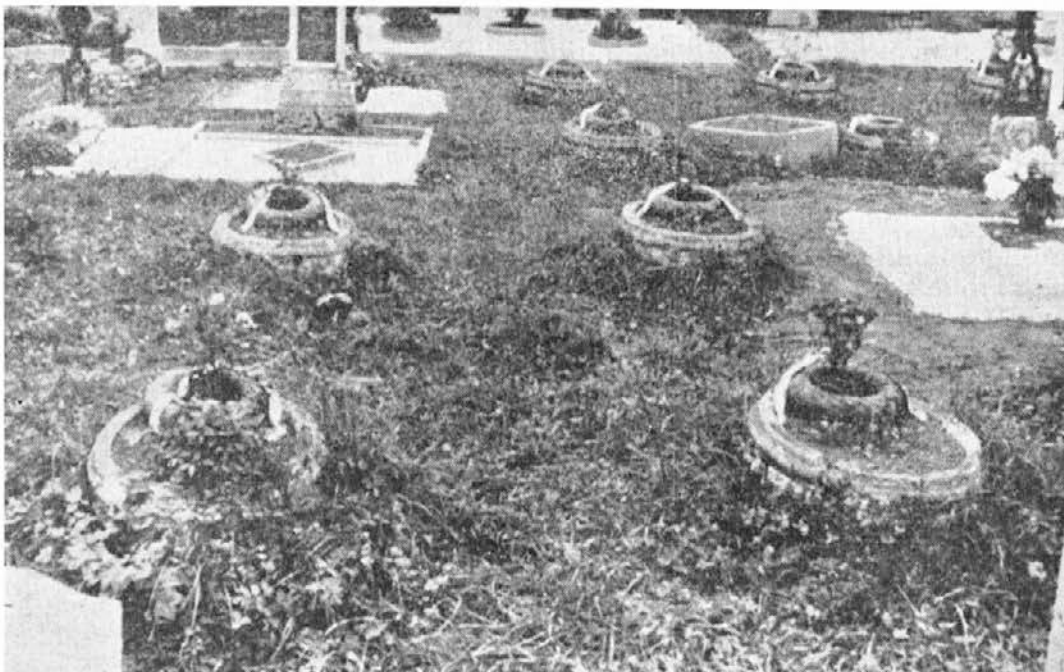
Tukaj počiva Vincenc Moser, 20. 5. 1911,
† 14. 7. 1943, in njegov tovariš Janez N...
partizana, oba zadeta od sovražne krogle.

NAŠA SLOVENSKA ZEMLJA BODI
VAMA LAHKA.

Pripomba Karla Prušnika: Partizana sta
padla v Karavankah in so ju po končani
vojni prenesli kot domačina na to pokopa-
lišče. Moser je doma v Ločah pri Dravi
p. d. Pikličev, drugi je tukaj nepoznan.

Sv. Lenart pri sedmih studencih — St. Leonhard bei Siebenbrunn

Na severovzhodni strani pokopališča je
manjši grob z betonskim obrobkom in
majhno črno ploščico na križu, na kateri se
sveti bel rokopolis, ki pravi:

Malošče

Medgorje

Tukaj počivajo partizani ing. Fr. Herle, Ant. Male, Val. Suhar, Loj. Vidmar, peti in šesti nepoznana.

NAJ VAM BO ZEMLJA LAHKA!

Pripomba: ing. Herle je po rodu iz Solčave. Domačin Jože Sluga, ki je urejal in krasil gomilo, je povedal, da sta dva borca obležala na Vnpičah, eden pri Sv. Lenartu, eden na Turju, eden na Riharski planini in dva nepoznana na Blačah.

Ziljica — Gailitz

Na pokopališču sta pokopana dva avstrijska partizana, po rodu Nemca, borca ziljske partizanske čete. Ležita v privatnih družinskih grobih. Njuni imeni: Šašl Klemen in Šašl Heini. Po drugi verziji je tukaj 6 partizanskih grobov, torej najzahodnejši grobovi padlih partizanov v južni Avstriji.

Maloše — Mallestig

V tem kraju je pokopanih na pokopališču 9 partizanov, čeravno je samo osem grobov. Okrog vseh gomil so betonski obročki za cvetlice. Podatkov o padlih nismo dobili nikjer.

Loče — Latschach

Grobišče žrtev je lepo urejeno sredi pokopališča, kjer stoji črn marmornat spomenik z napisom: Miklovi družini.

NAŠIM ŽRTVAM

PÖK ALOJZIJA,

31. 8. 1882, umorjena 5. 3. 1944 v Lublinu

PÖK HANEJ, 6. 4. 1913,

umorjena 26. 4. 1944 v Dachau

PÖK FRANJO, 19. 9. 1906,

umorjen 25. 4. 1945 v Dobju

PADEL NAŠ JE ZAROD, TEKLA NAŠA KRI, PROST DA VSTANE NAROD, DOM DA NAM STOJI.

Št. Jakob v Rožu — St. Jakob i. R.

V tem kraju je pokopanih osem partizanov. Veliko in lepo skupno grobišče z gra-

nitnim obrobkom je obloženo z belimi marmornatimi ploščami, na katerih so vklesana imena: Ivan-Ivan Kordež, Djon-Ivan Bohinje, Mira-Marija Živalič, Tona-Cirila Kržišnik, Rok-Franc Bogataj, Andreja-Mila Kmet, Breda-Franja Markelj, ing. Milan-Ludvik Primožič. Ti partizani so padli 9. II. 1945 pod Arihovo pečjo.

Sveče — Suetschach

Na pokopališču je pokopanih šest partizanov. Grob je arhitektonsko urejen, v sredini je velik spomenik s posebno bakreno ploščo in spomenico 1941 ter z napisom:

SLAVA SINU DOMOVINE PRVOBORCU, NARODNEMU HEROJU MATIJI VERDNIKU-TOMAŽU

(Mestni odbor ZB Jesenice).

Na večji kamniti plošči je posvetilo.

Tukaj počivajo borci za svobodo:

Matija Verdnik, Aleksander Čero, Ivan Čero, Aleš Einspiller, Valentin Schwarz, Florian Križner in še pet nepoznanih partizanov 1942—1945. SLAVA NJIM!

Št. Janž v Rožu — St. Johann i. R.

Na pokopališču smo zasledili šest spomenikov s sledečimi podatki:

Spomenik iz marmora:

Tukaj počiva oče Egidij Hafner, 31. VIII. 1903, padel v boju na domači zemlji v Rutah dne 10. XI. 1944.

Grob z železnim križem ima napis:

Brumnik Mihael-Matjažek iz Obirske. Kamniti spomenik ima napis:

Tukaj počiva Janez Wester, 6. IV. 1928, umorjen 30. X. 1944 v partizanskih bojih na Rutah.

Terezija Male, 14. II. 1924, padla v partizanskih bojih na Rutah 10. XI. 1944.

(Na spomeniku je vzdana tudi njena fotografija).

Ob severni strani pokopališča je na križu napis:

Tukaj počiva Franc Vavče, roj. v Guštanju 1912, padel v partizanskih bojih v Št. Janžu 1944. (Datum je že obledel.)

Na tem pokopališču sem zasledil tudi spomenik tukajšnjega rojaka in poznejšega župnika v Mežici. Posvetilo se glasi:

V spomin Janezu Hörnbecku, roj. 5. VII. 1878, aretiran 1941 v Mežici, trpel in umrl v taborišču Dachau 6. VIII. 1942.

Celovec

Podljubelj — Unterloibl

Staro pokopališče je v bližini današnje slovenske tiskarne, kjer tiskajo med drugim Slovenski vestnik. Na pokopališču je v štirih grobovih pokopanih šest partizanov. Napis se glase:

Tukaj počiva moj nepozabni mož in dobri oče Franc Gräflinger, roj. 1. X. 1889, umorjen 9. V. 1945. Postal je prezgodaj žrtev fašizma.

Zalujoča žena in sinovi.

V družinskem grobu je pokopan Vilibald Olipic, 22. X. 1920, † 23. IV. 1945.

Tretji in četrti grob imata železna križa, na enem je sledeči napis:

Ignac Weis, geb. 16. VIII. 1921, gefallen im Freiheitskampf am 10. V. 1945. (Padel v Podljubelju.)

Po izjavi Terezije Verdnik so še trije črni križi na desni strani vhodne poti, in to

Sece

za tri partizane, ki imajo na križih napise: Unbekannter Soldat Mai 1945. Tudi te tri gomile imajo betonske obročke za cvetlični nasad. Po mnenju Karla Prušnika-Gašperja bi lahko te podatke pojasnila Magdalena Olipic v Kapli na Dravi.

Slovenji Plajberk — Windischbleiberg

Ta kraj je v Karavankah tik pred obmejnimi prehodom na Ljubelju. Na pokopališču so pokopani trije partizani. Na prvem grobu piše: Tukaj počivata dva neznana slovenska partizana, borca za svobodo. Naj počivata v miru. Zraven je še nemški križ z napisom: Unbekannt. (Zgornje posvetilo je na marmornati plošči.) Drugi grob je brez posvetila.

Borovlje — Ferlach

Na starem pokopališču je 12 metrov dolgo grobišče, ki je brez spomenika, na njem je postavil avstrijski »črni križ« železni križ s kratkim besedilom:

30 unbekannte Soldaten, Mai 1945 (30 nepoznanih vojakov, maj 1945.)

Pripombe: Karel Prušnik-Gašper trdi, da je na tem pokopališču pokopanih najmanj 50 partizanov, ki so padli v zaključnih bojih pri mostu na Dravi, nekaj v Podgorju, ostali v Podljubelju, odkoder so jih prenesli na to pokopališče.

Tukaj je prav gotovo tudi pokopan politikomisar Štefan Trbovšek-Zdravko, domačin z Raven na Koroškem, ki so ga Nemci ustrelili v Borovljah 14. maja 1945.

Apače

Bajdiše — Waidisch

Na starem pokopališču je lepo urejen partizanski grob, ki ga najdemo v južnem kotu in ima betonski okvir. Na marmornati plošči s fotografijo je napis v nemščini, ki se glasi:

Hier ruhet Paul KÖLICH 24. 1. 1891, gefallen 8. 10. 1943 als Freiheitskämpfer. Ruhe in Frieden!

(Tukaj počiva Pavel Kelih 24. 1. 1891, padel 8. 10. 1943 kot borec za svobodo, počivaj v miru!)

Po mnenju Karla Prušnika je bil Kelih povezan z Matijo Verdnikom, in ko je prišel slučajno v domači kraj Bajdiše, so ga Nemci zajeli in kot starega člana Komunistične partije Avstrije ubili. Spomenik mu je postavila KPA.

Sela pri fari — Zell Pfarre

Ljudstvo tega področja se je onstran meje kot prvo uprlo in dalo med okupacijo ogromne žrtve. Zato so nacisti 29. aprila 1943 »v imenu nemškega ljudstva« obglavili 13 Slovencev in je obtožnica, ki so jo Nemci pred tremi leti našli v vzhodnem Berlinu, ohranjena in preslikana tudi v naših rokah.

Na vaškem pokopališču so pokopane žrtve z Dunaja kot prvi aktivisti Osvobodilne fronte. Veličastna plastika in spomenik, ki ima napis:

KOT ŽRTVE STE PADLI V BORBI
ZA NAS

Zveza bivših partizanov Slovenske Koroške
1949

Ob vhodu v staro cerkev so pokopani obglavljeni z Dunaja, ki so jih po vojni semkaj prekopali.

Na levi strani vhoda v cerkev je plošča z napisom in sedmimi fotografijami.

POLOŽILI SO DAR DOMU NA OLTAR
OBGLAVLJENI NA DUNAJU 29. APRILA
1943

- Dvorjak Ivan — Borovlje, 12. 8. 1905
Gregorčič Franc — Sele-cerkev,
1. 10. 1901
Kelih Florijan — Sele-Šajda,
30. 4. 1908
Kelih Urh — Sele-Šajda, 22. 6. 1912
Pristovnik Franc — Sele-cerkev,
30. 7. 1910
Pastenk Jurij — Lobnik, 12. 4. 1903

Weinzerl Franc — Suha pri Rebrci,
19. 9. 1912

NAJ VAM BO LAHKA SLOVENSKA
ZEMLJICA!

Plošča na desni strani vhoda ima 6 fotografij, in te podatke:

- Olip Tomaž — Sele-cerkev, 15. 12. 1919
Olip Micka — Obirsko, 28. 3. 1913
Oraže Jakob — Sele-cerkev,
17. 7. 1902
Oraže Jernej — Sele-cerkev,
12. 8. 1902
Oraže Janez — Sele-cerkev,
12. 5. 1925
Zupanc Miha — Obirsko, 31. 8. 1909
Zveza Koroških partizanov

Na tem pokopališču so pokopani še drugi partizani, in sicer na treh krajih. V prvem grobu jih je osem, v drugem dva, v tretjem eden. Od vseh sta poznana le Alojz Slak iz Trebnjega na Dolenjskem ter Fortunat Roblek p. d. Kacmunov iz Šajde pri Selah.

Apače — Abtei

Ob severozahodnem zidu pokopališča je marmornata plošča, na vrhu nje peterokraka zvezda in sledeči napis:

NA TEM MESTU POČIVATA BORCA
II. GRUPE ODREDOV
PADLA DNE 16. 8. 1942 V BORBI
ZA SVOBODO SLOVENSKEGA
LJUDSTVA
SLAVA PADLIM JUNAKOM!

Pripomba: Partizana sta padla nad kmetom Kancijanom, p. d. Lesjakom pod Malim Obirjem in sicer 25. avgusta 1942 in ne 16. 8. 1942. Imela sta ilegalni imeni Škore in Senko.

V družinskem grobu počiva partizan in zvmemo iz napisa na spomeniku sledeče:

Vstajenje v gospodu pričakuje
Jožef Kancijan, roj. 2. 9. 1927, padel
za domovino 28. decembra 1944.

Posvetilo se glasi:

DAL ZA DOM SI MLADO TI ŽIVLJENJE,
PRESTAL VELIKO SI TRPLJENJE,
IZGUBA TVOJA NAD VSE GRENKA JE,
KI STARSEM, BRATOM RANI NJIH
SRCE

Svojci so postavili padlemu partizanu spominsko ploščo tudi na Zavrhu, kjer je padel v boju.

Na pokopališču je tudi grob izseljene slovenske družine, ki je arhitektonsko čudovit, vsebina pa je naslednja:

Anton Božič, 5. 12. 1926 † 30. 7. 1944
ZAPUSTIL SI DOMAČO VAS, IZSELJEN
BIL ZA KRATEK ČAS
NATO POKLICAN BIL ŠE V VOJAŠKI
STAN IN MLADO SI
ŽIVLJENJE MORAL DATI TAM

Nemci so Božičeve izselili v Nemčijo. Pozneje so Antona Božiča premestili iz izseljeništvu v Graz, kjer so ga vključili v delovno službo, nazadnje pa ga mobilizirali v nemško vojsko, kjer je padel. To je primer posebne tragike oziroma uničevanja koroških Slovencev.

Šmarjeta v Rožu — St. Margarethen i. R.

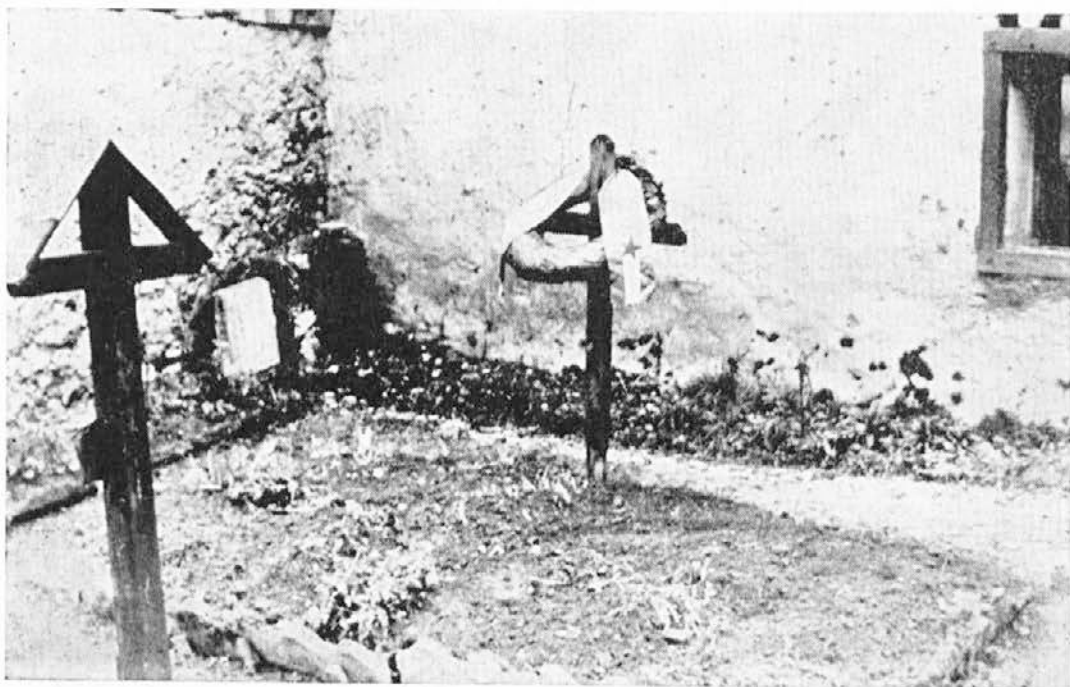
Na tem pokopališču je pokopanih v treh grobiščih devet partizanov. Na prvem grobu stoji črn železni križ, gomila ima betonski okvir. Napis na črnem križu se glasi:

Adolf Selesnik
Franc Vatovec
Ignac Pelagruc
Franc Vidmar
† 15. 3. 1945
PARTISANEN

V ozadju pokopališča sta še ostala dva grobova.

Na tem pokopališču smo ugotovili, da je avstrijska organizacija za urejevanje grobov padlih vojakov (črni križ) odstranila prvotne lesene križe, ker so prepereli, ter jih zamenjala z novimi železnimi križi, pri tem pa je prišlo tudi do sprememb v tekstih, saj ne piše več, da so v grobu pokopani padli borci, temveč le nepoznani Jugoslovani ali celo nepoznani vojaki. Ana Korenjak iz Šmarjete 46 nam je na pokopališču pokazala dva takšna odstranjena lesena križa, ki sta še ležala na smetišču in na katerih sta še bili dve pločevinasti plošči z napisi.

Na tem pokopališču so prekopali neznanega partizana v drug partizanski grob. Zraven gornjih štirih so v en grob preko-

Glinje

pali še dva partizana, ki sta padla 23. 3. 1944, kot zveemo to iz napisne plošče.

V kotu tega pokopališča je pri mrtvašnici še en partizanski grob, na lesenem križu je napisano:

LEVKO LUKAS PARTISANE

30. I. 1944, GROB ŠT. 5

Domačinka je trdila, da je bil ta partizan iz Kranja.

V grobu št. 4 je še en partizan, katerega odstranjeni križ smo odnesli s smetišča. Napis se glasi:

UNBEKANNTER PARTISANE

11. V. 1945

Na tem grobu je sedaj železni križ z napisom UNBEKANNT 11. V. 1945.

Tako so torej na tem pokopališču tri partizanske gomile s skupno šestimi partizani, od katerih je le eden domačin.

Inž. Janez Perman

Emisijska spektroskopija v industriji

Pod tem naslovom je bilo na Ravnah od 4. do 7. oktobra 1966 prvo jugoslovansko posvetovanje o uporabi emisijske spektroskopije v industrijski kontroli. Osnovno idejo za to je dalo Združenje jugoslovanskih železarn, izvedel pa jo je kemijski oddelek železarne Ravne ob pomoči komisije za spektroskopijo pri Uniji kemijskih društev Jugoslavije, Metalurškega inštituta v Ljubljani ter Društva metalurških inženirjev in tehnikov na Ravnah na Koroškem. Ni nenavadno, da se je prvo tovrstno posvetovanje v Jugoslaviji rodilo pod okriljem črne metalurgije, kajti tudi v naprednejših deželah so se te metode uveljavile najprej v črni metalurgiji. Za kraj so prireditelji enoglasno izbrali Ravne, ker je v železarni Ravne zaenkrat eden od najaktivnejših spektroskopskih laboratorijev in ker

Glinje — Glainach

Na tem pokopališču je v neurejenem grobu, ki leži levo od vhoda tik ob hiši na jugu, 14 neznanih partizanov, ki so padli maja 1945.

Bilčovs — Ludmannsdorf

Na pokopališču sta pokopana dva partizana. Domačin Jože Koren iz Kajjaz pri Bilčovsu ima privatni nagrobni kamen, medtem ko je grob neznanega partizana brez vsega.

Lom — Lamm

Ob avto cesti proti Grazu so v Lomu pokopane žrtve, padle 17. oktobra 1944 pri Spitzbauerju. Pripovedujejo, da je tamkaj pokopanih 17 oseb. Baje so bili ruski ujetniki — delavci iz rudnika Sluze, odkoder so pobegnili 16. oktobra 1944 k partizanom. Nemci so jih naslednjega dne zajeli ter postrelili.

ta laboratorij prvi industrijsko obratuje s kvantometrom. Prav zato so prireditelji zadolžili spektroskopski laboratorij železarne Ravne za vso organizacijo in pregledna uvodna predavanja z vseh področij. Osnovni namen posvetovanja je bil pregled dosežanj dela na področju spektroskopije v industriji, koordinacija dela na tem področju in povezava med raziskovalnim delom in industrijsko uporabo, skratka, pospešitev razvoja spektroskopije in njene uporabe v Jugoslaviji.

Preden preidemo k samemu poteku in zaključkom posvetovanja, bi vas radi seznanili s tem, kaj je pravzaprav to optična emisijska spektroskopija. Če npr. param kovin dovajamo zadostno energijo, recimo, da jih segrejemo na zelo visoko temperaturo, začno te pare oddajati svetlobo, ki jo

v spektroskopu razstavimo v spekter, sestavljen iz večjega ali manjšega števila spektralnih črt. Pravimo, da smo vzbudili spekter tiste kovine. Spekter elementov največkrat vzbudimo z električnim lokom ali iskro. Vsak kemijski element ima svoje spektralne črte na točno določenem mestu v spektru; niti dva elementa nimata istih spektralnih črt. Če torej pri vzbujanju spektra neznanega materiala zaznamo spektralno črto na določenem mestu v spektru, smo nedvoumno ugotovili, da se v tem materialu nahaja npr. Cr (krom). To je tako imenovana kvalitativna spektralna analiza. Če je tega kroma v preiskovanem materialu, npr. jeklu, malo, bo ustrezna spektralna črta malo svetla, pravimo, da je njena jakost šibka. Pri velikih količinah kroma pa bo spektralna črta svetila močno in bo torej njena jakost velika. Jakost spektralne črte je torej merilo za količino kroma v jeklu. Na tej odvisnosti sloni kvantitativna spektralna analiza. Treba nam je samo izmeriti relativno jakost spektralne črte in že lahko določimo količino iskanega elementa, ne da bi kovinski ali nekovinski material raztapljali v kislinah, ga obdelovali s kemijskimi reagenti itd.

Glede na način izmerjenja relativne jakosti spektralnih črt ločimo spektrografijo, stiloskopijo in direktno spektroskopijo. Spektrografija posname spekter na fotografsko ploščo in iz počrnitve spektralnih črt na plošči sklepa na njihovo jakost. Stiloskopija določi relativno jakost spektralnih črt s pomočjo očesa, torej z vizualno primerjavo. Direktna spektroskopija pa namesto očesa uporablja občutljive foto celice, ki sprejme svetlobo v električni tok, katerega jakost je merilo za jakost spektralne črte. Stiloskopija je omejena le na vidni del spektra, to je nekako med 400 in 750 m μ , spektrografija pa seže še daleč v ultravijolični del spektra, nekako do 220 m μ . Direktna spektroskopija seže še dlje navzdol v vakuumski ultravijolični del spektra do 100 m μ in še dlje. Ves ta del vključno bližnji infra rdeči del spektra imenujemo optični del elektromagnetnega spektra, od tod tudi ime optična emisijska spektroskopija. Ker tu snovi oddajajo ali emitirajo svetlobo, se to imenuje emisijska spektroskopija za razliko od absorpcijske, kjer snovi požirajo ali absorbirajo svetlobo. Na teh osnovah so konstruirani tozadevni aparati, spektrografi, stiloskopi in direktni spektroskopi. Spektrografi lahko v 30 do 60 minutah analizirajo različne elemente od 10 odst. do nekaj milijonink odstotka; s stiloskopi lahko v nekaj minutah sortiramo različne materiale ali določimo z manjšo natančnostjo nekaj elementov na sorazmerno enostaven način. Direktni spektroskopi pa so moderni avtomati, ki v nekaj minutah posredujejo celotno analizo preiskovanega materiala, za kontrolo katerega so bili zgrajeni, in za enostavnejše materiale lahko s pomočjo elektronskih računalnikov celo direktno natisnejo rezultate na kartotečni ali šaržni list. Vsaka taka metoda pa je povezana s številnimi raziskavami, ker na rezultate močno vpliva sestav raziskovanega vzorca, način in pogoji pri vzbujanju spektra ter način merjenja jakosti spektralnih črt.

Že iz tega kratkega pojasnila lahko vidimo, da je spektralna analiza zelo uporabna v industriji iz sledečih razlogov: je

Udeleženci med predavanjem

zelo občutljiva in univerzalna, omogoča analizo izredno majhnih količin vzorca, omogoča analizo vzorca brez raztapljanja ali celo brez poškodovanja, je zelo hitra in sorazmerno poceni. Univerzalnost, natančnost in hitrost spektralne analize pa lahko prispeva k povečanju proizvodnje, k njeni pocenitvi in k povečanju kakovosti.

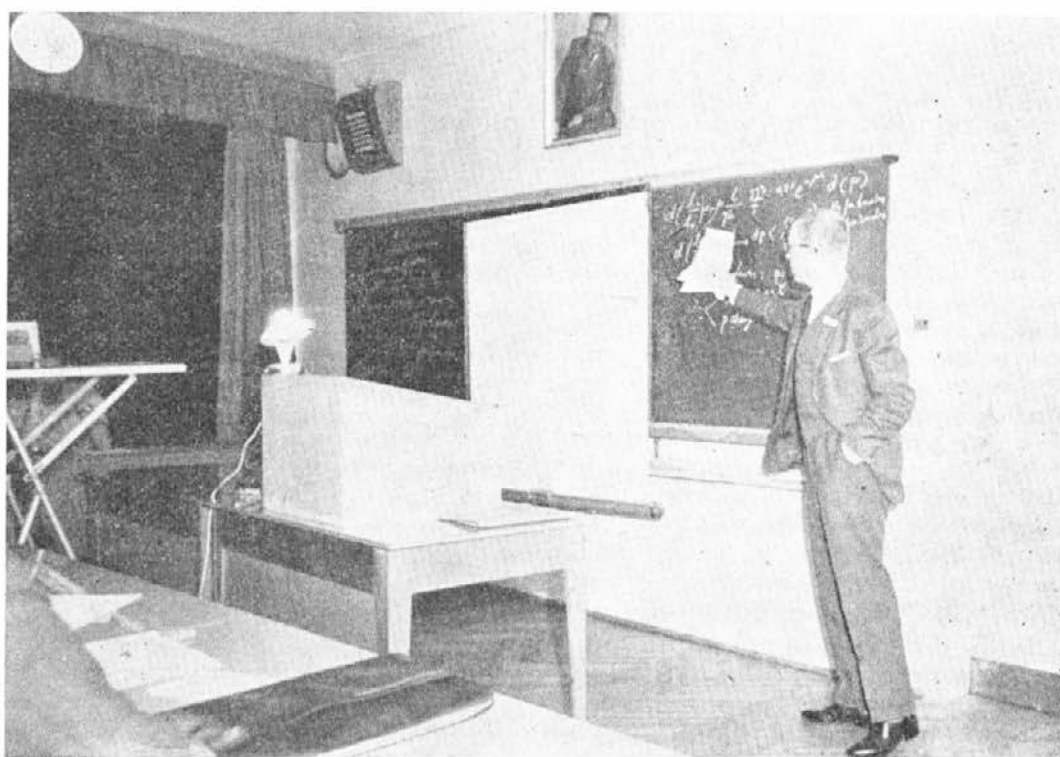
Pri nas se je začelo to področje nekoliko živahneje razvijati šele pred dobrimi 10 leti. Osnovne težave so naslednje: pomanjkanje spektroskopikov, v prvi vrsti v proizvodnji, praktično popolno pomanjkanje specializiranega srednjega kadra, nenačrtna nabava aparatov, pogosto brez zadostnega poznavanja, pomanjkanje potrebnih materialov in pomožnih naprav, najbolj pa skoraj popolno pomanjkanje kontakta in organiziranega sodelovanja med spektroskopiki v industriji in raziskovalnih ustanovah. Tako ne pride do izkoriščanja obstoječih aparatov ali pa se take metode ne uvajajo tam, kjer bi bilo z ekonomskega stališča več kakor jasno, da se take metode morajo uvesti, saj danes vsa podjetja težijo k povečanju proizvodnje in kakovosti ob istočasnem zmanjšanju stroškov proizvodnje. Da bi začeli odstranjevati zgoraj omenjene pomanjkljivosti, da bi čimprej prišlo do uspešnega sodelovanja in kontakta med spektroskopiki v industriji kakor tudi v raziskovalnih ustanovah, do čimbolj organiziranega in hitrega porasta uvajanja teh metod v našo proizvodnjo, smo tudi organizirali posvetovanje o emisijski spektroskopiji v industriji.

Organizacija posvetovanja se je oblikovala že od začetka letošnjega leta. Po sestankih z industrijskimi združenji, spektrokemijskimi sekcijami republik in s komisijo za spektroskopijo pri Uniji kemijskih društev Jugoslavije je bil kemijski oddelk železarne Ravne zadolžen, da izdela program posvetovanja in organizacijsko shemo. Po predložitvi in sprejemu programa in sheme smo razposlali 350 vabil s prijavnici za sodelovanje in referate. Za materialno pomoč nam je Združenje jugoslovanskih železarn v Beogradu nakazalo 10.000 N din, Metalurški inštitut v Ljubljani 4.200 N din, železarna Ravne pa je krila nekaj začetnih materialnih stroškov. Vsi ostali izdatki so padli na pristopnino udeležencev, ki je znašala 300 N din za osebo. V tem času so se izoblikovali tudi trije odbori posvetovanja.

Častni odbor so sestavljali: predsednik Gregor Klančnik, glavni direktor železarne Ravne, namestnik predsednika: Djorđe Andrejević, generalni sekretar Združenja jugoslovanskih železarn, člani: Franc Fale, predsednik občinske skupščine Ravne, dipl. inž. Alojz Prešeren, direktor Metalurškega inštituta v Ljubljani, dipl. inž. Franjo Mahorčič, tehnični direktor železarne Ravne.

Znanstveni odbor so sestavljali: predsednik prof. dr. Slobodan Ristić, redni profesor PMF, Beograd, namestnik predsednika dr. Vladimir Vukanović, docent PMF, Beograd, člani: Dimitrije Pešič, znanstveni sodelavec Inštituta za nuklearne vede »B. Kidrič«, Beograd, dr. Momir Marinković, asistent Inštituta za nuklearne vede »B. Kidrič«, Beograd, dr. Zoran Maksimović, docent rudarsko geološke fakultete Beograd.

Organizacijski odbor so sestavljali: predsednik, dipl. inž. Janez Perman, vodja ke-

Predavanja so bila v urejeni predavalnici ravenske gimnazije

mijskega oddelka železarne Ravne, namestnik predsednika dipl. inž. Eva Perman, vodja spektroskopskega laboratorija železarne Ravne, člani: dipl. inž. Mustafa Omanović, šef analitičnega laboratorija, Inštituta za metalurške raziskave Zenica, dipl. inž. fiz. kem. Damjana Vukanović, asistent tehnološke fakultete Beograd, dipl. inž. Jože Fegeš, asistent kemijskega inštituta »B. Kidrič«, Ljubljana.

Program smo razdelili na tri področja: spektrografijo, stiloskopijo in direktno spektroskopijo. Vsakemu področju je bil namenjen en dan, ki se je delil na dva dela. Dopoldne so bila predavanja v predavalnici gimnazije Ravne, popoldne pa 6 vzporednih demonstracij v laboratorijih kemijskega oddelka železarne Ravne. S predavanji so sodelovali spektroskopiki iz cele Jugoslavije, demonstracije pa so pripravili spektroskopiki želez. Ravne. Za demonstracije so se udeleženci razdelili na 6 skupin, ki so se izmenoma udeležile 6 demonstracij po 30 minut. Da bi bila sočasnost demonstracij brezhibna, smo napravili poseben semaforški sistem, ki je uravnaval premik skupin. Vsako demonstracijo je vodil po en spektroskopik našega kemijskega oddelka. Za demonstracije smo poleg naših aparatov in naprav uporabili večje število izposojenih aparatov in opreme. Član vsake skupine je bil vidno označen s črkami A do F in je sledil razporedu demonstracij po posebni razpredelnici.

Ob času posvetovanja je bila tudi prirejena razstava spektroskopske opreme in pripomočkov, ki se je udeležilo 12 tvrdk s strokovnim materialom in prospekti, od tega pa 6 tudi neposredno na razstavi s fotografijami in tehničnimi podatki svojih naprav. Avstrijska firma Tirolit je razstavila svoje brusne materiale za pripravo spektroskopskih vzorcev, Zavod za avtomatizacijo — Iskra v Ljubljani elektronsko napravo za prenos rezultatov, Inštitut za jedrske raziskave B. Kidrič, Beograd-Vinča svoj 3m mrežni spektrograf, železarna Ravne različne spektroskopske standarde z

atesti, ameriški firmi Baird Atomic in Applied Research Laboratories ter vzhodnonemška firma Zeiss Jena pa so prikazale svoje aparate za spektroskopijo. Na razstavi smo razstavili tudi 63 knjig s področja spektroskopije, ki so jih dala na razpolago strokovna knjižnica v Beogradu, Zagrebu, Ljubljani in na Ravnah.

Z organizacijo nestrokovnega dela je bilo nekoliko težje kot z organizacijo strokovnega dela predvsem zaradi nepopolnih in poznih prijav. Udeleženci so imeli posebne prevoze na progah Maribor—Črna in Ravne—Črna, ki jih je brezhibno oskrbelo podjetje Ljubljana Transport. Sprejem in informacije je izvedla sprejemna in informacijska pisarna v železarni Ravne, kjer so udeleženci dobili aktovke z vsemi potrebnimi informacijami in materiali ter z rezervacijo nastanitve. Največje težave smo imeli z nastanitvijo zaradi premajhne hotelske zmogljivosti. Ponovno smo prišli do zaključka, da na Ravnah potrebujemo večji hotel. Udeležence smo morali nastaniti v Domu železarjev na Ravnah, na Smučarski koči, v hotelu »Peca« v Mežici, v glavnem pa v hotelu »Planinka« v Črni. Kljub nekaj spodrslijajem je vse teklo v redu.

Običajno spada k nestrokovnemu delu posvetovanj tudi izlet ali ogled znamenitosti nekega kraja. Odločili smo se za izlet v Toplo, ki je nedvomno ena naših najlepših alpskih dolin. Izlet bo ostal udeležencem v prijetnem spominu. Tudi suho in toplo vreme letošnjega oktobra nas ves čas trajanja posvetovanja ni pustilo na cedilu.

Če analiziramo rezultate posvetovanja, lahko rečemo, da je posvetovanje uspelo v vsakem pogledu in popolnoma doseglo svoj namen. Posvetovanja se je udeležilo 100 strokovnjakov iz 68 podjetij in ustanov. Referatov je bilo 30, od teh so bili trije plenarni. 13 referatov je bilo s področja spektrografije, 6 iz stiloskopije in 11 iz direktne spektroskopije. V diskusijah ob referatih je sodelovalo 78 diskutantov. Med predavanji iz direktne spektroskopije so bila tudi 3 predavanja strokovnjakov ino-

Ivo Kohlenbrand

Revalorizacija — ponovna cenitev osnovnih sredstev

Popolnoma razumljivo je, da se pri izvršenih spremembah in odnosih cen kot ena od posledic reforme postavlja samo od sebe vprašanje realne vrednosti osnovnih sredstev, ki predstavljajo brez dvoma eno glavnih osnov gospodaranja. Pravilno oceniti vsa osnovna sredstva, ki so tu delno že od prejšnjega stoletja, delno nabavljena in grajena pred I., med obema in po II. svetovni vojni vse do letošnjega leta, je brez dvoma zelo zahtevna naloga. Zato tudi ni čudno, da je zakonodajalec ni uspel realizirati s samim začetkom stopanja v novo dobo gospodarjenja, ki se je začela z našo gospodarsko in družbeno reformo.

Dobro leto dni nepretrgoma se najvidnejši jugoslovanski ekonomisti ukvarjajo s problemom realne ocenitve vrednosti osnovnih sredstev in sredstev skupne porabe. Sistem je v glavnem že pripravljen, vendar koeficienti za preračunavanje še

vedno niso objavljeni, kljub temu da je zakon o revalorizaciji sredstev delovnih organizacij že objavljen (Uradni list SFRJ št. 29/66).

V prehodni dobi reforme še niso čutila vsa podjetja

Ne smemo pozabiti, da je pravilna vrednost sredstev zelo velikega pomena pri formiranju dohodka, na katerega vpliva direktno kar s tremi elementi, in sicer z amortizacijo, obrestmi od poslovnega sklada in s stroški za investicijsko vzdrževanje osnovnih sredstev. Ena osnovnih nalog gospodarske reforme je intenziviranje gospodarstva ob zdravi selekciji med podjetji. Ta naloga se seveda v polni meri ni mogla realizirati že doslej ravno zaradi nerealne nizke vrednosti sredstev. In ni malo podjetij, ki so na račun »spodjedanja svoje lastne substance — le dosegla še toliko do-

hodka, da so se še obdržala do danes. Zato je razumljivo, da bodo nekatera slabša podjetja dosegla po revalorizaciji manjši dohodek: zaradi večje vrednosti sredstev bodo morala vkalkulirati adekvatno večjo amortizacijo, plačati družbi več obresti in morada, če bodo hotela še naprej kot doslej vzdrževati osnovna sredstva, tudi adekvatno večje stroške za to investicijsko vzdrževanje. Toliko na splošno o pomenu in posledicah bližnje revalorizacije.

Kdo, kdaj in kako?

Oglejmo si sedaj nekaj zakonskih predpisov oz. napačkov za izvršitev te pomembne akcije.

Po že omenjenem zakonu o revalorizaciji sredstev delovnih organizacij so revalorizacijo sredstev obvezne izvršiti vse delovne organizacije po stanju na dan 30. junija 1966, in sicer do 31. decembra 1966.

Obveznost revalorizacije pa se nanaša na vse stvari, ki sestavljajo osnovna sredstva in sredstva skupne porabe. Izvzete so le določene pravice, tj. patenti, licence in nekateri stroški engineeringa ipd. Ravno tako se tudi ne revalorizira vrednost zemljišč. Zakon tudi določa, da sme delavski svet s posebnim sklepom izločiti iz revalorizacije sredstva, ki so trajno izven uporabe.

Podobna možnost obstaja tudi za tista delovna sredstva, ki predstavljajo veliko orodje, in sicer zaradi tega, ker jih nekateri delovne organizacije smatrajo kot obratno sredstvo.

Kakor je že v uvodu omenjeno, se pri nas že celo leto razpravlja o najprimernejši metodi, po kateri bi se naj revalorizacija izvršila. Na srečo je prevladalo mišljenje, da se revalorizacija izvrši z uporabo koeficientov, predpisanih za posamezne grupe osnovnih sredstev.

Metoda s koeficienti je bila uporabljena tudi pri prejšnjih revalorizacijah (leta 1958 in 1962), seveda tudi z določenimi pomanjkljivostmi, ki jih nujno pustijo takšni enotni koeficienti.

V letošnji revalorizaciji zakon dopušča določeno elastičnost z namenom, da bi podjetja na ta način popravila napake s prejšnjimi cenitvami. Sedaj se namreč dopušča delavskemu svetu, da pri nerealno ocenjenih osnovnih sredstvih v knjigovodstvu osnovnih sredstev predpisane koeficiente poveča do največ 50 odst. od dela predpisanega koeficienta, ki je večji od 1. Na primer če je predpisani koeficient 1,40, se lahko poveča največ za 50 odst. od dela, ki je večji od 1,00, kar pomeni pri 0,40 nov koeficient $1,60 (1,00 + 0,40 + 50 \text{ odst. od } 0,40 = 1,60)$.

Delavski svet pa lahko predpisani koeficient za nerealno visoko knjiženo osnovno sredstvo tudi zniža, vendar ne več kot za 20 odst. od dela, ki je večji od 1,00. V posebno dobro argumentiranih in tehnično obrazloženih primerih pa izjemoma tudi do 50 odst.

Za znesek rezultata revalorizacije, tj. razliko med neodpisano vrednostjo sredstev pred revalorizacijo in po njej, se bo povečal poslovni sklad (za del, ki je rezultat revalorizacije osnovnih sredstev) oziroma sklad skupne porabe (za del, ki je rezultat revalorizacije sredstev skupne porabe!).

Rezultat revalorizacije spremlja po določilih zakona sredstvo, na katero se nana-

Del razstave spektroskopske opreme in pripomočkov

zemskih proizvajalcev spektroskopske opreme iz Švice, Holandske in Anglije.

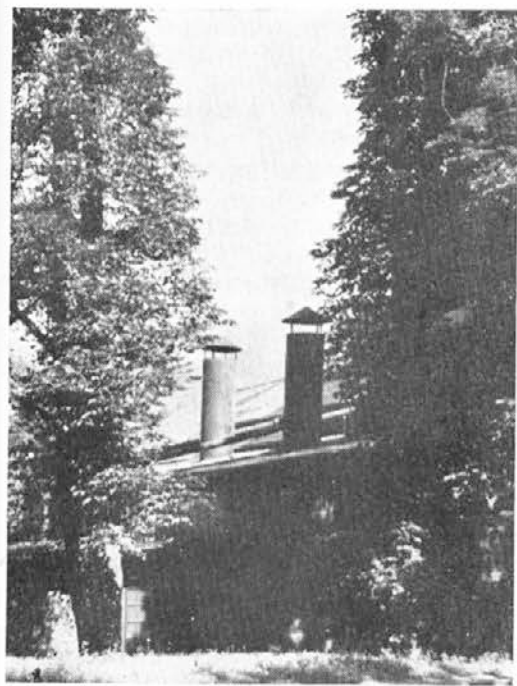
Velika udeležba na demonstracijah, ki jih je organiziral spektroskopski laboratorij naše železarne, je pokazala izredno zanimanje udeležencev za aparate v obratovanju, saj so demonstracije na konkreten način prikazale uporabo metod v industriji s posebnim poudarkom na črni metalurgiji. Demonstracij je bilo 18 z vseh treh področij posvetovanja.

Na predlog organizacijskega in znanstvenega odbora in po diskusiji z vsemi udeleženci so bili sprejeti naslednji zaključki:

taka posvetovanja naj dobijo stalni karakter in naj se ponavljajo vsaki dve leti v drugem kraju. Na naslednjem posvetovanju naj se posebno poudarijo problemi

spektroskopskih standardov, elektrod in ostalih spektroskopskih materialov, ki danes predstavljajo v nekaterih laboratorijih eno največjih ovir za uvedbo spektrokemijskih metod. Sklenjeno je bilo tudi, da bomo referate obdelali in jih izdali v obliki knjige.

Ob koncu smo dolžni zahvalo vodstvu železarne, ki je z velikim zanimanjem in z materialno podporo sledilo pripravam posvetovanja in tako pripomoglo k njegovemu uspehu. Prav tako smo dolžni zahvalo sodelavcem kemijskega oddelka, ki so s požrtvovalnim delom in nenehnim strokovnim izpopolnjevanjem pripomogli k uveljavitvi našega spektroskopskega laboratorija in celega kemijskega oddelka železarne.

Tudi takšne senčne kotičke imamo v naši železarni

Tako bomo rezultat revalorizacije ugotovili v naših poslovnih knjigah z 31. decembrom 1966, s tem da se bodo posledice tega upoštevale od 1. januarja 1967.

Obstaja celo verjetnost znižanja stopnje obresti od poslovnega sklada, da ne bi revalorizaciji adekvatno večanje teh obresti vplivalo na preveliko znižanje dohodka podjetja.

Revalorizacija sredstev predstavlja letos

Franc Fale

Obiskali smo Ždar

V drugi polovici septembra je sedemčlanska delegacija občine Ravne odpotovala v ČSSR, da bi vrnila obisk delegaciji Ždara in se pogovorila o sodelovanju s tem pobratimskim mestom, o katerem je Koroški fužinar že pisal v prejšnji številki.

Med potjo smo obiskali jesenski velesejem v Brnu, ki spada med največje v vzhodnih državah. Na njem smo bili priča izredno hitremu napredku proizvodnje razne strojne opreme v socialističnih deželah. Naravnost presenečali so kvaliteto in estetsko dovršeni stroji in razne naprave iz ČSSR in NDR. Tudi druge vzhodne države niso mnogo zaostajale. Čudili smo se nekaterim odličnim izdelkom bolgarske industrije; čeprav je še zelo mlada, izdeluje prav dobre manjše traktorje in razne zahtevne škropilnice. Videti je bilo, da si v vzhodnih državah mednarodna delitev dela uspešno utira pot.

Izreden vtis na velesejmu je na nas napravila elegantna jeklena konstrukcija velike okrogle hale. Iz zelo lahkih jeklenih profilov so narejeni enakostranični trikotniki, iz teh pa je sestavljena ogromna okrogla hala, največja na velesejmu; res izredna in lepa rešitev.

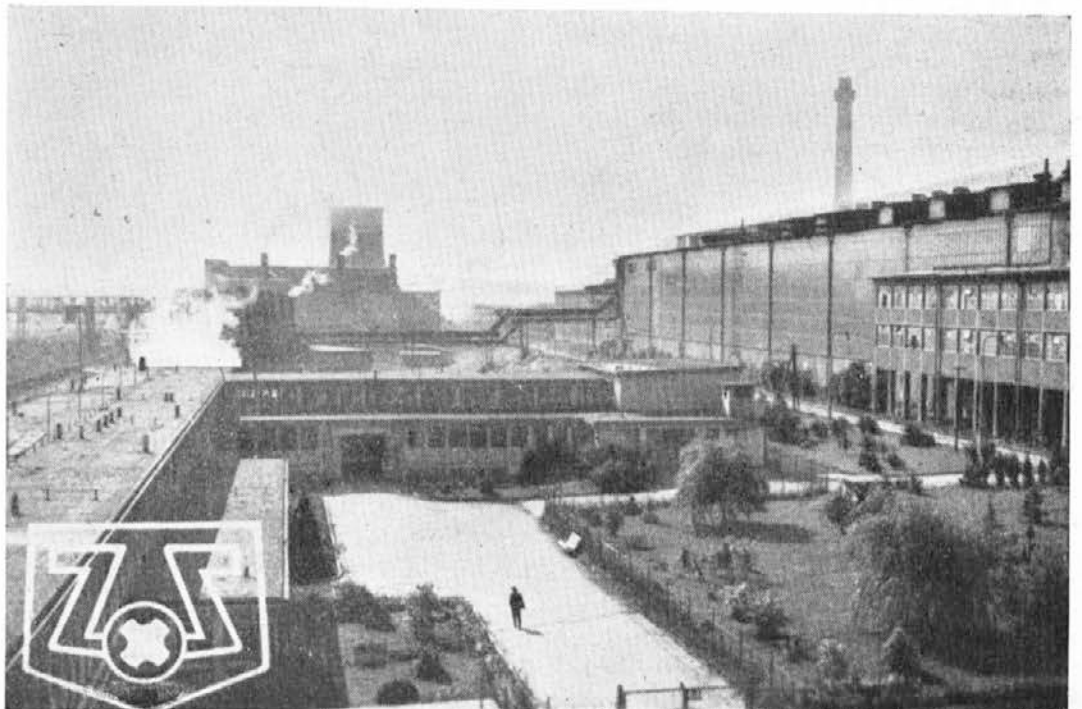
V hali je ogromen prostor, na katerem so razstavljale najbolj znane svetovne firme. Tu so dobili svoj prostor: Škoda, Krupp, Siemens, Vöst, Monte-Catini in drugi veliki evropske industrije. Tu je dobil svojo streho tudi naš Energo-invest.

za našo železarno ogromno in delikatno nalogo. Akcija bo izvršena v času, ki nam preostane do konca leta le takrat, če se bo mo vsi upravljavci popolnoma zavedali svoje odgovornosti. Tudi najmanjše napa-ke, če ne bomo zares dosledni, se nam lahko maščujejo dolga leta, najmanj pa do naslednje revalorizacije, ki — upajmo — ne bo tako kmalu.

Jugoslavija je na brnskem velesejmu razstavljala na več krajih, imela je več paviljonov. Prvi vtis pri našem prvem paviljonu pa ni bil dober. Radi se hvalimo, kaj smo in kaj znamo, ne znamo pa razstavljati, kar je dobro in lepo, še manj pa aranžirati razstavo.

Vse zastave sodelujočih držav na velesejmu so plapolale v vetru prelepega septembrskega dne. Bile so izobešene na drogovih tako, kot se pri tistih, ki jim nekaj pomenijo, tudi izobešajo. Kaj pa jugoslovanska zastava? Kot žalostno cerkveno bandero po hudem neurju je bila videti. Obesili so jo tako zanikrno, kot žal največkrat obešamo pri nas. Zastava je bila nataknjena na manjši drog-preklo, potem pa je bilo vse skupaj obešeno na pokončni drog za zastave. Naša zastava ni plapolala kot druge, pravilno obešene, ampak jo je lahek veter takoj vrgel prek obeh drogov in jo v sredini stisnil, tako da je bila videti prav klavrna. Našim predstavnikom na velesejmu smo povedali, kako se državna zastava obeša.

Iz Brna smo se po dobro asfaltirani cesti peljali po valoviti pokrajini, ki je podobna Šumadiji, le da je bolj blago valovita in lepša. Na levi strani smo videli velike površine skrbno obdelanih polj in lepo negovane gozdove. Tu in tam pa so se v poznem popoldanskem soncu lesketala manjša jezera-ribniki, ki jih je v ČSSR veliko. Ribe predstavljajo pomemben del zdrave pre-

ša. Vendar skupno razliko (rezultat) revalorizacije lahko podjetje razporedi na posamezna sredstva na način, ki ga samo določi in s tem določi sredstvu novo vrednost. Pri uporabi te pravice pa je podjetje omejeno s tem, da **ne sme**:

— rezultata revalorizacije gradbenih objektov razporediti na opremo;

— rezultata revalorizacije razporediti na tista osnovna sredstva, od katerih se ne plačujejo obresti od poslovnega sklada in

— rezultata revalorizacije sredstev ene dejavnosti (117. panoge) ne sme razporediti na sredstva druge dejavnosti (114. panoge).

Strokovnjaki svetujejo, da je za podjetje najbolj racionalno, če rezultat revalorizacije porazdelijo po posameznih grupah sredstev, pač po principu, ki je že vpeljan na grupno amortizacijo sredstev.

Še eno vprašanje je v zvezi z revalorizacijo letos posebno zanimivo: že v prejšnjih revalorizacijah se je hotelo rešiti vprašanje revalorizacije tistih osnovnih sredstev, ki so bila nabavljena ali zgrajena iz nenamenskih sredstev (predvsem iz sredstev za investicijsko vzdrževanje osnovnih sredstev). Vendar je zaradi strahu pred nezbežnimi sankcijami poskus ostal vedno nerešen. Sedaj pa je tudi to vprašanje rešeno in nad podjetji, ki so investirala iz nenamenskih sredstev, se ne bodo izvajale nobene sankcije, če bodo vsa tako zgrajena oziroma nabavljena sredstva izkazala v svojih poslovnih knjigah do 31. decembra 1966. To se nanaša na sredstva ali del sredstev, nabavljenih v breme stroškov investicijskega vzdrževanja osnovnih sredstev ali drugih poslovnih stroškov, ki pa jih je podjetje dolžno sedaj prikazati v poslovnih knjigah po vrednosti, ugotovljeni na podlagi tržnih cen, veljavnih na dan 30. junija 1966.

Spremembe v gospodarskem sistemu, ki so pripeljale do izenačenja vrednosti dinarja pred delitvijo dohodka in po njej, to se pravi, ko je dinar iz poslovnih stroškov postal enakovreden dinarju iz dohodka, so omogočile likvidacijo miselnosti, da bi tudi v sedanjem sistemu gradili in nabavljali sredstva iz nenamenskih virov.

Zelena gora

hrane v domovini najbolj slavnega piva na svetu.

Omeniti moram, da nas je vso pot spremljalo čudovito lepo vreme. Takega baje na Češkoslovaškem že dolgo ni bilo, tako so nam povedali ljudje. Lepo vreme je ustvarjalo dobro razpoloženje in nam deželo razodelo v vsej njeni jesenski lepoti.

Spotoma smo se ustavili v mestecu Velika Biteš. Podobno je Slovenjemu Gradcu, pa tudi tako veliko je. Znano je po husitskih vojnah iz 15. stoletja. Vse mesto je bilo ta dan ena sama veselica. Običajev, da z veselicami ljudje proslavljajo lepo in bogato jesen, je toliko, kot pri nas sindikalnih »gavd« pred gospodarsko reformo.

Vsak narod se pač zabava po svoje. Na glavnem trgu je bil velik ples pod papirnati zvonom. Godba, humoristi in razne folklorne skupine pa so po svoje poživljali prireditve. Našemu cigani so sredi trga pekli kokoši. S steklenico slivovke smo se z veselimi prebivalci Velike Biteši takoj seznanili in postali dobri prijatelji, ko so zvedeli, da smo Jugoslovani in Slovenci. Hoteli so, da bi ostali pri njih ali pa da bi jih obiskali ob našem povratku iz Ždaru.

Toda pot nas je vodila dalje proti cilju v Ždar. Že od daleč smo zagledali sivo koprino dima, ki je značilna za kraje z metalurško industrijo. Kmalu smo razločili tudi mogočne tovarniške dimnike ŽDAS v Ždaru.

Ko smo prišli v Ždar, so bili na Češkomoravski visocini manevri varšavskega pakta. Sodelovale so čete SZ, NDR, ČSSR in Madžarske. Glavni štab manevrov je bil v Čeških Budejovicah. Manevre je vodil sovjetski maršal Grečko. Gozdovi so bili polni vojske. Premiki pa so potekali le ponoči, tako da čez dan ni bilo opaziti ničesar.

Na narodnem odboru v Ždaru so nas sprejeli in pozdravili predstavniki mesta na čelu s predsednikom tov. Antoninom Kubešem. Po večerji in tovariških pogovorih o možnosti našega čim tesnejšega medsebojnega sodelovanja smo odšli spat v hotel podjetja ŽDAS, kjer smo prenočevali štiri dni našega bivanja v ČSSR.

Naslednji dan je bil dopoldne predviden za ogled tovarne ŽDAS (po naše Ždarska tovarna strojev in livarna), največje v Ždaru.

Na upravi podjetja nas je sprejel in pozdravil generalni direktor Josef Kyzlink s predstavniki družbenih organizacij. Obrazložil nam je dosedanjo izgradnjo podjetja, proizvodni program in bodoče smeri izgradnje te moderne tovarne.

ŽDAS ima zaposlenih okrog 5000 delavcev, od teh je 22% žena. Imajo 152 diplomiranih inženirjev in izredno dobro kvalifikacijsko strukturo kadra, ki jo dopolnjuje domača srednja tehnična šola, ki da vsako leto okrog 100 tehnikov iz rednega in okrog 80 iz izrednega večernega šolanja.

Ker je tovarna v glavnem zgrajena po drugi svetovni vojni, ima izredno lepe obrate, okrog katerih je polno zelenja in cvetja. Čiste ceste in poti obdaja razno grmičevje in cvetje vseh vrst. Kot je pri nas na Čečovju, še lepše je v ŽDAS, v tovarni. Kot pri nas v železarni, tako pa je pri njih okrog stanovanjskih in drugih stavb: preveč nepotrebne navlake. Kako zelo smo si podobni!

Kakor zunaj obratov je vzoren red tudi po obratih. Ogleдали smo si topilnico, livarno, kovačnico, modelno mizarno, čistilnico, veliko strojno obdelovalnico in montažno halo. Povsod lep red in skrb za delovno varnost. Ljudi je spričo velike razsežnosti in velikosti posameznih obratov videti zelo malo. Vsakdo je na svojem delovnem mestu in se za dogodke okrog sebe ne zanima.

V strojni obdelovalnici so nam pokazali sestavne dele za težko progo (blooming) za železarno Ravne. V montažni hali pa so montirali 1200-tonsko stiskalnico za stiskanje ostružkov, ki jo je naročila NDR.

Podjetje ŽDAS ima v glavnem domače, češke stroje, nekaj pa je tujih, italijanskih in nemških, peskomet v livarni in hidrokomora v čistilnici sta japonska. Proizvaja pa v glavnem težko strojno opremo, hidravlične stiskalnice, razne druge težke stroje, naprave za valjarne itd. Izvažna na vse kontinente. Zanimivo je, da imajo le dve 10-tonski elektro-obložni peči, vlivajo pa tudi preko 20 t težke odlitke.

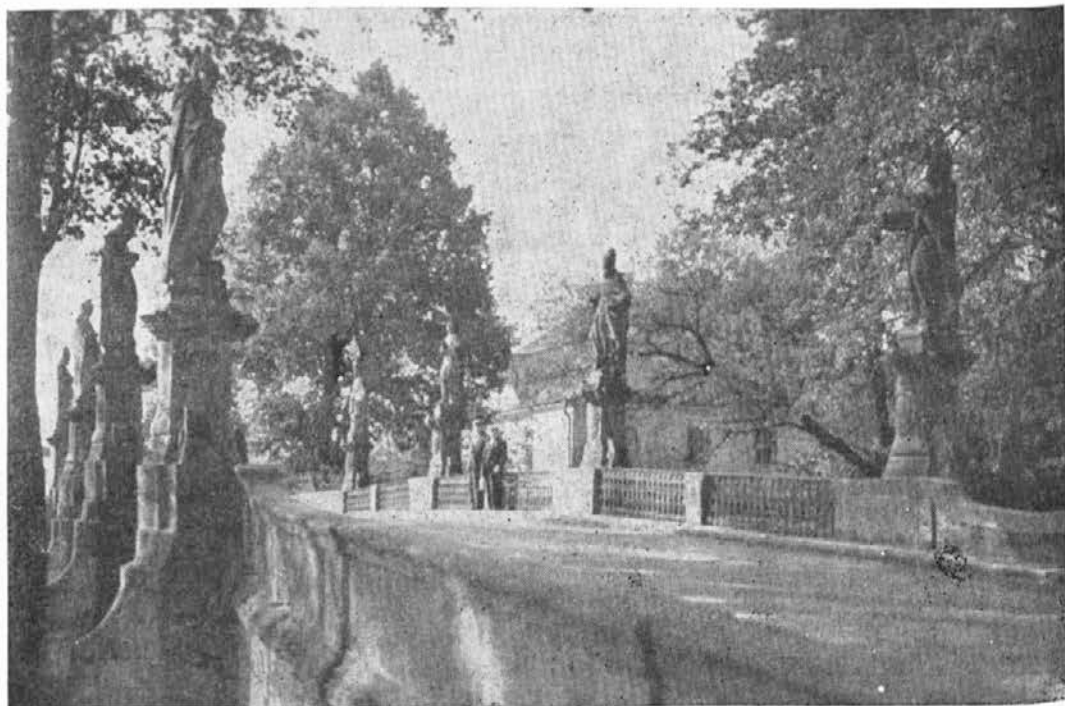
Popoldne smo si ogledali novo kino dvorano s 530 sedeži. Dvorana ima klimatske naprave in je zaradi boljše akustike vsa obložena s šamotno opeko, ki tudi dekorativno lepo učinkuje.

Po ogledu novega kina smo odšli v osnovno šolo, ki je bila zgrajena v letu 1964. Osnovnošolski pouk v ČSSR traja 9 let, gimnazija pa le 3 leta. Nova šola v Ždaru ima 35 razredov, 1120 otrok in 47 učiteljev, tako da na razred pride povprečno 32 otrok. Pouk je v dveh izmenah povsod. Čeprav imajo izredno razvito šolstvo, si ne delajo utvar o enoizmenskem pouku. Šola ima čudovito telovadnico in zelo dobro opremljene delavnice za tehnični pouk. Ima svojo zobno ambulanto in vse, kar je treba za dober in sodoben pouk. Po izjavi ravnatelja šole letno ne izdelata okrog 6% učencev oziroma krog 77 od 1120 otrok. V Ždaru gradijo še eno prav tako šolo, kot smo si jo ogledali mi. Rekli so, da so pri njih šole z velikim številom razredov dobre in jih zato tako gradijo.

Iz osnovne šole smo odšli v srednjo tehnično šolo, ki je prav tako zelo dobro opremljena in ima veliko strokovno knjižnico. Letno da, kot sem že omenil, ta srednja tehnična šola okrog 100 rednih strojnih tehnikov. Redna šola traja 4 leta. Izredna — večerna šola — pa traja 5 let in da letno okrog 80 tehnikov. V redni in izredni-večerni šoli je okrog 20% deklet. Dekleta v ČSSR se učijo in opravljajo mnogo poklicev, ki so pri nas domena moškega spola.

Po ogledu tehnične srednje šole smo si ogledali stanovanjsko naselje. Od leta 1948 so zgradili 1400 stanovanj, največ seveda tovarna ŽDAS. Do leta 1970 pa jih namravajo zgraditi še okrog 1000. Gradijo tudi zasebniki dvodružinske in enodružinske stanovanjske hiše. Cena stanovanja je približno enaka kot pri nas. Prednost je v tem, da eden pobira za vse — za stanovanje, vodo, elektriko, radio, telefon in televizor. Pri nas pa vsak posebej odpira vrata.

V ČSSR je razvito tudi udarniško delo, ki se v glavnem nanaša na urejanje okolice novo zgrajenih stavb in športnih naprav. Ni

Dvesto let star most čez Sazavo

pa prave zavzetosti, manjka tudi organiziranega vodstva.

Otroške jasli ali boljše stavbo za otroško varstvo gradijo na osnovi samoprispevkov občanov.

Naslednji dan je bilo na vrsti kmetijstvo in domovi oddiha. Zjutraj smo se peljali proti vzhodu prek Novega mesta na Moravi na veliko kmetijsko posestvo Vecov. Najmimogrede omenim, da je bila v ČSSR zemlja nacionalizirana, kmetom so ostale le manjše ohišnice. Prav zato je tu moč smotrno obdelovati velike površine. Kmetijstvo ima moderne stroje, manjka le lahke mehanizacije, ki pa se pri njih zelo malo rabi.

Državno kmetijsko posestvo Vecov zajema območje štirih občin in se bavi predvsem z živinorejo. Povsod je bilo videti le belo-rdeče lisasto govedo — mešanico neke češke in švedske pasme. To govedo se je paslo po pašnikih v čredah po več sto glav. Drugih pasem nismo videli.

Poleg živinoreje, ki skrbi za mleko in meso, se bavi posestvo tudi z žitaricami (pšenica, ječmen in oves). Najbolj znana pridelka pa sta krompir, »brambori«, kot pravijo Čehi, in sladkorna pesa. Obe kulturi sta letos rekordno obrodili.

Popoldne smo si ogledali Midlov, romantično jezero sredi temnih iglastih gozdov s 700 m nadmorske višine. To je kraj oddiha v okolici Ždara. Tu imajo svoj center ROH (Revolučni odborove hnutí) sindikat ČSSR okraja Ždar. V okolici je še več jezer-ribnikov, okrog njih pa so weekend hišice, kamor hodijo ljudje ob sobotah in nedeljah. Čehi so znani ljubitelji glasbe in narave. Najbolj so srečni ob jezerih, ki jih obdajajo gozdovi. Odlično pivo pa tudi dobro vino pomagata z glasbo ustvarjati dobro razpoloženje delovnih ljudi, ko so na oddihu ali nedeljskem weekendu.

Vsi Čehoslovaki pa si štejejo v veliko srečo in čast, če morejo prebiti svoj letni oddih v Jugoslaviji kje na obali toplega in lepega Jadrana. Iz leta v leto se jim ta velika želja vedno boljše izpolnjuje. Vsako leto jih pride več v Jugoslavijo.

Tretji dan zjutraj smo si ogledali TOKOZ (Továrna kovového zboží), po naše tovarno ribiškega pribora. Ždar ima kar dve taki tovarni. Mi smo si ogledali večjo, medtem ko manjša zaposluje okrog 300 delavcev — večinoma žena, in je v bistvu tovarna združenih ribiških organizacij.

V TOKOZ nas je sprejel in pozdravil naš stari znanec, ki je bil že na Ravnah, direktor František Čuda. Podjetje zaposluje okrog 900 delavcev, od tega 65% žena. Svoje obrate ima razmetane na več krajih pa tudi slabo ustrezajo proizvodnim in delovnim pogojem. Povedali so nam, da tudi v ČSSR stare, nesodobne tovarne morajo pomagati v izgradnji modernih, sodobnih gigantov. Usoda zastarele industrije v socializmu je skoraj povsod enaka.

Podjetje TOKOZ proizvaja največ ribiške palice iz lepljenega lesa, steklenih vlaken in jeklenke. Skoraj verjeti nismo mogli, koliko operacij in spretnega dela je treba, da je palica gotova. Poleg palic delajo še ostali ribiški pribor in televizijske antene, v manjših količinah pa še nekaj drugih proizvodov.

Svoje izdelke izvaža TOKOZ do 70% po vsem svetu, ostalih 30% pa proda doma, saj je skoraj vsak Čehoslovak tudi ribič. Tudi žene rade ribarijo.

Pri vsem skupaj v Ždaru preseneča harmonična usklajenost industrije. ŽDAS zaposluje moško delovno silo, TOKOZ in še ena manjša tovarna ribiškega pribora pa pretežno ženske. Povsod pravijo, da jim primanjkuje delovnih moči.

Po ogledu tovarne TOKOZ smo se odpeljali v ca. 15 km oddaljeni kraj Škrdlovice. Tu je stara steklarna, ki se imenuje Škrdlóvicke sklárny, znana po prelepih izdelkih iz barvnega stekla. Je stara in ni velika. Delavci v njej so bolj umetniki-boemi kot pa proizvajalci, pa tudi obnašajo se tako. Ko smo si ogledovali njihovo zanimivo delo pihanja, oblikovanja in spajanja večbarvne steklene tekoče gmote v en sam izdelek, se nismo mogli načuditi, koliko strokovnega znanja, spretnosti in tudi napora zahtevajo posamezni izdelki. Pihali in oblikovali so večbarvne velike, težke vaze, ki jih je naročilo neko podjetje iz Kanade. V mnogih primerih je barvno steklo kot dokončen izdelek lepše in dražje kot brušen kristal.

Na svetovni razstavi v Bruslju leta 1958 so izdelki te tovarne dobili laskava priznanja kot izredne mojstrovine dekorativnega barvnega votlega stekla. To so si škrdlóvički steklarji tudi pošteno zaslužili.

Po ogledu tovarne v Škrdlovicah smo se razdelili na dve skupini. Ena si je ogledala mladinski rekreacijski center, druga pa muzej knjig pri Ždaru.

Tovariši, ki so si ogledali mladinski rekreacijski center, so nam povedali, da je na zelo lepem kraju blizu Ždara in vzorno urejen. Sem hodi poleti mladina iz vse Evrope, največ seveda iz vzhodnih socialističnih dežel.

Naša skupina si je ogledala znameniti muzej knjig, ki je baje poleg tistega v Leipzigu edinstven na svetu. Nameščen je v velikem baročnem gradu v neposredni bližini Ždara. Vodi ga František Čulak.

Muzej knjig je res edinstvena ustanova neprecenljive kulturne vrednosti. Nazorno prikazuje nastanek pisane in tiskane besede od davnine do današnjega dne. Tu so originalni dešifrirani hieroglifi Aztekov in Majev iz Amerike, Egipčanov iz Afrike, Asir-

cev z Bližnjega vzhoda in drugih starih kultur.

V muzeju je prek 90.000 knjig. Mnoge med njimi so velike in težke, toda lepe in dragocene. Kako lepo so včasih pisali na ustrojeno kožo — pergament! Inicialke so v raznih barvah, pogosto lepo pozlačene. Za eno knjigo so porabili včasih na stotine ovac. Težka in trnova je bila pot pisane in tiskane besede.

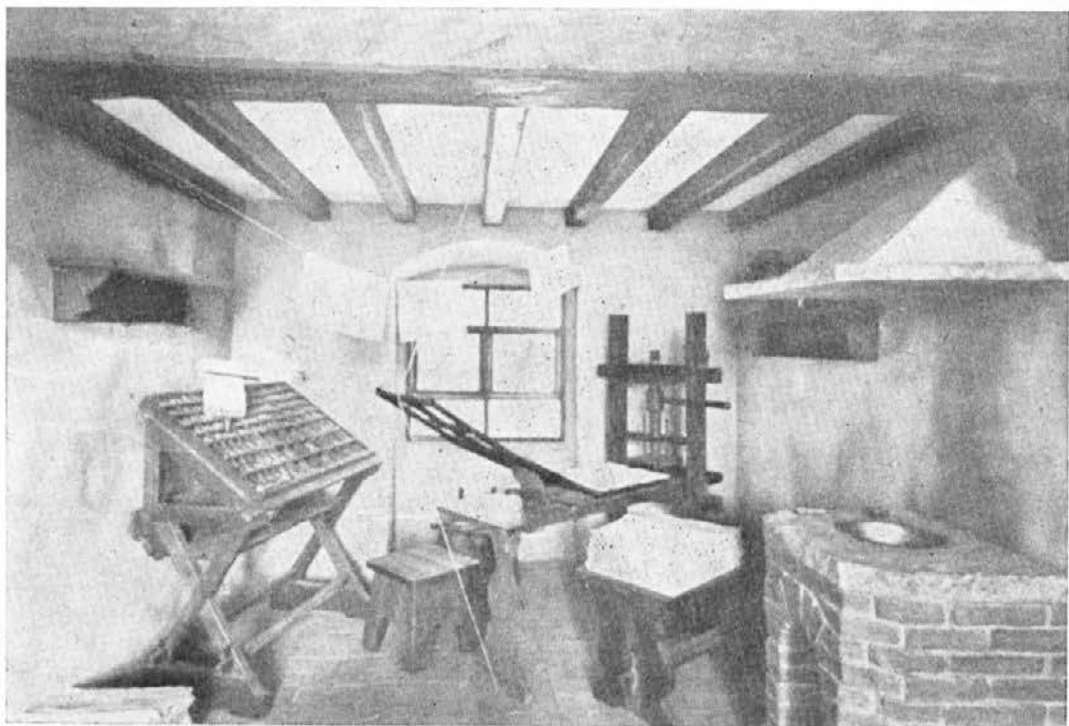
Zaradi številnih edinstvenih knjig — unikatov, ki jih ima ta muzej, predstavlja dragoceno kulturno zakladnico, ki si jo velja ogledati. Ko smo odhajali iz Muzeja knjig, smo češkoslovaškim tovarišem, ki so nas spremljali, rekli, da se verjetno premalo zavedajo, kakšno dragocenost predstavlja ta njihov muzej.

Takoj nad Muzejem knjig smo si ogledali cerkev na Zeleni gori, ta je na griču, visokem kakih 50 metrov. Cerkev je zgradil v gotško baročnem slogu slavni arhitekt Giovanni Santinino v letu 1721. Ta cerkev, ki je obdana s posebne vrste obzidjem, v katerem so hkrati kapelice, predstavlja zelo zanimivo in izvirno rešitev uporabe peterokotnika kot osnove tlorisa vseh prostorov. Vse skupaj je videti majhno, vendar sprejme presenetljivo veliko število ljudi.

Popoldne nas je sprejel predsednik okraja Ždar. V ČSSR imajo še precej centralizma, zato je prav, da povem nekaj besed o politično teritorialni razdelitvi. ČSSR je socialistična republika, razdeljena na 10 okrožij. Ždar spada pod okrožje Brno. Okrožja se delijo na okraje (Ždar je tudi okraj), okraji pa na občine oziroma narodne odbore. Torej tako, kot je bilo že pri nas. Vsi po vrsti govorijo, da razen Prage ne potrebujejo nadrejenosti. Narodni odbori govorijo to glede okraja, okraj pa glede okrožja.

Pri predsedniku okraja Ždar smo govorili o občinah, okrajih in okrožjih. Dotaknili smo se našega medsebojnega sodelovanja, ki ga vsi pozdravljajo in odobravajo.

Po končanem sprejemu pa smo se s predstavniki narodnega zbora Ždar pogovarjali o čim boljšem sodelovanju. Bili so sklenjeni nekateri konkretni dogovori, ki bodo stopili

Soba v muzeju knjig

v veljavo, ko jih bodo potrdili pri nas pristojni sveti in vodstva nekaterih društev.

V januarju 1967 bi prišli k nam odbojkarji iz Ždara, tja pa bi mi poslali namiznoteniško ekipo.

Marca 1967 bi k nam prišel odlični jazz ansambel iz Ždara, ki bi gostoval po naši občini. V ČSSR bi šel eden izmed naših oktetov — tisti, ki bo pač boljši.

V času od 20. julija do 10. avgusta 1967 bi prišlo k nam na morje 40 otrok v starosti od 13 do 15 let za tri tedne, z njimi bi prišli štirje vzgojitelji. Enako število bi poslali v ČSSR mi pod enakimi pogoji.

Zvečer smo se v kulturnem domu poslovili od prijetnih in gostoljubnih ljudi v Ždaru. Ob dobrem plzenskem pivu »dvanajstički« (12%) in v družbi naših gostiteljev je hitro minil zadnji večer našega bivanja v Ždaru.

Naslednjega dne smo po slovesu v tovarni ŽDAS krenili proti jugu — proti Brnu. Do tja sta nas spremljala predsednik Antonin Kubeš in František Marek.

Ker spada Ždar pod okrožje Brno, je bil v Brnu sprejem pri podpredsedniku okrožja. Pri turški kavi, ki se je zelo udomačila že tudi na slovanskem severu, smo se pogovarjali o raznih zadevah.

Inž. Janko Gnamuš

Mehko žarjenje kovaških odkovkov iz Cr-C jekel

1. Pomen mehko žarjenih produktov

V tovarni orodja in krogličnih ležajev razdelimo mehko žarjenje:

a) na dosego nižje trdote posameznih kosov, da je mehanska obdelava lažja,

b) na dosego ugodne strukture za nadaljnjo termično obdelavo.

Kovano jeklo ima strukturo lamelarni perlit, ki pa je za mehansko obdelavo negospodarna. Cr-C jekla (OCR 4 ex. sp.) z lamelarnim perlitom se mehansko zelo težko obdelujejo, ker imajo Brinellovo trdoto med 255—340 kg/mm².

Obdelava takih odkovkov na avtomatih in polavtomatih ni priporočljiva. Kovaške odkovke, ki bodo imeli pri mehanski obdelavi najmanjši odpor, moramo mehko žariti, s tem omogočimo največjo zmogljivost stroja. Po mehkem žarjenju dobljena struktura zelo ugodno vpliva na poznejše kaljenje. Ta zahteva je dovolj homogeni drobno zrnati perlit.

2. Toplotno obdelovalni plan za mehko žarjenje

Mehko žarjenje je prav tako kot druge termične obdelave določeno z ogrevalnim časom, najvišjo temperaturo, časom držanja in časom ohlajanja.

Hitrost ogrevanja

Čeravno imajo nadevtektoidna Cr-C jekla nižjo toplotno prevodnost, njihovo ogrevanje ni povezano s težavami, ki jih imajo druga jekla s posebnimi lastnostmi.

Iz dognanj v produkciji ležajnih obročkov, navadnih orodij, jeder zaradi njihove

Brno šteje okrog 360.000 prebivalcev. Pri manjkuje delovne sile. Potrebovali bi za vse okrožje 24.000 novih delavcev, ki pa jih nimajo kje dobiti, ker je vse zaposleno. Podjetja pa so taka, kot so bila pri nas včasih. Visoke proizvodne plance hočejo doseči na lažji način z večjim številom ljudi, ker je delovna sila razmeroma poceni in ne predstavlja tako visoke postavke v stroških proizvodnje kot pri nas.

Kljub temu pa so pripravili neko obliko davka, ki ga morajo plačevati podjetja, če najemajo nove delavce in ne povečajo bistveno proizvodnje. Take težave spremljajo vsako centralistično plansko gospodarstvo. Sami pripovedujejo, da gredo počasi in previdno v pomembno gospodarsko reformo in na gospodarske osnove v vsej proizvodnji.

Po večerji smo se vsi člani delegacije pristrčno poslovili od čeških gostiteljev in naslednjega dne odpotovali proti obmejnemu mestu Znojmu.

Mi smo zaključili obisk, varšavski pakt pa je končal manevre. Pri Znojmu smo prekorčili češko-avstrijsko mejo in se prek Kremsa, Nizkih Tur in Celovca vrnili domov.

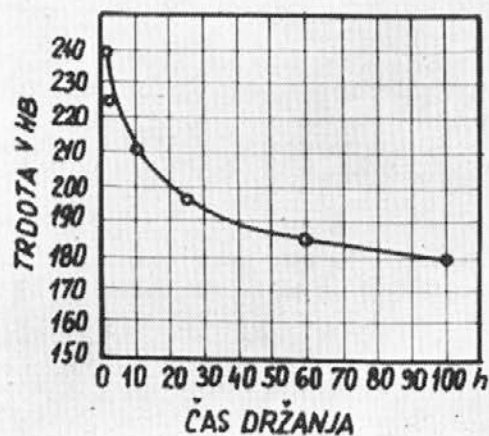
vložka moramo ogrevati počasi in stopenjsko pregrete ves vložek. Ko dosežemo temperaturo 300—350°C, moramo vložek pregrete, da izenačimo temperaturo vložka od znotraj.

Ogrevalna krivulja večjih vložkov kaže uspeh pri določeni temperaturi, če smo dobro pregreli vložek. Leži pa nekaj pod končno temperaturo, zaradi tega je celoten vložek pri končni temperaturi enakomerno pregrete. Cr-C jekla pregrejemo pri temperaturi 700 in 730°C. (Slika 1.)

Temperatura mehkega žarenja

Mehko žarjenje nadevtektoidnih Cr-C jekel bomo preizkusili pri temperaturah pod Ac₁ in pri temperaturah nad Ac₁.

Mehko žarjenje pod Ac₁ je podobno popuščanju. V svojem delovanju ustreza v glavnem izžarenju, njegova sestava pa je blizu ravnotežnega stanja. V praksi to označujemo kot »izžarjenje«.

Slika 2 — padanje trdote v odvisnosti od trajanja mehkega žarenja (700—710°C)

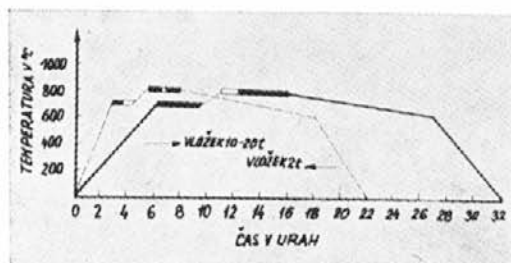
Iz zaključkov sledi, da je uspeh podtemperaturnega mehkega žarenja pri temperaturah, ki ležijo nekaj pod točko Ac₁. Na tej temperaturi bo vložek držan nekaj časa, nato sledi ohlajanje po že znanem načinu. Alotropna sprememba takoj ne uspe. Pri mehkem žarjenju se lamelarni cementit zaradi velikih površinskih napetosti spremeni v male sferoidalne kroglice. Ta proces je odvisen od časa žarenja. Hitrost spreminjanja je odvisna predvsem od temperature. Čim višja je temperatura, tem hitreje teče proces. Često izberemo temperaturo, ki leži zraven Ac₁, torej znaša od 700 do 720°C. Pri tem moramo upoštevati, da se začne perlitna sprememba Cr-C jekel pri 730°C.

Vsebina Cr v jeklu otežuje razkroj dvojnih karbidov in zavlačuje difuzijo ogljika in kroma. Preoblikovanje (sferoidizacija) kromovih dvojnih karbidov teče zaradi tega pri temperaturah pod Ac₁ skrajno počasno. Njihova hitrost je razen tega odvisna od velikosti perlitnih lamel. Čim večje so, tem počasnejši je proces preoblikovanja in sprememb. Posebno počasno je preoblikovanje pregreteh karbidov. Velika pomembnost je tudi cementitna sprememba v perlit. Praktično je komaj mogoče, da se karbidna mreža Cr-C jekla v primernem času preoblikuje v globule pri mehkem žarjenju pod temperaturo Ac₁, pa vendar je priporočljivo zaradi pretvorbe lamelarne perlitna v fino zrnatega in karbidna mreža se odpravi. V primeru, da dobimo tako

majhne debeline sten zadostuje enakomerno pregrete brez znatnih predgrevanj.

Pri velikih odkovkih, posebno pri velikih kovaških obročkih, moramo delati z določeno previdnostjo, če hočemo brez izjeme dobiti homogeno strukturo. To velja enako tudi za druge kovaške odkovke, ki se mehko žarijo v večjih vložkih.

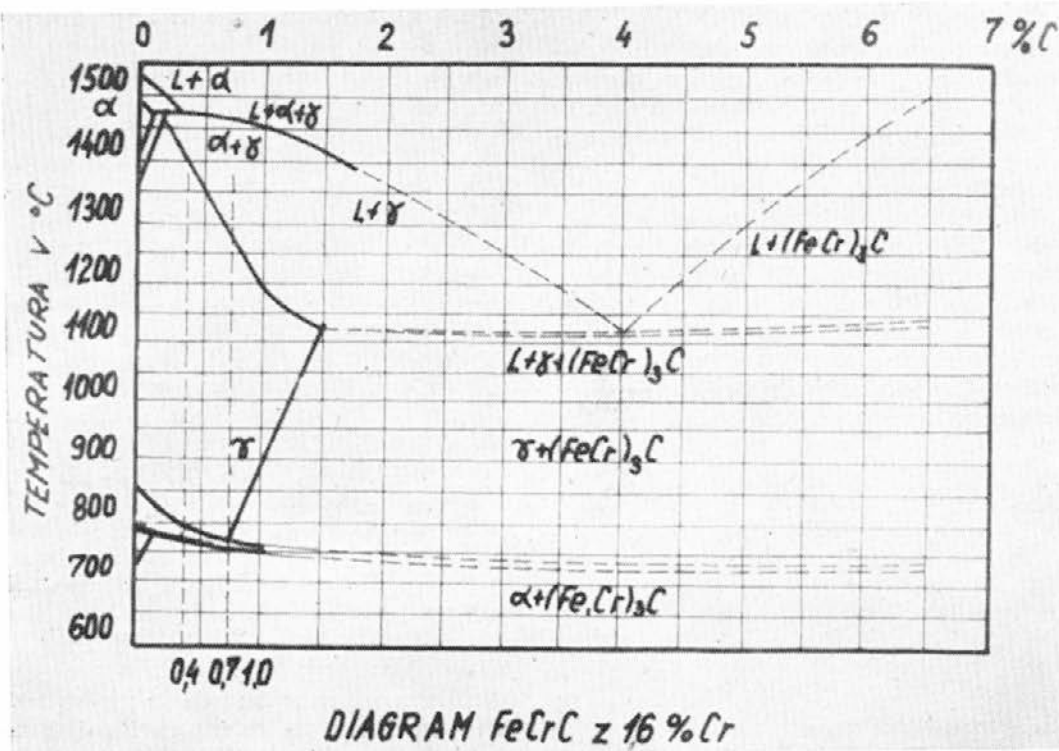
Največjo vzdržljivost na avtomatih lahko dobimo samo pri neki določeni enakomerno obstoječi strukturi kovaških odkovkov. Ta zahteva nas sili k temu, da mora

Slika 1 — kovaški odkovki 10—20 t in 2 t, mehko žarjeni v plinski peči

biti mehko žarjenje celotnega vložka enakomerno. Če ves vložek popolnoma enakomerno pregrejemo, potem moramo raziskati temperaturo izenačitve skozi ves presek vložka ali čas žarenja. Neenakomerno trdote znotraj vložka kovaških odkovkov se moramo izogibati.

Hitrost ogrevanja kovaških odkovkov pri mehkem žarjenju se mora prilagoditi pečem, ki morajo vložek enakomerno ogreti. Potrebo enakomernega ogrevanja in ohlajanja določi konstrukcija peči za mehko žarjenje. Zaradi pregrete celotnega

Slika 3

strukturo po normalizaciji ali kovanju, je spodnja temperatura mehkega žarenja možna. Vsekakor je potek v tem primeru preoblikovalnega procesa v Cr-C jeklih počasen.

Slika 2 kaže spremembo trdote v odvisnosti od časa mehkega žarenja (temperatura mehkega žarenja je 700–710°C) za jeklo z 1,02% C in 1,51 Cr. V prvih urah trdota precej pade.

Raziskava strukture pokaže, da pri preoblikovanju lamelnarnega v globularni perlit ni bilo uspeha v prvih desetih urah. Padanje trdote je odvisno od razpada in koagulacije večje količine submikroskopskih karbidov. Osnovna struktura lamelnarnega perlita se začne neznatno koagulirati šele po času držanja 20 do 25 ur.

Nadaljnji proces sferoidizacije teče zelo počasi. Kakor kaže slika 2, bo tehnični dobavni rok dobavitelja za Cr-C jeklo za ležaje fiksno postavljena gornja meja po Brinellu 207 kg/mm², kar dosežemo šele po 15 urah. Spodnja Brinellova trdota 170 kg/mm² pa po 100 urah mehkega žarenja ni bila dosežena. Za orodje in Cr-C jekla uporabimo krajše čase; vsekakor morajo ležati med 25–40 urami.

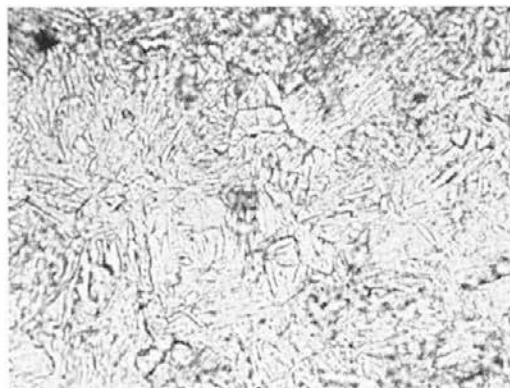
Pri podaljšanju preoblikovalnega procesa pri Cr-C jeklih, prav tako tudi za enake vrste C jekel, zmanjšanje razpadne hitrosti in močno zmanjšanje difuzije ogljika okrepimo s prekaljenjem na martenzit. V procesu razpadejo karbidi, pri tem pa se zvečajo napetosti med mejami zrn v različnih fazah. Predkaljenje povzroči torej pospešitev sferoidizacije.

Mehko žarenje pri temperaturi nad Ac₁

Škoda ne nastopi, če mehko žarimo pri temperaturah, ki ležijo nad Ac₁. V nasprotju s »podtemperaturnim mehkim žarenjem«¹ čeztemperaturno mehko žarenje spremlja spreminjanje perlita v avstenit. Nadevtektoidni karbidi se raztopijo v avstenit v tem večji količini, čim večja je ogrevalna temperatura.

Kromovi karbidi se sorazmerno težko raztopijo v avstenit in zato ta raztopitev zahteva višjo temperaturo in daljši čas, če samo jeklo ima normalno perlitno strukturo brez znatne karbidne mreže.

Kot kaže slika 3, se premika temperatura in pri tem se eutektoidna sprememba pri Cr-C jeklu z 1,5% Cr konča; pri višjih temperaturah to dosežemo med 750 do 760°C. Pri tej temperaturi se tvori avstenit, vanj pa gre toliko karbidov, kolikor jih

Slika 4

eutektoidni sestavi (0,70 do 0,72% C) ustreza. Odvečni karbidi se raztopijo pri naraščajoči temperaturi vzdolž linije diagrama SE.

Cr-C jeklo, ki je bilo segreto samo malo čez Ac₁, kaže avstenitno sestavo zraven velike količine neraztopljenih karbidov. Karbidi nastanejo iz krali kot kristalizacijski centri pri ohlajanju jekel. Po segretju jekla na temperaturo, ki leži malo nad točko Ac₁ (15–20°C nad Ac₁), dobimo (če je bila količina neraztopljenih karbidov velika) po ohlajanju številne globularne karbide. Čim višja je ogrevalna temperatura, tem manj neraztopljenih karbidov ostane v avstenitu in toliko manj krali je za poznejšo kristalizacijo. Kristalizacijski centri pa vsekakor niso raztopljeni karbidi.

Raziskave Steinberga, Mirkina in Mehla

so pokazale, da tvorba avstenita z raztopitvijo karbidov v avstenitu še ni končana.

Po raztopitvi se karbidi oblikujejo in zavzamejo ista mesta, kjer so se prej nahajali z močno zvišano vsebino ogljika. Glede na to, da je izenačena koncentracija na račun difuzije, so pa nastale številne krajevne razlike v koncentraciji. Pri Cr-C jeklu se postopek difuzije zavleče in ostanejo te razlike v koncentraciji do sorazmerno visokih temperatur okoli 840–850°C.

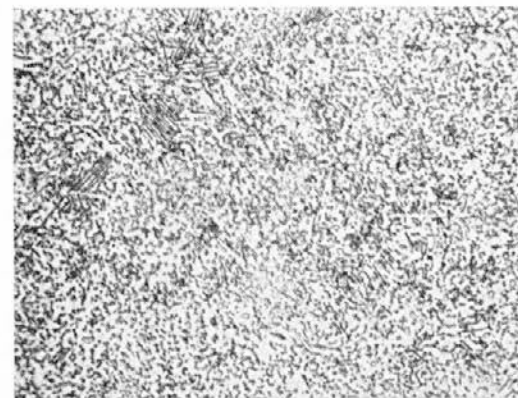
Slika 4 kaže fino sestavo kaljenega Cr-C jekla z 0,7% C in 1,5% Cr po kratkem segretju na 775°C: izhodiščna struktura je bila grobo lamelarni perlit.

Trakovi martenzita spominjajo na eutektoid. Rockwellova trdota prvotnega perlita je znašala 16 HRC, trdota pokazane strukture pa je HRC 57.

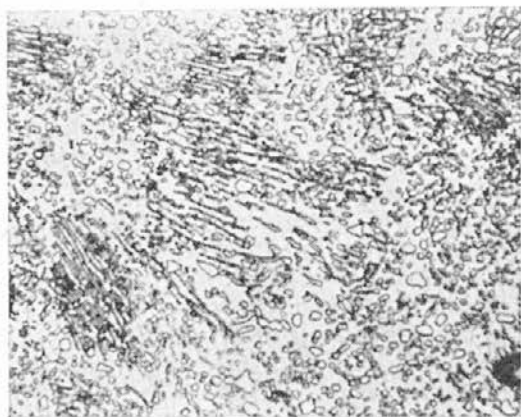
Po ogretju na temperaturo čez Ac₁ so v avstenitu še številni neraztopljeni karbidi. Krom-ogljikova koncentracija koleba med vsebino perlita in karbida, na ta način nastalo v jeklu, ki je bilo segreto čez Ac₁ v notranjosti temperaturne meje. V njih nastane visoko koncentrirani avstenit s precejšnjo količino neraztopljenih karbidov, ki v njem nastanejo. Pri ohlajanju so krali dovolj odporne in se ne spreminjajo. Preobraženi karbidi kristalizirajo v eno obliko, ki doseže strukturno ravnotežje in ustreza globulam.

V Cr-C jeklu OCR 4 ex. sp. uspejo izpasti zrnati karbidi praktično pri ohlajanju med 840–845°C. To je ob enem mejna temperatura, pod njo lahko dobimo strukturo zrnati perlit. Pri višjih temperaturah se koncentracija avstenita vedno bolj izenačuje in pri ohlajanju preide enakomeren avstenit v običajen perlit. Karbidi, ki se pri segrevanju niso raztopili, ostanejo izhodne točke kristalizacije. Zraven lamelnarnega perlita, ki smo ga po mehkem žarenju dosegli, so že posamezni karbidi ali karbidne segregacije, ki so tukaj v tem manjši količini, čim višja je bila temperatura.

Izkazalo se je, da je lamelarni perlit odvisen od ogrevalne temperature in ne od hitrosti ohlajevalne temperature. Pri tem se določi samo dispozicija karbidov in ne njihova oblika. Konec spremembe α → β je pri temperaturi 760°C in velja za jeklo OCR 4 ex. sp., kot spodnja meja, temperatura možne koncentracijske izenačitve avstenita pri 840–845°C pa kot najvišja ogrevalna temperatura, pri kateri je največja možnost oblikovati krogljeni perlit pri žarenju. V tem temperaturnem intervalu leži optimalna temperatura mehkega žarenja pri 790°C, ki naj bo v območju od +20 do

Slika 5 a — lamelarni drobni perlit, ki ostane pri prenizki temperaturi

Slika 5 b — lamelarni perlit, ki je nastal pri previsoki temperaturi

—10°C. Večja temperaturna razlika lahko vpliva na mehko žarjeno jeklo, da ne dobimo zahtevanega. Če je velika širina gibanja ogrevalne temperature, se izkaže, da ni možno dobiti zrnatega perlita. Slika 6 kaže vpliv temperature mehkega žarenja na trdoto Cr-C jekla OCR 4 ex. sp. Z zvišanjem temperature na 800–820°C se zniža trdota pri oblikovanju globularnih karbidov. S segrevanjem čez 840°C nastane trdota z nastopanjem lamelnega perlita in to v tem večji količini, čim višja je temperatura.

Tu potekata oba procesa istočasno in krivulja da oba efekta skupaj. Naravno je, da bo ta različna ohlajevalna hitrost imela različen efekt. Čim večja je, tem bolj disperzna bo struktura in neznatno bo preoblikovanje karbidov in tem bolj močan bo vpliv dispergirane lamelnega perlita.

V praksi, posebno pri mehkem žarenju velikih vložkov, je hitrost ohlajanja na različnih mestih vložka neenakomerna. Če bo ohlajevalna hitrost znotraj vložka enakomerna, bo žarenje uspešno, pri neenakomerni hitrosti ohlajanja pa bo struktura žarjenega vložka neenakomerna in zato neprimerna. Za orodna jekla je lahko zanesljiv tudi temperaturni mehkožarilni interval, ki je za 15–20°C razširjen.

Čas držanja

Hitrost, s katero potekajo opisani postopki, se z višjo temperaturo veča. Pri ogrevanju vložka na predpisano temperaturo se mora enkrat perlit spremeniti v avstenit, drugič pa mora do ogrevanja imeti popolno možnost izenačitve temperature v notranjosti celotnega vložka. Enakomerna temperatura vložka je pogoj za naslednje etape mehkega žarenja in ohlajanja.

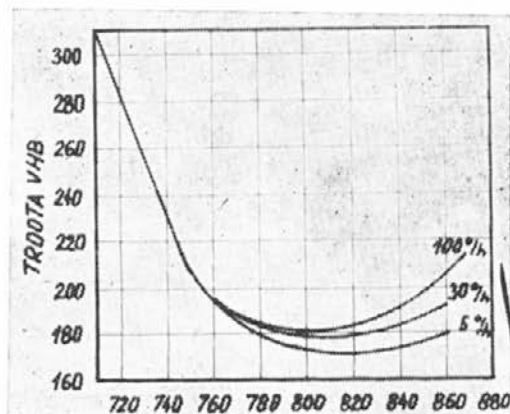
Za Cr-C jeklo OCR 4 ex. sp. je za spremembo perlita priporočljiva temperatura mehkega žarenja 780°C in čas 5 do 10 minut. Malo počasneje pa se topijo karbidi grobo lamelnega perlita in karbidna mreža. Pri temperaturah, ki so od 30 do 40°C čez točko A_{c1} , se kaogulira drobna karbidna mreža v sorazmerno kratkem času od 30 do 40 min. Iz vsega tega sledi, da je čas držanja $\frac{3}{4}$ do 1 ure. Pri mehkem žarenju večjih vložkov je nujno potrebno, da temperaturo vložka po preseku v notranjost izenačimo, ker se zunanji sloji vložka hitreje segrejejo kot notranji. Čas držanja je odvisen od obzidave uporabljene peči, od velikosti vložka in od enakomernosti ogrevanja. Vložek velikosti 2 do 10 ton držimo od 2 do 6 ur.

Ohlajevalna hitrost

Analize postopka pri segrevanju omogočajo razlago vpliva ohlajevalne hitrosti. Oblika karbidov je odvisna od trde raztopine stanj, ki je določena z višino ogrevalne temperature. Disperzija karbidov je nasprotna funkcija ohlajevalne hitrosti.

Pri večji ohlajevalni hitrosti (100 do —300°C/h) se oblikuje mnogo zelo majhnih karbidov, ki se zaradi hitrega ohlajanja ne morejo razviti. Pri manjši ohlajevalni hitrosti bo pomagala pri poteku procesa predhodna difuzija.

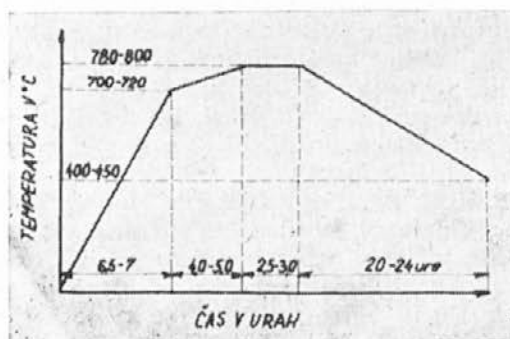
Zmanjšanje ohlajevalne hitrosti znatno deluje na tvorbo perlitne spremembe, ki

Slika 6 — sprememba trdote jekla OCR 4 ex. sp. v odvisnosti od temperature mehkega žarenja in hitrosti ohlajanja

potem pri višji temperaturi uspeva hitreje. Daljše ohlajanje in potovanje ogljika pomaga k tvorbi kristalizacijskih centrov. Količina karbidov se neverjetno močno zmanjša in karbidi se znatno posurovijo, kar vodi k padanju trdote zaradi izločitve velikih feritnih polj, v katerih ni karbidov. Pri lamelarno — globularnem preoblikovanju pri temperaturi, ki leži pod A_{c1} , uspe posurovenje karbidov na račun razkrojitve manj odpornih drobnih karbidov. Tukaj najdemo prekinjeno izločevanje ogljika iz trde raztopine in povzročajo upadanje C za tvorbo kali. Do zmerne difuzije pride v velikem obsegu, čim daljše ohlajevanje uspe. Čim višja je temperatura segrevanja, tem močnejše rastejo pri ohlajevanju neraztopljeni karbidi. Razlikujejo se pretežno po velikosti od karbidov, ki so se oblikovali spozni perlitno točko in zaradi tega vodi mehko žarenje pri višjih temperaturah z zavlačujočo ohladitvijo do neenakomernega perlitnega zrna (slika 8 a, b).

Disperzija perlita določa mehanske lastnosti jekla, posebno njegove trdote. Slika 9 kaže odvisnost trdote od ohlajevalne hitrosti pri mehkem žarenju.

Slika 7 — mehko žarenje kovaških odkovkov 2–3 t v el. globinski peči

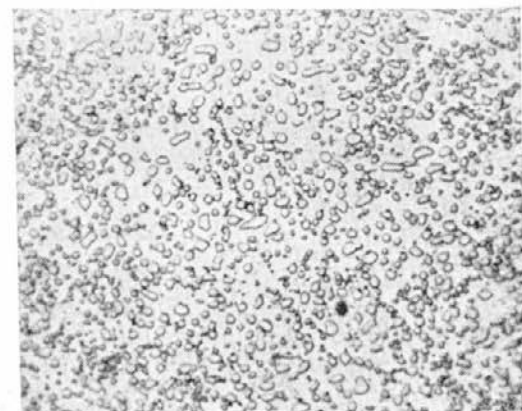
Sliki 8 a in 8 b kažeta fino strukturo jekla, ki je bilo po mehkem žarenju ohlajevano z ohlajevalno hitrostjo 5°C/uro in 300°C/uro. Pri mehkem žarenju in ohlajevanju z ohlajevalno hitrostjo 5°C/uro bo polje strukturno polno finih karbidov. Pri ohlajevanju s 300°C/uro vsebuje polje izločene karbide in feritna polja, ki nimajo zmanjšane trdote za koagulacijo, ki se je zgodila. Pri mehkem žarenju Cr-C jekla je smotno uporabljati sledeče ohlajevalne hitrosti:

10 do 20°C/uro za vložke čez 3 tone,
20 do 30°C/uro za vložke od 0,5 do 2 ton,
20°C/uro za male kovaške odkovke z zelo fino perlitno strukturo,
30°C/uro za večje.

Za nekatere kovaške kose iz Cr-C jekla OCR 4 ex. sp. je lahko ohlajevalna hitrost do 60°C/uro. Manjše hitrosti so za OCR 4 ex. sp. praktično samo do 600°C.

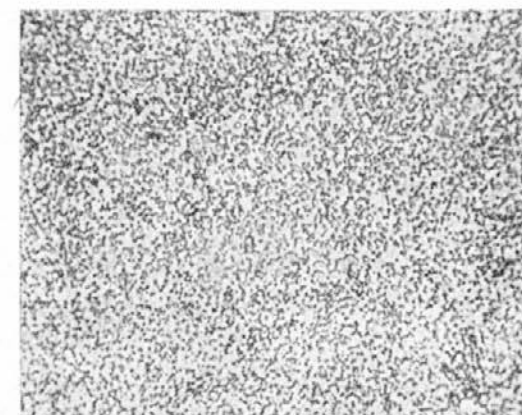
Izotermno mehko žarenje

Izotermno mehko žarenje je proces termične obdelave, pri katerem pride do prekinjenih temperatur. Z izotermnim mehkim žarenjem dosežemo razpad avstenita pri konstantni temperaturi. Pri tem bo podhlajeni avstenit sposoben za razpad v

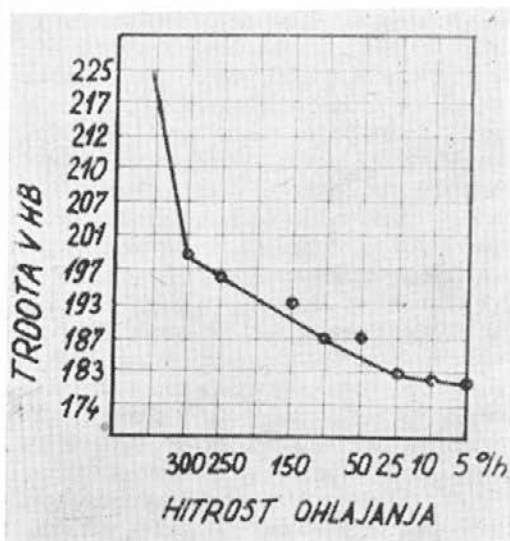

Slika 8 a — fina struktura jekla OCR 4 ex. sp. pri mehkem žarenju; žarjeno pri 820°C, ohlajevalna hitrost 5°C/h

kratkem času in pri konstantni temperaturi. Potreben čas za spremembo je odvisen od sestave jekla, od ogrevalne temperature in je podoben zgornjemu delu Fe-Fe₃C diagrama slika 10. Posebno je pretrpel popolno spremembo jekla OCR 4 ex. sp. po segretju na 800°C; hitro ohlajenje do popolno spremembo pri 720°C po držanju 30 do 40 minut, pri 700°C držanja 8 minut, pri

Slika 8 b — fina struktura jekla OCR 4 ex. sp. pri mehkem žarenju; žarjeno pri 780°C, ohlajevalna hitrost 300°C/h

Slika 9

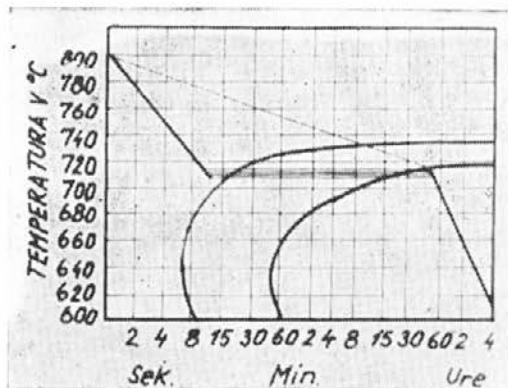
680°C nastane popolna sprememba znotraj 3 do 4 minut. Tvorba karbidov je uspešna pri sorazmerno nizkih temperaturah, če je difuzija otežkočena in zahteva tvorbo izredno fine strukture z drobnimi karbidi.

S pojemajočo temperaturo pri izotermnem mehkanem žarenju se poveča disperzija strukture in njene trdote.

Po mehkanem žarenju pri 720°C znaša trdota mehko žarjenega jekla 210 do 250 kg/mm²; jeklu, žarjenem pri 700°C, znaša trdota 225—230 kg/mm² in po mehkanem žarenju pri 680°C znaša po Brinellu 240 do 245 kg/mm².

Uspeh mehkega žarenja je prikazan na sliki 10. Ogrevani bomo do normalne temperature 790—800°C. Ohlajalo se bo do izotermne točke. Kovani ležaji z nizko trdoto in dobro obdelavnostjo se morajo žariti pri temperaturi žarenja pod spodnjo kritično temperaturo med 710 do 720°C. Po takem žarenju dosežemo trdoto po Brinellu od 205 do 215 kg/mm². Čas držanja je določen s

temperaturo izotermne spremembe. Pri temperaturi 710° do 720^oC mora biti eno uro. Kakor je razvidno s slike 10, se poveča čas držanja z višino temperature, ki je za mehko žarenje potrebna. Za dosego Brinellove trdote od 187—207 kg/mm² je potrebno mehko žarenje pri višji temperaturi (725—735^oC). Čas držanja je potreben od 3 do 5 ur. S stališča gospodarnosti je ta skrajšani postopek izotermnega žarenja dobrodošel. V tem primeru je uspeh meh-

Slika 10 — izotermno mehko žarenje OCR 4 ex. sp.

kega žarenja smotrn s prekinjeno zakasnitvijo (glej pikčaste črte na sliki 10). Sprememba bo potem pri višji temperaturi šla sama od sebe in dosežena trdota bo nižja. Izotermno mehko žarenje moramo prilagoditi, če je potrebno doseči disperzno strukturo z Brinellovo trdoto od 207 do 229 kg/mm².

Literatura

- J. R. Rauzin, Termičeskaja obrabotka hromistoj stali
- A. Weber, Natürliche und künstliche Alterung des Stahls
- S. Steinberg, Thermische Behandlung des Stahls

kot tudi celotne operative gasilstva v občini. Vaje kot tudi pregledi so se ocenjevali in pregled pokaže dobro pripravljenost in urejenost gasilske službe.

Gasilska orodišča, domove in gasilske razstave si je ogledalo prek 1500 šolske mladine in odraslih.

Tekmovanja gasilskih strojnikov, šoferjev in sanitejcev se je udeležilo 16 strojnikov, 12 šoferjev in 10 sanitejcev iz vseh društev.

Na propagandni vaji na Ravnah je sodelovalo z novimi motornimi brizgalnimi Rosenbauer automatic pet društev, in to: Ravne železarna, Ravne mesto, Prevalje, Mežica in Črna. Železarniški gasilci pa so prikazali še reševanje z višin, gašenje z ročnimi gasilskimi aparati vseh vrst in prehod človeka, oblečenega v negorljivo obleko, skozi plamene. Sodelovala je tudi ravska godba na pihala. Vaja je zelo dobro uspela in si jo je ogledalo nad tisoč Ravenčanov, med njimi tudi direktor železarne, predsednika občine in SZDL, sekretar občinskega komiteja ZKS in drugi. Gasilci so bili zastopani iz sosednjih občin, iz Velenja in Krškega kot tudi predstavniki dveh društev iz zamejstva — Bistrice in Šmihela.

Pri nagradnem tekmovanju za najboljšo nalogo o gasilstvu je sodelovalo 23 višjih razredov osnovnih šol. Žal se niso priključile vse šole. Po razpisnem sistemu so že pedagogi sami ocenili najboljše naloge in nam tako poslali deset najboljših izmed najboljših. Naša komisija je nato ocenila še te in prisodila prvo nagrado nalogi učenke 7.a razreda osnovne šole Prežihovega Voranca na Ravnah Marjete Matvoz (objavljena v Informativnem fužinarju št. 11), drugo Jasni Jelerčič, tretjo Mariji Mravljak, vse z Raven, četrto Nadi Ortan s Prevalj, peto Milanu Visinskemu in šesto Bojanu Kotniku, oba z Raven. Nagrajencem je nagrade slovesno izročil predsednik občinske gasilske zveze Ivan Žunko.

Komisija, ki je pregledovala društva, je istočasno pregledala tudi razstave in izložbe in je soglasno sklenila, da so najlepšo iz-

Teden požarne varnosti v ravenški občini

V vsej Sloveniji gasilci praznujejo zadnji teden v oktobru s »tednom požarne varnosti«. Naša gasilska zveza je letos ta teden prestavila za en mesec nazaj in smo ga praznovali od 25. septembra do vključno 2. oktobra. Prestavili smo ga zato, ker je 25. septembra praznovalo Gasilsko društvo Črna 80. obletnico svojega delovanja, ker prirejamo častniški tečaj, v katerem so vključeni vsi vodilni funkcionarji, in smo začeli z rednimi predavanji 4. oktobra.

Na seji ožjega odbora je bil sestavljen program za ves teden in je obsegal naslednje točke:

- 29. sept. proslava 80. obletnice GD Črna in medobčinsko pionirsko tekmovanje;
- 26. in 27. sept. pregledi vseh društev od predstavnikov občinske zveze;
- 28. in 30. sept. so vsa društva priredila ogleda orodišč in gasilskih domov za šolsko mladino in občinstvo;
- 1. oktobra tekmovanje strojnikov in šoferjev gasilskih vozil ter gasilskih sanitejcev v Črni;
- 2. okt. velika propagandna vaja s sodelovanjem vseh gasilskih društev Mežiške do-

line in z uporabo novih najmodernejših gasilskih brizgaln.

Razpisano je bilo pri vseh šolah nagradno tekmovanje za učence višjih razredov za najboljšo nalogo o gasilstvu in preventivi v gospodinjstvu (6 nagrad od 25 do 5 N din).

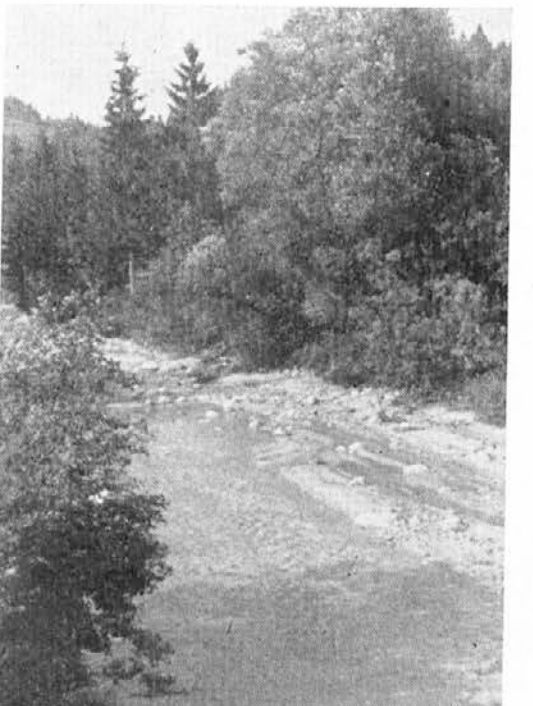
Razpisana je bila nagrada za društvo, ki bo v tem tednu pripravilo najboljšo razstavo ali izložbo.

Program je bil v celoti izveden. Proslava v Črni je zelo lepo uspela. Skupno se je udeležilo okoli 150 gasilcev iz petih občin (Slovenj Gradec, Dravograd, Radlje, Mozirje in Ravne) ter 50 gasilskih pionirjev.

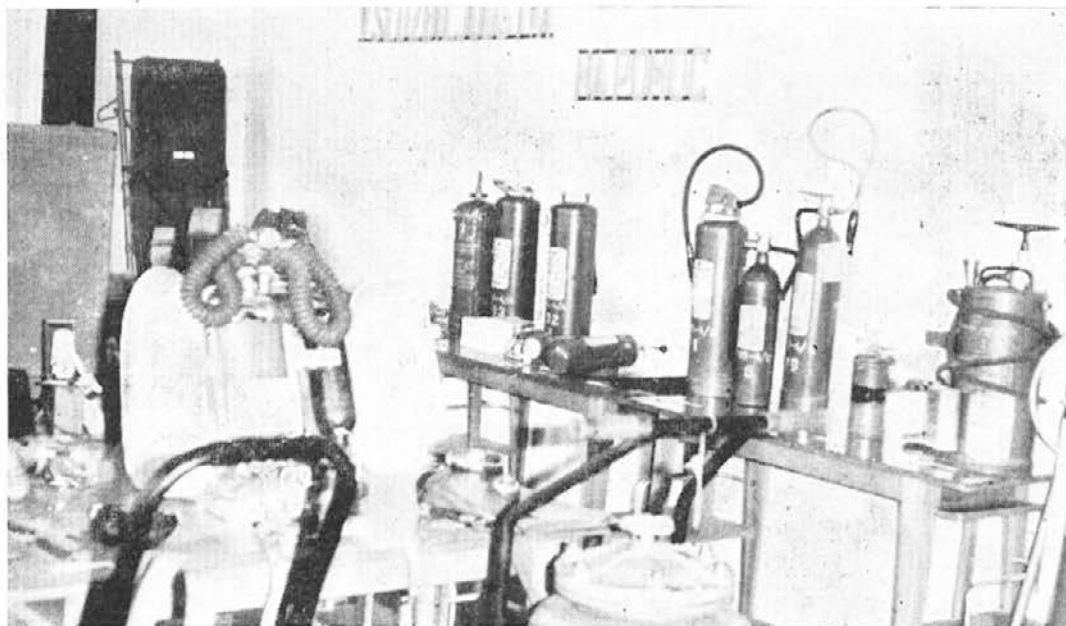
Tekmovalo je pet oddelkov gasilskih pionirjev iz štirih občin (Slovenj Gradec, Radlje, Dravograd in Ravne).

Komisija, ki jo je določila občinska zveza, je pregledala vsa društva, in sicer brežhibnost gasilskega orodja, urejenost in čistočo gasilskih prostorov, domov in administrativno ter finančno poslovanje društev.

V dneh od 26. do 30. sept. so bile tudi nezapovedane vaje pri vseh društvih, tako da smo dobili točen pregled udarnosti in pripravljenosti vsakega posameznega društva

Ob praznikih je še Meža lepa

Razstava je uspela

ložbo pripravili železarski gasilci ter tako njim prisodila prvo nagrado. Že samo to, da si je izložbo ogledalo okoli tisoč šolskih otrok, gimnazijcev in ostalega občinstva, pove, da je bila res bogata in lepo pripravljena.

Razstavljeno je bilo sodobno gasilsko orodje in oprema, kot zaščitna osebna oprema, reševalna oprema, vse ostalo gasilsko orodje, ročni gasilni aparati najnovejše izdelave, obveščevalne naprave in seveda tudi njihove zaslužene trofeje — pokali in diplome, ki pa jih tudi ni bilo malo. Vse to je bilo razstavljeno v prostoru učilnice, v orodišču pa brizgalne raznih kapacitet, avtomobili, reševalni prt in ostalo večje gasilsko orodje.

Če vse to zberemo, nam je pomen tedna požarne varnosti takoj jasen. Gasilci se hočemo držati starega in preizkušenega gasilskega gesla, »da je treba ogenj gasiti prej, preden se je vnel«. S tem, ko smo seznanjali ljudi z nevarnostjo, ki jim preti od neupoštevanja preventivne službe, ko smo zainteresirali šolske otroke, da pomislijo, kaj je ogenj in kako se ga naj varujemo, ko smo

pregledali in utrdili našo pripravljenost in udarnost, smatramo, da smo omenjeno geslo res upoštevali.

Želimo pa opozoriti vse prebivalstvo, predvsem pa gospodinjice, na gasilsko preventivo, ker so bili že česti vzroki požarov in eksplozij (zavreta mast, pranje z bencinom, sušenje perila nad štedilnikom, sušenje drv na štedilniku itd.) ravno neupoštevanje preventivnih predpisov v gospodinjstvu. Pa tudi ljubitelji naših planin ne bodo veseli, če se bodo naši lepi zeleni gozdovi spremenili v črna pogorišča. Tudi tu je nemarno vržen cigaretni ogorek povzročil že veliko škodo.

Tudi v naši železarni in seveda tudi v ostalih podjetjih, še posebno kar jih je lesne stroke, se morajo zavedati, da naš kruh ni samo čim boljše izpolnjevanje norm, ampak tudi upoštevanje požarno varnostnih predpisov. Če nam tovarna pogori, ne bo več norm in tudi ne kruha. Veliko je bilo v zadnjih časih začetnih požarov in sreča, da smo jih pravočasno pogasili. Ne vemo pa, če bo vedno tako.

Z. Jamer - V. Vališer

Brezžična zveza v reševalnih avtomobilih

Razne množične nesreče (potresi, poplave, požari, prometne in avionske nesreče) so prisilile reševalno in zdravstveno službo, ki mora v takšnih primerih hitro in učinkovito posredovati, da se za pomoč temeljito pripravi. Med drugim so dobre in hitre zveze eden izmed odločilnih pogojev za uspeh koordinirane akcije pri odpravljanju posledic elementarnih nesreč. Vse dosedanje nesreče pri nas, v številni Skopje, Brnik in druge, so pokazale, kako važno vlogo igrajo žične in brezžične zveze. Omenimo naj le, kakšno važno vlogo pri obveščanju so imele UKV naprave pri Brniku, s katerimi sta tedaj razpolagala reševalna postaja Ljubljana in TNZ. Nesreča se je zgodila ob 0.48, 25 minut po pozivu z letališča Brnik pa so bili prvi reševalni avtomobili kljub blatnemu terenu na kraju nesreče. Od tu so brezžično dajali prek matične postaje navodila vsem ostalim službam, da so se lahko pripravile na tako veliko akcijo.

Tudi reševalna postaja na Ravnah se je že zdavnaj zavedala koristnosti takšnih brezžičnih zvez. Zato je že v letu 1962 začela zbirati potrebne informacije in podatke pri raznih podjetjih doma in v inozemstvu. Tako je že konec leta 1962 zaprosila pri »Iskri« Kranj in pri podjetju »Rudi Čajavec« v Banjaluki za načrte oziroma za ceno teh naprav.

V letu 1963 in 1964 smo dobili ponudbe od firm iz Prage, Trsta, pa iz Milana, Niša in Zagreba. Vse so bile pripravljene dobaviti aparature, ene za dinarje, druge za devize. Na našo prošnjo nam je RTV Ljubljana 1963 sporočila, da nam odstopi prostor na Uršlji gori za posredovalno, to je gorsko postajo. Sekretariat ZIS za promet in zveze v Beogradu nam je sporočil, da nam je dodelil frekvenco, in to samo v sistemu simpleks, ker duplex sistem v planu ni bil predviden. Tudi skupščina občine Ravne je uvidela, kako pomembna je takšna zveza,

zato je dne 23. oktobra 1964 postavila občinsko komisijo za nabiranje denarnih sredstev in organizacijo nabave UKV naprav, kar je do tedaj delala reševalna postaja sama. Komisijo so sestavljali Jože Samec (predsednik), Ervin Wlodyga, Svetopolk Valenčič, dr. Janez Platzer in Ivan Žunko (člani). Ker pa je bila želja tudi drugih reševalnih in gasilskih postaj v Sloveniji podobna, je Skupnost zdravstvenih zavodov Slovenije 11. januarja 1965 sklicala z vsemi zainteresiranimi na območju Slovenije sestanek, na katerem smo se dogovorili, kako se naj organizira ta služba, da bo enotna in koristna ter da naj vsa organizacija nabave teh aparatov, meritve sličnosti in podobno prevzame posebna komisija pri Skupnosti zdravstvenih zavodov v Ljubljani. Izposluje naj tudi generalno odobritev frekvenc, duplex in ne simpleks sistem. Razlika med simpleks in duplex sistemom je namreč ta, da lahko pri simpleks sistemu oddaja samo eden, medtem ko drugi posluša, in ko ta preneha, mora opraviti prekop, s čimer preide na sprejem in oddaja njegov partner. Duplex sistem pa se ne razlikuje od navadnega telefonskega pogovora, pri katerem ni potrebno nobeno preklapljanje. Za duplex sistem je treba imeti na gorski postaji vse aparature dvojne, zaradi tega je sistem dražji, je pa vsekakor ugodnejši. To je komisiji tudi uspelo.

Avugusta 1965 smo z Iskro in Elektronsko industrijo Niš sklenili pogodbo o dobavi dveh gorskih in ene dolinske ter treh avtomobilskih postaj v vrednosti približno 12 milijonov starih dinarjev. Ker pa dobave ne tečejo tako, kakor bi morale, in se zaradi reforme tudi cene stalno spreminjajo, moramo podpisovati dodatne pogodbe, seveda v našo škodo, tako da vsota že sedaj presega petnajst milijonov. Komisija je takoj začela zbirati denar pri raznih podjetjih in ustanovah, vendar ji do sedaj še ni uspelo zbrati vseh potrebnih sredstev. Julija 1966 je bil na Uršlji gori med RTV Ljubljana, TNZ in reševalno postajo Ravne sestanek o uporabi televizijskega stolpa za postavitve anten in uporabo prostora za aparature gorske UKV postaje. Iskra Kranj nam je do sedaj razen ene gorske postaje dobavila vse aparate, medtem ko ima Elektronska industrija Niš težave z uvozom važnih delov. Kljub temu pa je v septembru in oktobru letos montažna skupina uredila vse potrebno, da sta tov. Kuhar in Valenčič 23. oktobra letos lahko že vzpostavila prvo zvezo s tehniki RTV na Uršlji gori.

To brezžično zvezo lahko prenašamo na telefonsko linijo, tako da jo je že marsikdo na Ravnah in drugod lahko preizkusil. Vsi so sličnosti dali odlično oceno. Predvidevamo, da bomo na državni praznik (29. 11. 1966) celotno napravo lahko dali v pogon.

Komu bo koristila ta brezžična zveza? Predvsem reševalni, zdravstveni službi in gorsko reševalni službi, gasilski službi, civilni zaščiti, živinozdravnikom, RTV na Uršlji gori in drugim.

Kako potekajo zveze?

Centrala je v reševalni postaji. Ta lahko veže reševalno postajo z reševalnim avtomobilom, ki je na vožnji, ali avtomobil z avtomobilom oziroma s fiksno postajo kje na terenu. Nadalje lahko veže na telefonsko omrežje. Zvezo ima z gorsko postajo na Uršlji gori. Avtomobili, ki so slučajno v

Inž. Tone Potočnik

Gozd — zeleni pas okrog naselij

Škoda na gozdovih okrog naselij v Mežiški dolini postaja čedalje večja in sušenje drevja zajema iz leta v leto večji razmah tako po obsegu kot po količini.

Komisija, ki si je propadanje gozdov okrog Raven in Žerjava ogledala, je lahko nesporno ugotovila, da škoda nastaja, se hitro širi, ne da pa se brez podrobnih strokovnih ugotovitev in ustreznih vsestranskih analiz reči, katere komponente vse v celotnem procesu tu sodelujejo in kako posamezni izločki iz dimnih naprav v raznih okoliščinah učinkujejo na propadanje vegetacije. Zato nas vse ugotovitve navdajajo z določeno negotovostjo, ki jo je pa potrebno na vsak način razčistiti, preden začnemo reševati problem onečiščenja zraka. Ker je sleherni investiranje v kakršnekoli naprave ali prehod na druga goriva vezano z velikimi stroški, mora biti vsa problematika okrog tega vprašanja predhodno popolnoma jasna.

Mežiška dolina je tipična pokrajina, ki jo je oblikovalo gorovje in vodovje. V gornjem delu doline so najvišje vzpetine visoke tudi do 2100 m, medtem ko je dno doline samo 500 do 600 m visoko.

Posebne upoštevanja vredna značilnost gornjega toka Meže je dejstvo, da se pritoki in s tem doline skoraj koncentrično stekajo v neposredni sosesčini naselja Črna. To so doline Podpece, Tople, Koprivne, Meže, Bistre, Črne in Jazbine. Navzdol je dolina Meže skoraj zaprta, potok se prebija skozi ozko sotesko med navpičnimi stenami, komaj da je še kaj prostora za cesto. Tako je narava tu ustvarila zaprti kotel, katerega dno leži 500 m pod najnižjimi sedli Križan in Sleme na vzhodu in jugu.

Spodnji del doline na področju občine tvori nekoliko bolj odprto prevaljsko-hotuljsko vzhodno koroško podolje, ki se v najnižjem delu spet spusti v nekakšen kotel, v katerem ležita Prevalje in Ravne. Ta del doline zapirata proti vzhodu Selovec in Tolsti vrh, ki nadvišujeta dno doline za 400 oziroma 600 m in se zelo tesno primakneta k Meži, ob kateri je spet komaj prostora za cesto in železnico. Nasprotno pa se to podolje oziroma kotlina na zahodu odpira proti celovški kotlini čez široko holmško sedlo, ki je komaj 100 m višje od dna kotline, podobno kot na jugozahodu proti Selam pri Dularju. Ta dejstva si moramo zapomniti, da nam bodo klimatske anomalije jasne.

Ljubljani ali drugod, se lahko vključijo na njihov kanal.

Na območju naše občine je slišnost v glavnem odlična, prav tako v Radljah in do Lendave. Nedosegljivi pa bodo Vuhred, Maribor in drugi kraji pod Pohorjem.

Vsem delovnim organizacijam, ki so kakorkoli pomagale pri organiziranju UKV omrežja, se občinska komisija za postavitve tega omrežja iskreno zahvaljuje. Kolektiv reševalne postaje pa se obvezuje, da bo uporabljal nove naprave v korist vseh tistih, ki bodo naše pomoči potrebni.

Ervin Wlodyga

Kljub temu, da obstaja vremenska opazovalna služba že 100 let, imamo za Mežiško dolino le nekaj nepopolnih podatkov in si za razumevanje klimatskih značilnosti pomagamo s podatki sosednjih predelov, ki nam na temelju analogij omogočajo določene zaključke.

Podatki o temperaturah nam povedo, da so temperature pozimi v dolinskem dnu v povprečju — 3,9°C in so precej nižje kot npr. v Mariboru. Izjemno nizke temperature dolinskih krajev posebno pozimi, ki jih sicer opažamo v alpskih dolinah, najizraziteje pa v Celovški kotlini, so posledica toplotnega obrata ali tako imenovane temperaturne inverzije. Mrzle zračne gmote se zaradi večje teže spuščajo na dno dolin, in ker so doline tako zaprte, da se mrzli zrak ne more nikamor odtekat, se ustvarjajo kotanje mrzlega zraka pod toplejšimi plastmi v višinah. Te višje, toplejše plasti preprečujejo dviganje dima iz doline. Na prehodu iz plasti mrzlega v plast toplega zraka se tvorijo megle in oblaki, ki kot zvon pokrivajo dolino ali kotlino, pozimi tudi nepretrgoma po več tednov.

V dolini pade največ padavin od maja do oktobra in njihova povprečna količina znaša okrog 1450 mm letno. Karta izohiet pa kaže, da pade ob gorskih grebenih tudi prek 1600 milimetrov, po vrhovih Pece pa celo 2000 milimetrov. Področja ob Peci in Olševi izstopajo tudi po dnevnem maksimumu padavin s 150 mm proti Mariboru s 105 mm. Opazovalnice so v preteklih letih tudi ugotovile, da ima npr. Dravograd povprečno 67,1 meglenih dni, Ravne pa celo 68,8 meglenih dni letno, kar je najvišje število v Sloveniji in iz česar se da sklepati na izreden vpliv toplotnega obrata.

Veter je močno pod vplivom oblik in višine gora, lahko pa si predstavljamo, da se tudi v Mežiški dolini lokalno izrazito uveljavlja fen z vsemi spremljevalnimi pojavi,

kot so jasno nebo, suh in topel zrak. Iz tega lahko zaključimo, da se zaradi zaprte kotlinske lege in zaradi sorazmerno visokih padavin ter zaradi nizkih temperatur v dnu dolin in pogoste megle toplotni obrat zelo močno uveljavlja v Mežiški dolini, kot v nekakšnem zalivu Celovške kotline, ki je znana kot klasično področje najbolj ekstremno oblikujočih se temperaturnih inverzij, ki z močnimi izrastki segajo čez holmško razvodje v prevaljsko-ravensko kotlino; ta izrastek inverzije pa tudi preprečuje odtekanje mrzlega zraka iz doline nad Mežico.

Kombinirani učinek zaprte kotlinske lege in iz tega izhajajoče inverzije z meglenim zvonom povzročajo, da se industrijski dim s plini ne more razpršiti na širšem področju, ampak obleži v teh kotlinah pod zvonom megle in oblakov, ker dosega koncentracije, ki postanejo nevarne zlasti pozimi, ko nastopi daljša brezvetrje in se žvepleni dvokis veže z zračno vlago ter seda na zemljo kot žveplena kislina.

Pokrajinski pejzaž Mežiške doline odlikuje predvsem že prej omenjena razgibanost visokih gora in ozkih dolin. Površine pretežno pokrivajo gozdovi, ki se zaradi opuščanja pašnikov in gorskih kmetij vedno bolj širijo in pokrivajo v posameznih dolinah 30 do 85 % površine, povprečno pa okoli 65 %.

S preraščanjem odprtih površin z gozdom in s premeno mešanih sestojev v monokulture iglavcev izgublja pokrajinski pejzaž svojo pestrost. Pokrajinsko monotonijo pa prekinjajo razen pašnikov in njivskih površin okoli kmetij predvsem še gole, večinoma apnenčeve pečine okoli vrhov in v soteskah dolin.

Ta pokrajina je zadnji val, v katerem so se Alpe na svojem vzhodnem robu še enkrat pognale v višine nad gozdno mejo; dalje proti vzhodu si sledijo samo še sredogorske vzpetine.

Zanimivo je tudi dejstvo, da je prebivalstvo na področju cele občine Ravne v zadnjih 100 letih poraslo od ca. 11.800 na 21.800 prebivalcev ali za 185 %. V istem obdobju pa se je prebivalstvo Evrope celo že potro-

Gozdni pozdrav

jilo. Vidimo, da se v Mežiški dolini ni niti podvojilo. Prebivalstvo hribovskih predelov pa je v tem obdobju za dve petini celo nazadovalo. Iz tega lahko vidimo, da se prebivalstvo iz zdravih in sončnih hribovskih predelov postopoma seli v dno meglene, zadimljene in nezdrave doline.

Odpadni plini, dim, prah, hrup in zoževanje prostora za gibanje, kjer agrarne površine postajajo industrijska mesta, postopoma ustvarjajo za bivanje nezdrave življenjske razmere. Človeka od jutra do večera obdajata naglica in razburjenje. Kljub tehniškemu napredku, uvajanju strojev in skrajševanju delovnega časa postaja delo vedno bolj enostransko, napornejše in utrudljivejše. Ljudje se vse bolj gnetejo v delovnem prostoru, v ulicah in zabaviščih. Napori pri snovanju športnih prostorov, olepševanju mest z zelenimi površinami, parki in vrtovi ne morejo nadomestiti izgube harmoničnega in zdravega življenjskega prostora. Šport, kulturni filmi, sončne kopele in obsevanja le skopo nadomeščajo prirodno zdravo bivanje v gozdu, na polju in prirodno življenje z zadrževanjem na svežem zraku in soncu. Izguba stalnega ter intenzivnega prirodnega življenja oblikuje in ustvarja, povezana z nezdravim načinom življenja in z vedno manj sproščenim delom posameznika na tekočem traku, nov tip človeka, ki je vedno bolj dovzeten za različne bolezni psihološkega značaja. Tam, kjer je nekoč zadostoval navaden zdravnik, se danes pojavljajo zdravniki-specialisti za vsa mogoča področja. Papirnata poplava o zdravem stanovanju, zdravi prehrani, zdravem dihanju, zdravem delu in zdravem lenuharjenju vedno močneje narašča, pri vsem tem pa le spoznavamo, da je za duševno in telesno zdravje širokih plasti prebivalstva pogoj bivanje v zdravem prirodnem okolju. Sprostitev od dnevnih nevarnosti in naporov je najhitrejša ter najzanimivejša pri zdravi zakoreninjenosti na domačih tleh. Zato pomenijo hribi in gozd vsem tistim brez lastne grude prirodo in domovino.

Gozdovi močno pridobivajo na pomenu kot prostor oddiha. Ta pomen se tem bolj stopnjuje, čim bolj izgublja naša kulturna pokrajina svojo prirodnost. Zato postajajo

vedno glasnejše zahteve po ohranitvi gozdov in po prirodnem gospodarjenju z njimi. Tudi gozdovi s skromnejšimi donosi v bližini vasi in mest prevzemajo bolj kot kateri drug člen pokrajine izredno važne naloge. Gozd nudi vsakomur in ob vsakem času neomejen prostor za gibanje, dihanje in sprostitev. Zato smo dolžni vsi, da naredimo vse za ohranitev gozda okrog naselij. Dolžnost nas vseh, posebno pa gozdarjev, je, da bedimo nad zaupano gozdno doto. Gozdarska vprašanja se ne tičejo več samo potrošnika lesa in gozdarjev, temveč so v interesu javnosti ter zadevajo vsakogar. Za gozd smo dandanes vsi odgovorni. Človek, ki išče oddih v gozdu, ima pravico do vstopa v gozd, do miru in uživanja v prirodi.

Pa si oglejmo še nekatere vplive gozdov. Znano je, da gozdovi, kot tudi vse rastlinstvo, za asimilacijo vsrkavajo iz zraka ogljikov dvokis in izločajo kisik, ljudje in živali pa z dihanjem porabijo kisik ter izdihavajo ogljikov dvokis. Tako sta si živalski in rastlinski svet medsebojno komplementarno potrebna, da lahko živita.

Razen tega so znanstveniki ugotovili vrsto koristnih učinkov rastlin, posebno pa gozdov, ki jih človeštvo ne more pogrešati, če hoče ostati zdravo in vitalno.

Ugotovljeno je, da drevesa z listjem prestrezajo prah iz zraka, hrup prometa in industrije ter prežarko sončno svetlobo. Gozdna tla ter listje in iglice dreves imajo bakteriocidni in antibiotični učinek. Gozdovi ublažujejo toplotne skrajnosti, rekli bi lahko, da podnevi akumulirajo toploto in jo ponoči oddajajo, razen tega pa tudi z izhlapevanjem povečujejo zračno vlago in s tem ublažujejo sušno mestno klimo.

Omeniti je treba še psihohigienski učinek zelenja ter dejstvo, da izvajajo zdravniki psihoterapijo prav v zeleni naravi, predvsem pa v gozdovih. Slednje je posebno pomembno zaradi močnega porasta srčnih in živčnih obolenj v zadnjih desetletjih.

Razumljivo je zato, da je zelena narava, predvsem pa gozd, nepogrešljivo okolje naših stanovanj. Poudariti moramo, da je aktivna rekreacija postala psihološka nujnost modernega superciviliziranega človeka v dobi avtomatizacije, motorizacije, pri delu,

na potovanju in pri zabavi. Narava ima velik vzgojni vpliv na ljudi, pomaga vzgajati čut za estetiko, sistematiko in disciplino.

Gozdovi pa imajo tudi močan vpliv na naše gospodarstvo. Tu ne mislimo na proizvodnjo lesa, ampak na preventivni učinek varovalnih in drugih gozdov v borbi proti vetru, eroziji, izsuševanju, zemeljskim usadom ter pri urejevanju vodnih izvirov.

S skokovitim razvojem industrializacije in često ne najbolj premišljenim lociranjem objektov ter uporabo tehniških dosežkov brez izkušenj pa je močno ogrožena narava in človeštvo. Dimniki tovarn in stanovanj ter avtomobilski izpušni plini izločajo v zrak ogromne količine prahu, saj in plinov, ki zastrupljajo ljudi, živali in rastline. Posebno strupeni so saje in benzpireni, nadalje ogljikov monoksid itd.

Najzanimivejši pa so znanstveni izsledki o kemično fizikalnem vplivu zelenih pasov. Nenehna industrializacija, tehnizacija življenja in velika aglomeracija prebivalcev namreč povzročajo, da je zrak v velikem naselju vse bolj onečiščen s plini, prahom in sajami. Letno pokurimo na zemlji tri milijarde ton premoga in eno milijardo ton nafte in s tem izločimo v zrak, katerega vdihavamo, ogromne količine ogljikovega monoksida in dioksida, žveplene kisline, dušikove svinčene okside, saje, smole in druge organske snovi. Koncentracija ogljikovega dioksida je npr. v Londonu za 133% večja kot na deželi. Tisoč avtomobilov izloči dnevno 3,200.000 enot ogljikovega monoksida, 150.000 gramov dušikovega oksida, 200,400.000 gramov organskih par. To so zastrašujoče številke strupov, ki onečiščajo zrak in povzročajo zastrupitve ter hude bolezni človeških organov. Tu je tudi vzrok, da se pojavljajo vedno nove vrste bolezni.

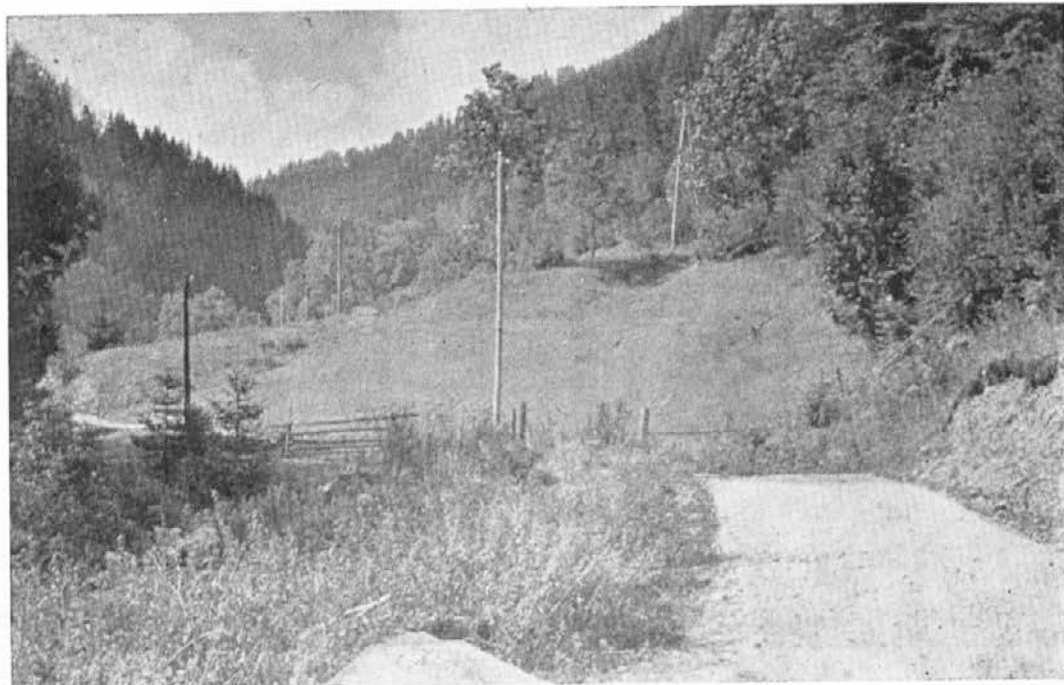
Nadalje je ugotovljeno, da pade na Beograd v zimskih dneh 48 ton saj dnevno, na Pariz pa letno celo 2,000.000 ton industrijskega pepela, kar je celo več, kot je nekdanji znani ognjenik Vezuv izbruhal na Pompeje.

Beograjski dimniki izločajo v zrak letno 11 milijard kubičnih metrov dima, ki preprečuje dostop sončne svetlobe do zemlje, posebno ultravioletnih žarkov; ti žarki pa so potrebni za uničevanje človeku škodljivih bakterij.

Ogljikov monoksid povzroča utrujenost, zmanjšuje delovni učinek in povečuje število nezgod. Na človeški organizem pa močno vplivajo žveplov dvokis in žveplovodnik, ki ne samo da dražita na bruhanje, ampak povzročata tudi zastrupitev. Take zastrupitve so možne, ne da bi človek zaznal z vonjem plin. Žveplov dvokis ogroža zdravje že v majhnih količinah. Stalno zaplinjevanje z majhno koncentracijo učinkuje huje kot kratkotrajno zaplinjevanje z močnejšo koncentracijo.

Žveplov dvokis že z majhno količino zavira presnavljanje rastlin in na listih ter iglicah se pojavljajo poškodbe. Zmanjša se prirastek lesa, zanj so posebno občutljivi iglavci, pšenica, oves, detelja, fižol in solata.

Žveplov vodik je posebno strupen, če deluje pomešan z drugimi plini, kot npr. z nafto, zemeljskim plinom ali ogljikovim monoksidom. Pri današnji intenzivnosti industrije je taka mešanica vsak čas možna. Učinki strupenih plinov se še prav posebno stopnjujejo ob izjemnih vremenskih poja-

V Koprivno

vih. V dnevih toplotnega obrata preprečujejo zračne plasti dviganje in odnašanje plina. Visoki dimniki često pomagajo predreti zaporne zračne plasti.

Vprašanja onesnaženega zraka še niso raziskana. Raznovrstnost izločenih plinov, njih mešanje z drugimi plini, različni klimatski pogoji in vremenski pojavi lahko povzročijo vedno nove težave, ki jih ni mogoče predvideti. Vpliv se močno poveča, če kombinirano delujeta žveplov dvokis in saje.

V zvezi s pojavom smoga, to je koncentriran pojav dimastega in zapljinjenega zraka pod zvonom oblakov in megle, ugotavljajo povečano umiranje ljudi, povečano število gripoznih obolenj, rahitisa in boleznih dihal. Megleni zvon preprečuje pristop ultravioletnim žarkom, ki pospešujejo tvorbo D-vitaminov, ki v povezavi s C-vitaminom povečujejo odpornost proti gripi in rahitisu. Na dlani je torej, da poslabšanje klime v industrijskih naseljih povečuje število obolenj, izpad delovne sile in poveča stroške bolniške nege. Znano je, da prah, ki uhaja skozi dimnike, povzroča silikozo v pljučih; seveda se posledice pokažejo po dolgih letih učinkovanja. Ob pravočasni diagnozi je možno bolezen uspešno zdraviti. Koristno bi bilo vedeti, kolikšen je učinek silicijevega oksida, izhajajočega iz dimnika v ozračje. Iz dimnika uhajajoči dvovalentni ferooksid gotovo ni koristen za ljudi in rastline, povzroča degradacijo tal. Naravnost strupen pa je za rastline trivalentni feriooksid.

Svinec, ki se izloča iz dimnikov ter kot prah sede na zemljo, povzroča sterilnost čebel, jalovost živine, hiranje perutnine in zastupitev prsti za dolga stoletja. Brez dvoma pa povzroča obolenja tudi pri ljudeh.

Žvepleni dvokis povzroča propadanje vegetacije, pospešuje s tem erozijo in zemeljske usade v strminah, razkroj apnenčeve žive skale in kot nadaljnjo posledico zasipavanje strug vodotokov ter končno katastrofe ob neurjih.

Seveda se ob kombiniranem nastopu strupenega prahu, plinov in klimatskih pogojev ter vremenskih pojavov medsebojno povečujejo učinki na naravo in ljudi, zato moramo iskati povzročitelja škode kompleksno ob upoštevanju vseh negativnih faktorjev, ki so: geografska lega, klimatski pojavi, prah, saje, plini, degradacija zemlje, propad vegetacije in morda še kaj.

Na kakšen način in kako nastaja škoda in koliko je faktorjev, ki sodelujejo, je vprašanje, ki ga je potrebno vsestransko in strokovno obdelati. Ugotovljeno je sicer, da je eden izmed glavnih povzročiteljev škode na gozdnem drevju žvepleni dvokis (SO₂), ki povzroča obolenje iglic in listov — vprašanje pa je, kako vse ostale snovi s svojimi komponentami vplivajo na vegetacijo.

Ker so listi in iglice kot asimilacijski aparat najvažnejši prehranjevalni organi drevesa v pešanju, upada tudi višinski in debelinski prirastek tako po količini kot po vrednosti. Končno se posuši drevo, skupina drevja, sestoj ali celo skupina sestojev. Tako lahko pride na večjih površinah do prekinitve gospodarske dejavnosti. Gozdno drevje drevesnih vrst smreke, jelke in bora, manj macesna ter listavcev, se množično izloča iz sestojev in tako rapidno pada osnovna lesna glavica in prirastek. Ker gre v večini pri-

Zadimljeno gnezdo

merov za srednjedobne oziroma za mlade sestoje, to je sestoje bodočnosti, je škoda toliko večja.

Zaradi posledice škode je gozdarska organizacija ali gozdni posestnik prisiljen spremeniti princip gospodarjenja, preiti iz rentabilnega v nerentabilno oziroma samo v varovanje in obnovitveno gospodarjenje z gozdom. To je tako imenovana neposredna finančna škoda.

Drugega dela škode, ki je lahko mnogo večji, pa praktično ni moč oceniti. Preprečevanje teh škod pa bo moč uspešno reševati le v tesnem sodelovanju industrije, gozdarstva, kmetijstva in vseh ostalih prizadetih panog in družbene skupnosti.

Po dosedanjih opažanjih pa obstaja resna nevarnost, da se iz tega ožjega območja oslabilih sestojev razširi lubadar tudi na širše območje gospodarskih gozdov. Zaradi tega je potrebno, da ima gozdno gospodarstvo v teh gozdovih svobodo gospodarjenja z gozdovi in to neodvisno od višine ter površinskega razporeda sečenj sedaj kakor tudi ne glede na eventualni pojav goličav, ki bodo pri tem nastajale.

Zanimive za nas so izkušnje topilnice svinca v Zilici pri Podkloštru na Koroškem (Galnitz bei Arnoldstein). Rudnik in topilnica zaposlujeta 2000 ljudi. S povečanjem proizvodnje in pridobivanjem žveplene kisline po drugi svetovni vojni se je močno razširilo propadanje gozdov — tako po površini kot po jakosti.

Topilnica je na temelju komisijskih cenitev v letu 1962 izplačala odškodnino za povzročeno škodo:

v gozdovih	577.000 AŠ
na kmetijskih kulturah	39.000 AŠ
čebelarjem	21.000 AŠ
za zatiranje lubadarja	95.000 AŠ
skupaj	732.000 AŠ

ali približno 37 milijonov starih dinarjev.

Za preprečevanje škode so v tovarni izboljšali proizvodni postopek v topilnici in v tovarni žveplene kisline za prestrezanje žveplovega dvokisa, razen tega odvajajo

dekoncentrirani dim skozi sto metrov visok dimnik. Za izvedbo tega projekta so plačali okoli 850.000 AŠ. Tudi v tovarni žveplene kisline v Linzu so s postavitvijo sto deset metrov visokega dimnika uspeli razredčiti koncentracijo v tolikšni meri, da so škodljivo delovanje plinov v precejšnji meri preprečili.

Kljub temu pa so v Zilici leta 1963 sistematično ugotavljali razsežnost ter intenzivnost škode z vrtnanjem, kontrolo iglic in s preiskavami zraka s tako imenovanimi dimnimi zvoni, ki so jih obesili v drevesne krošnje. Rezultati analiz in poznejše raziskave naj bi dali napotila za ukrepe v naslednjih letih. Za te raziskave je podjetje samo v letu 1963 predvidelo 50.000 AŠ.

Že leta 1962 je podjetje v Zilici pri Podkloštru začelo s saditvijo manjših poskusnih nasadov po najbolj ogroženih področjih, da bi preizkusili možnost vnašanja drevesnih vrst, ki so odporne proti dimom. Uporabili so pri tem razen nekaterih topolov in hrastov še črni bor, brezo, gorski javor in bukev.

Ko bodo začele učinkovati tehnične izboljšave, bodo dani pogoji za ponovno pogozditev, pri čemer pa bodo v odvisnosti od oddaljenosti tovarne poskusili s črno jelšo, macesnom in zelenim borom. Menijo namreč, da bi takšne obnove in preмене sestojev preprečile nadaljnje redčitve in bi tako postopno sklenili gozdne sestoje.

V Podkloštru menijo, da bodo s temi ukrepi in ob sodelovanju rudnika z gozdarji uspeli škodljive učinke preprečiti in ob uporabi znanstvenih izsledkov in izkušenj škode omiliti ter v smislu zaželene sinteze med naravo in tehniko obnoviti ali regenerirati podobo krajine v tem predelu.

V zahodni Evropi razni znanstveni inštituti ugotavljajo, da povzroča škodo v gozdovih petdeset raznovrstnih industrijskih imisij. Istočasno pa so prišli tudi do zaključkov, da so drevesne vrste različno odporne proti plinom in da so različno odporni celo posamezni primerki istovrstnih dreves. Popolnoma neobčutljivih drevesnih vrst in rastlin ni. V naravi se vedno najdejo pri-

Spomin na poletje

sotni strupi, ki v določeni koncentraciji in po določenem času učinkovanja rastlino uničijo. Izločeni in nevarni plini se toliko hitreje razpršijo v neškodljivo koncentracijo v zraku, kolikor več ovir morajo na svoji poti premagati. Rastlina pa je tem odpornejša, čim boljši in ugodnejši so njeni rasti in pedološki pogoji.

Načelno je treba posebej poudariti, da so listavci mnogo manj občutljivi za delovanje raznih plinov kot iglavci.

Gozdarji so v pogorju Harz izvršili premo gozdov ter posadili odpornejše drevesne vrste, ki so tudi do 40 pa tudi do 60 let kljubovale učinkom tovarniških plinov, medtem pa so tovarne spremenile kurjenje od premoga na nafto in ostala tekoča goriva in tudi ti gozdovi so začeli propadati. Tako so pri premeni ugotovili, da vplivajo na propadanje drevja tudi neprimerni rastiščni pogoji rastlin, stopnja odpornosti, sestave dimnega plina, trajanje in časovna razporeditev vplivanja plina, starostna doba, faza letnega vegetacijskega ciklusa dreves in drugi faktorji.

Izkušnje pa so tudi pokazale, da so uspešno varovali občutljivejšo gozdove obrobni varovalni pasovi gozdov in celo tudi taki, ki so v notranjosti gozda višinsko prerastli varovalni sestoj. V gorskem svetu so izkušnje pokazale, da je potrebno za dosego varovalnega učinka imeti tristo metrov širok pas bukova, da uspešno zaščitimo smrekov sestoj.

Seveda pa varovalni pasovi malo ali pa skoraj nič ne koristijo tam, kjer se strupeni plini od zgoraj spuščajo na gozdove, in tak primer je predvsem v gozdovih, ki ležijo v pasu toplotne inverzije, kot je to primer v Mežiški dolini.

Doraščanje iglavcev pod stalnim učinkom dima povzroča izpad posameznih občutljivih dreves, ki jih je treba zaradi nevarnosti širitve insektov s tekočimi prebiralnimi sečnjami odstranjevati, zaradi česar se

gozdni predeli stalno redčijo in odpirajo. Pri izvajanju redčenj v takih sestojih je treba zapostaviti preizkušena načela gojitvenih sečenj in paziti, da čuvamo odporne primerke ne glede na njihov pomen v rastiščni združbi.

Ko pa govorimo o tem, da rastiščni pogoji igrajo odločilno vlogo pri izboljšanju rastiščnih pogojev, potem je nujno poizkusiti tudi z gnojenjem in tako izboljšati degradirana rastišča. Pri tem pa moramo skrbeti tudi, da izboljšamo klimatske činitelje, predvsem pa je važno meliorativno izboljšanje vodnega režima in s tem hranilne moči zemlje. Iluzorno pa je pri tem seveda misliti na dovajanje manjkajoče vlage, ker bi bilo to ekonomično nevzdržno.

Strupene lepoticke

Foto: A. Broman

Potrebno je preučiti vprašanje pomanjkanja nekaterih mikroelementov v gozdni zemlji in to tistih, ki pomagajo do določene stopnje nevtralizirati plinske delce, jih izločiti iz presnavljanja ali pa jih v določenih delih odlagati. Gnojenje je tako profilaktični ukrep, da preprečimo vplive na zemljo, ko mora ta prevzeti posamezne sestavine dima, prahu in saj. Z dovajanjem primernih gnojil lahko kompenziramo premočen vpliv kisline, izboljšamo izkoriščanje hranilnih snovi in tako preprečimo škodo v zemlji, ki jo povzročajo plini. Z gnojenjem se seveda ne da rešiti vsega, pač pa nam pomaga blažiti škodljive učinke.

Po vsej verjetnosti bo najučinkovitejša rešitev premena drevesnih vrst, pri čemer pa je treba tudi izboru sadik posvetiti posebno pozornost.

Pomladitve je treba po možnosti izvajati pod zastorom, da bi tako preostala stara drevesa varovala podrast pred vdiranjem dima od zgoraj, kot tudi pred od dima ogroženimi področji in pred povečano nevarnostjo zimskih in poznih mrazov. Priporočljivo je, da se izogibamo velikim golosekom, kajti tu ima dim neoviran dostop. Prav tu se nato posebno rado pojavlja kombinirano delovanje škodljivih plinov in ostalih negativnih učinkov.

In končno je treba ugotoviti, da gozdarstvo samo ne bo preneslo premene gozdov na gospodarsko nezanimivem ali manj zanimivem področju. To namreč povzroča proizvodne izgube in zahteva mnogo časa in daljša razdobja, da premene uspejo. Pri gojitvenih, kultivacijskih, varovalnih in sečnih posegih ter pri melioraciji nastanejo občutni dodatni stroški, ki jih gozdarstvo ne more prenesti brez ogrožene ekonomičnosti in obstoja. Izvajanje gozdno gojitvenih ukrepov proti vplivom plinov povzroči znižanje donosov pri istočasnem zvišanju stroškov in oboje skupaj negativno vpliva na ekonomičnost.

Vprašanje je, ali lahko to breme naprtimo samo gozdarstvu ali pa je tu potrebno sodelovanje in financiranje vseh prizadetih

Marija Lorenci

NAREČNE POSEBNOSTI V PREŽIHOVI POŽGANICI

Objavljamo maturitetno nalogo študentke s Tolstega vrha, ki ji je komisija dala visoko oceno. Želimo, da bi bilo del, ki obravnavajo domačo snov, čimveč.

Uredništvo

Prežihov Voranc se je rodil v preprosti kmečki oz. najemniški družini. Zelo hitro se je vključil v življenje, ki ga je obdajalo, in v delo, ki ga je bilo na »hubi« dovolj, čeprav ni bila velika. Bil je še otrok, ko je že pasel živino in ovce. Komaj je odrasel pastirovanju, je padlo na njegova ramena vse hlevsko delo.

Življenje je prodiralo v njegovo zavest tako, kakršno je bilo. Ni se mu kazalo v lepši luči, kot je bilo v resnici, ne svetlejši in ne lažje. Nasprotno, Voranc ga je spoznaval težkega, krutega in zelo stvarnega. Zelo hitro se je naučil, da se nerado ravna po človeških željah in računih. Pomagal je gnati očetu vole na semenj, čeprav je vedel, da bo moral potem voditi neuke in neumne junce in bo vodenje postalo zanj prava muka, ker ne bo mogel več med tem delom sanjariti o lepih stvareh, ki mu je o njih pripovedovala mati. Potlačiti se je moral celo, ko ni dobil obljubljenih obleke, ker je bil izkupiček premajhen.

Zvedel je pa tudi, da se vsem ne godi tako kakor njemu, njegovim in njim podobnim. Vsem ni treba tako garati in po vrhu še stradati. Saj nekaterim denar kar sam leti na kup. Nič ne delajo, pa že znajo vsak krajcar tako obrniti, da jim rodi deset in sto novih. Ti ljudje se navadno tudi zelo razlikujejo od onih — garačev. Obnašajo se zelo uglajeno, olikano, govorijo z lepimi besedami in po ovinkih, zelo redko so odkriti. Iz vsega njihovega bistva pa veje njihova najznačilnejša lastnost — pohlep. Pohlep po denarju in po čim višjem položaju v družbi.

Čisto drugačni so ljudje, ki si v potu svojega obraza služijo kruh. Njihovi obrazi so preveč utrujeni, da bi lahko zakrivali resnico, ne znajo se pretvarjati. Jezik govori naravnost, pa čeprav včasih tudi nekoliko trdo zadene.

Bogati in revni. Zelo zgodaj je spoznal Prežih oboje. Spoznal in občutil je razlike med njimi. To je bilo življenje. Ko se je Prežih odločil, da ga bo predstavil drugim, je sklenil, da ga ne bo olupševal. Opisal ga bo, kakršno je, naj ga ljudje spoznajo. Zakaj bi ga pretvarjal, saj je samo dovolj lepo, kruto in vsaj — zanimivo.

Bil je realist. Tako je gledal tudi na življenje, tako ga je poznal in živel. Saj je bil tudi sam del tega življenja: trdega, krutega in lepega. Vendar življenja ni prepisoval, saj je bil umetnik. Iz njega je le črpal življenjske resnice. Seveda pa so le-te ovite v dogodke, in ker je bil pisatelj realist, je težil za tem, da bi jih opisal čimbolj resnično, da bi bili resničnejši od življenja.

V literarnem delu lahko življenje prikažeš le z besedami. Od tega, **kakšne, katere so in kako so razvrščene**, pa je odvisno, ali jih bodo junaki res **govorili in živeli**, ali pa bodo le **prilepljene** na njihova usta. Pisatelj je vedel, da bodo junaki živeli tedaj, če jim bo polagal na usta živo besedo, tisto, ki jo je slišal od mladih nog, tisto domačo, trdo in mehko, robato in prijazno, pa tudi tisto, ki je vsa ovita v mehke povoje, pa vendar tako trdo zadene, ker jo izdaja — pohlep. Kakor je Prežih spoznaval življenje in ljudi, tako je spoznaval tudi domačo govorico. Spoznal in govoril jo je, postala je del njegovega bistva. Popolnoma se ji tudi v svojih literarnih delih ni mogel odreči, niti v tistih zrelejših ne, ki so

nastala potem, ko je prepotoval skoraj vsa Evropa in je slišal toliko jezikov, in ko je tudi slovenski jezik spoznal v vseh njegovih odtenkih.

Prežihov Voranc je bil pisatelj-samouk. Prve črtice je napisal kot mlad fant, človek, ki je končal osnovno šolo, vsa ostala izobrazba pa je bila: delo! Delo v hlevu in v gozdu. Pozneje zadružna šola v Ljubljani in na Dunaju, potem zopet delo in — preganjanja. Taka izobrazba je za pisatelja prešibka. Tega se je sam zelo dobro zavedal, zato ni lenaril. Bral je in študiral. Iz njegovih del je razvidno, da je bil zelo načitan človek.

Sled pisateljeve življenjske poti je ostala v njegovih literarnih delih; ponekod rahlejša, skoraj izbrisana, drugod zopet bolj poudarjena. Pisatelj ni mogel skriti, da je Korošec, iz Kotelj doma, ni mogel skriti, da je bil vojak v avstrijski vojski, da se je politično udeleževal, da je mnogo popotoval in spoznaval evropske jezike, in ne nazadnje, da je mnogo študiral.

Delala bi mu krivico, če bi trdila, da je pisal narečno, ali da ni pisal v knjižni slovenščini, ampak je ustvarjal zmes tujih in domačih besed, ki jih je pobral na svoji življenjski poti. Prežih je pisal v glavnem v knjižni slovenščini, ki pa ima rahel pridih njegovega narečja. Z najosnovnejšimi značilnostmi je narečje vplivalo na izbiro besed in njihovo razvrstitev. Sam je rekel, da je prevajal narečje v knjižno slovenščino. Tako zelo ga je približal knjižnemu jeziku, da je postalo okretno, zvočno in pisljivo. S tem pa je nehalo biti narečje, ostal je le še njegov odsev.

Kako je z jezikom v Požganici, v tem kolektivnem romanu slovenske Koroške, v katerem se junaki bore za novo državo in proti njej, za to, ali bo njihova dežela prišla v njen okvir ali ne?

V Požganici nastopajo zelo različni ljudje, ki izpolnjujejo široko socialno in značajsko lestvico. In ti ljudje **živijo**. Vsak po svoje misli, vsak po svoje govori. Tako, ka-

gospodarskih organizacij in družbene skupnosti.

S problemi preprečevanja škode, ki jo povzročajo industrijske ekshalacije v naravi in zdravju ljudi, se bavijo v vseh industrijskih in civiliziranih deželah najvišje znanstvene inštitucije, ministrstva in skupščine, ker so življenjsko važni za zdravje ljudi, za stabilnost gospodarstva kot celote in ne samo za obstoj ožjega okoliša ali celo ozke doline nekje za gorami.

Menimo zato, da bi se z našim problemom morale spoprijeti tudi naše najvišje strokovne inštitucije in vodilni krogi v gospodarstvu, ne pa da to prepuščajo reševanju finančno omejenim krajevnim faktorjem in strokovno ne dovolj specializiranim ljudem, to je posameznim tovarnam ali občinskim skupščinam, ki prav gotovo niso krive za škodo, ki nastaja pri ustvarjanju družbenega produkta in deviznega efekta, katerega pa uporablja naša celotna skupnost.

Trda zemlja

Foto: I. Večko

Več jih pa pri najboljši volji ni šlo na voziček

kor se je v svojem življenjskem okolju naučil in navadil.

Po svoje misli Jazbinec v Jazbini, misli na svojo izgubljeno Požganico; po svoje misli fužinar v guštanjski železarni, misli na to, da bi moral imeti tudi on boljše življenje in več pravic pri upravi tovarne. Leški rudar se boji, da ne bi spolzka ilovica zalila njegovega rudnika, ker bi potem ne bilo kuriva za podjetja v dolini pa tudi on ne bi imel kruha. Mežiški rudarji se z vsemi silami bore proti nadvladi kapitalistov v kraju; nadgozdar Dudaš hoče na vsak način obdržati svoje službeno mesto v bogatih revirjih Mušenika in okolice. Lušin žrtvuje nekaj žita delavcem, zato da ne bi izpraznil njegovih bogato založenih magacinov. Malgajevci so v svojih pogovorih dognali, da nova država ni ubrala najboljših poti, celo zelo jo je zgrešila. Pa vseeno se bore za to, da bi slovenska Koroška pripadla njej, ki bo Jazbincem vrnila njihovo Požganico in devetero kmetij, da se ne bi vrnili tisti Dudaši, Šraufi in Göryji, ki jih ljudstvo mrzi.

Kako je pisatelju uspelo predstaviti te ljudi tako živo in naravno? Vsekakor z besedo, z izrazjem, ki ga je položil na jezik svojim junakom. Zanimalo nas bo torej pisateljevo besedišče, polje, s katerega je Prežih črpal besedni zaklad za »Požganico«.

Glede na to, da je roman nastal po tem, ko je pisatelj prekriziral že precejšnji del Evrope, prestal mnogo življenjskih preizkušenj in ko je tudi že mnogo preštudiral, lahko sklepamo, da je njegovo besedišče zelo široko. In res tudi je široko. Večino materiala je črpal seveda iz knjižne slovenščine. Največ besed je slovenskih, tudi njihova vezava je splošno knjižna. Pisatelju pa niso bile neznane tujke; v delu je uporabljal predvsem take, ki so bile v času dogajanja romana v splošni rabi.

Kadar misli pisatelj z glavo junaka in govori z njegovim jezikom, tedaj dobi beseda pridih narečja. Jazbinec spregovori po jazbinsko, fužinar po delavsko, soldat soldaško in Lušin po lušinsko. Junaki govorijo besede, kakršne je sposobna »izdelati« njihova pamet, in ki jih njihov jezik pozna. Ločili bi lahko govor ljudi, kakršen se je izoblikoval v dolgih stoletjih zaradi posebne lege kraja in zaradi posebnega načina življenja, ki ga živijo ljudje v Mežiški dolini, ter tistega, kakršen se je izoblikoval v njihovem poklicu in zaradi poklica — narečje in žargon.

Ljudje v različnih poklicih bi isto misel povedali na različne načine. Če pa so doma iz istega kraja ali pokrajine, potem bodo besede za izraz svoje misli spleтали po ne-

kem zakonu, ki je za vse krajane skupen. Ta zakon je narečje. Prežih ga je uporabil zato, da so njegovi junaki zaživali, da jih je postavil v skupen prostor, ki je prav tak, kakršni so ljudje v njem. Zato je moral orisati kraj, okolje z enakim izrazom, kot je izraz prebivalcev.

Menim, da bom jezikovne značilnosti »Požganice« najbolje osvetlila, obenem pa dala največji poudarek narečju, če jih bom analizirala po naslednjih poglavjih:

- I. Tujke
- II. Žargon
- III. Hrvatizmi
- IV. Narečne značilnosti
 - A. Vpliv narečja na besedišče
 - B. Vpliv narečja na stavek
 - C. Vpliv narečja na pripoved

I. Tujke

Že v uvodu sem omenila, da tujke Prežihu niso bile neznane. Nasprotno, v »Požganici« jih je celo v precejšnji meri uporabljal. Seveda predvsem take, ki so bile domače narečju in ljudem, ki so jih govorili. Med njimi bi lahko ločili take, ki so se med ljudstvom že udomačile, kot so: kasa (it.), soldat (it.), grunt (nem.), magacin (nem.), gamaša (fr.), ter take, ki so prišle v naš jezik šele v novejšem času. Te še niso tako udomačene, so jih pa predvsem v času avstrijske monarhije začeli na široko uporabljati. Sem bi sodile morda besede: agitacija, agitator, agitirati, avizirati, rekvizicija, koncesija, fideikomis, fronta, funkcionar, asistenca, intervencija, militarizirati, rešpekt in druge.

V tekstu je še več drugih, najrazličnejših tujk. Vendar ni moja naloga, da bi na široko razpredala o njih in njihovi uporabi. Omenim naj le to, da je Prežih večino tujk uporabljal za opisovanje političnega življenja, ko pa je opisoval življenje kot tako, se je tudi njih bolj izogibal.

II. Žargon

Prežihov Voranc je zelo dobro poznal življenje in govorico svoje okolice, saj ju je spoznaval od otroških let. Ko je bil vojak v avstrijski vojski, je okusil trdo vojaško življenje. Obenem je spoznal, da je prav tako trda, včasih že kar surova tudi vojaška govorica. Vojaško življenje je narekovalo čisto poseben — vojaški način izražanja.

Iz te govorice vojaki ne morejo tudi potem, ko je vojne že konec, a morajo še živeti vojaško kot Malgajevi legionarji. Imajo dovolj časa za razmišljanje, zato so se dokopali do mnogo resnic in življenjskih spoznanj. Njihova značilna lastnost je, da govorijo naravnost in brez bojazni. Kar mislijo, povedo zelo na kratko in s čisto svojimi izrazi, med katerimi ne manjka nekaterih prav krepkih besed. Približno takole se pogovarjajo:

»Danes je bil prekleto vroč dan, čeprav imamo petnaest stopinj pod ničlo!« (str. 111)

»Ljudje bi radi imeli republiko!«

»Kakšna bi neki bila ta republika z grofom in Dudašem? Mislim, da je vse to en host.«

»Nekaj pa smo si, tako mislim, tudi sami zasrali! Kaj so bile te preiskave potrebne? Kaj pa se pravi preganjati ljudi po bajtah in jih siliti, da vračajo stvari, katere so

odnesli mogotcem? Zastoj se ljudska jeza ne vname!«

»Prekleta vlada!«

»Napravili smo, kar smo mogli, ali kar je pokidano, je pokidano!« (str. 113)

Takole je povedal eden izmed njih, ko so prignali Močivskega Petruha na Ravne: »Tu ga imate zdaj! Zadelj tega prokletega smrduha iz Mežice sem moral pet ur gaziti sneg!« (str. 102)

Zanimive so morda posamezne besede iz žargona vojakov avstrijske vojske, predvsem imena za razne oficirske in podoficirske čine. Nastala so tako, da so vojaki popačili ali po svoje obrnili ustrezne nemške besede, kajti vojaški jezik je bil nemški. V knjigi sem zasledila naslednje besede avstr. vojaškega žargona: lajtnant, feldbebel, pims. »Lajtnant« je ime za prvi oficirski, »feldbebel« pa za zadnji podoficirski čin (razložil dr. Fr. S.). Besedi »pims« nisem mogla najti pomena.

Druga vrsta žargona je žargon rudarjev, ki pa ga v »Požganici« zasledimo v zelo majhni meri. Predstavljajo ga le imena jaškov pri rudniku na Lešah. Nastala so iz nemških besed. Pri njihovem nastanku je imela odločilen vpliv nemška administracija, ki je rudnik vodila. Jaški so imenovani kar po številkah — nemških seveda — in po svoji funkciji, npr.: ovajerca (drugi jašek), drajer (tretji jašek), firer (glavni vhod v rudnik). Enako kakor rudniške jaške so prebivalci imenovali vhode v svoja stanovanja. »Najbrž zato, ker ni bilo med temi luknjami velike razlike,« je na 75. strani avtor sam pojasnil.

Morda bi lahko uvrstili v žargon tudi nemška poimenovanja za naprave na žagi, kot je »gater« (strojna žaga, jermenovka) ter izpeljanke iz te besede, npr. »gaterist« (tisti, ki dela pri gaterju) in »gaterski« (npr. — jermen).

Delavci pravijo tistemu, ki je neopravičeno izstal od dela, da je naredil »plavega«. Tudi ta izraz je prišel iz nemščine.

Ostale besede v »Požganici« niso tako specifične za posamezne poklice, da bi jih lahko uvrstila v žargon. V politični žargon bi morda lahko prištevali izrazje učitelja Buzarona. Zanj je značilno frazarjenje.

III. Hrvatizmi

V delu je nekaj neknjižnih besednih tvorb, ki jih ne moremo uvrstiti niti med tujke ne v žargon niti med narečne besede. To so hrvatizmi, ki se jih je pisatelj navzel najbrž v času svojega bivanja v Zagrebu; morda je vplivala nanj hrvatska literatura ali pa njegovo znanstvo s hrvatskimi ljudmi. Naj bo tako ali drugače, v delu so besede, ki jasno govorijo, da je njihova domovina Hrvatska. To so: izdajica, trovati, skapavati, smatrati, smotka, očividnen, oriti, trobojnica.

IV. Narečne značilnosti

A. Vpliv narečja na besedišče

Vse neknjižne pa tudi nekatere knjižne besedne tvorbe, ki jih bom obravnavala na naslednjih straneh, sem združila pod skupno oznako »narečne značilnosti«. To ne pomeni, da so tudi narečnega izvora. Koroško narečje je znano po tem, da je v njem zelo veliko germanizmov, kar pa je tudi popolnoma razumljivo, saj so bili tod

Nemci stoletja gospodarji. Ljudje so sprejeli mnogo njihovih izrazov. Nekatere so preoblikovali po svoje, druge so ohranili v prvotni obliki. Vsi ti izrazi so prav tako kakor domače besede značilno obarvali narečje.

Glede na izvor lahko ločimo naslednje skupine besed:

1. nemške besede, ki so ohranile značilnosti nemškega jezika,
2. nemške besede, ki jih je jezik po svoje oblikoval,
3. slovenske besede, ki jih je narečje po svoje oblikovalo,
4. priložnostne besede.

1. Nemške besede, ki so ohranile značilnosti nemškega jezika

Koroško narečje je bilo v zgodovini močno izpostavljeno tujemu vplivu. Kakor je bil močan gospodarski stik, tako je bil zelo močan tudi kulturni vpliv nemškega naroda. Zato ni čudno, da je gospodarsko šibkejši Korošec prevzel mnogo nazivov za razne predmete, ki jih je kupoval od Nemcev. Uho se je njihovemu zvenu počasi privadilo in jih je sprejelo. Često je bil Nemeec njegov sosed, sodelavec ali delodajalec. Slovenec je sprejemal njegove nazive, ker včasih ni imel svojih, včasih pa mu tudi nemška beseda ni zvenela tuje. Besede tega kova se v nadaljnjem razvoju niso veliko spreminjale, vendar jih tudi v narečju ni veliko. Le nekaj jih je. Nekaj pa je tudi novejših, takih, ki jih jezik še ni sprejel in osvojil popolnoma. Te zvenijo še posebno nemško.

K udomačenim bi lahko prištevali besede: cek, ceha, štos, šiht, krah, šaht. Beseda »mrha« je prišla k nam v času prvih trgovskih stikov z Nemci in je ohranila prvotno obliko, pomen pa je spremenila.

Novejša so poimenovanja poklicev in funkcij. Skoraj bi jih lahko prištevali k tujkam. »Purgar« je bogat kmet, polkapitalist, »herenbauer« je bil kmet, ki je opravljal zelo važno politično funkcijo za Nemce pred plebiscitom. »Frankfurtarica« je črno — rdeče — žolta zastava, znamenje velenemštva.

Po naštetih primerih smo lahko ugotovili, da so besede te skupine res zelo nemške. Zakaj pa jih je pisatelj v knjigi uporabil? Vedeti moramo, da so jih v njegovem času ljudje splošno uporabljali. Če je pisatelj posnemal njihovo govorico, potem je nujno, da je sprejel tudi te, tuje besede. Naravno je, da jih je v knjigi zelo malo in da so v njej samo predstavniki samostalnikov.

2. Nemške besede, ki jih je jezik preoblikoval

Koroškemu narečju očitajo, da v njem kar mrgoli spačenk. V precejšnji meri je ta trditev pravilna, vendar moramo vedeti, da je imelo tudi najboljše pogoje za to, da si jih je nabralo. Kljub odporu do tujca se koroški kmet ni mogel ubraniti vpliva njegovega jezika. Mnogo besed je slovenskemu ušesu zvenelo tuje. Slovenec jih je po svoje slišal in jih preoblikoval tako, da so postale podobne domačim. Pravzaprav so se besede v daljšem razdobju same preoblikovale po vzoru domačih. Zaradi pogoste rabe so postale nekatere celo bolj domače kakor ustrezne slovenske besede. Morda zaradi

imenitnosti ali pa zaradi vpliva nemškega jezika, ki je v teh krajih vedno bolj gospodoval.

Pisatelj je v romanu prikazal junake z zanje značilnim jezikom, zato je razumljivo, da je uporabljal tudi spačenke. Rabil jih je predvsem tam, kjer je mislil, da bodo učinkovale bolj živo, bolj domače kakor ustrezne knjižne besede.

Tudi v tej skupini je največ samostalnikov, manj pa pridevnikov in glagolov.

Med samostalniki bi lahko ločili osnovne nazive, ki poimenujejo določene predmete in pojave, besede, ki so izpeljane iz le-teh in označujejo lastnosti, poklice ipd., ter besede, ki so sicer slovenske, sestavljene pa so po nemškem zgledu. Taka je beseda »delokrog«, katere sestavni besedi sta slovenski, sestavljeni pa sta po nemškem zgledu. Nazivi za različne predmete so prišli v naš jezik predvsem zaradi ekonomskega stika z Nemci. Pisatelj jih je uporabil predvsem zato, da bi okolje obarval domače in ga krajevno opredelil. Po naših bregeh nikjer ne stojijo kočice, temveč povsod le »bajte«, kvečjemu kakšna »kajža« je vmes. Z naših gora in hribov povsod šumijo »grabni«, nikjer niti jarki niti potoki. Včasih so ljudje hodili poleti v »cokljah«, pozimi, kadar je bil sneg, pa so obuli »cokovnice«. Tako so imenovali čevlje z lesenimi podplati. V »farovž« so ljudje dokaj pogosto zahajali, če drugače ne, pa vsaj takrat, kadar so se pripravljali na »ovset«. Te se navadno vsi veselijo, predvsem svati, saj dobi vsak od njih »pušelj«, ki pa tudi ni kar tako. Le deklice so bile bolj nejevoljne, kajti tedaj je treba kar naprej pomivati, in to cele gore »črepovja«.

Naši »pavri« so včasih zelo »obrajrtali« »kvoce«. Dobro so predvsem za žejo. Kdor se namesto njih napije močnega mošta, navadno v »kvami« zaide v kakšno »šupo«, kjer leži, dokler se ne iztrezni. Zelo radi jedo pri pavrih krompirjevo »župo«. Za kosce pa so boljši žganci, kajti koscec mora biti močan, posebno, če hoče urezati »toplarja«. Skoraj s strahom so ljudje govorili o delavskih »perzonalih«, kajti znani so bili po leglih revščine.

Iz gornjih stavkov smo lahko spoznali, da

so besede v narekovajih res splošno rabljene na tem jezikovnem področju ali pa so bile v rabi vsaj v času, ki ga knjiga obravnava. Pa še nekaj primerov z izpeljankami.

Včasih so po naših cestah pogosto »furali« »furmani«. Izogibali so se »fajmoštrov«, ker so radi preklinjali. H »kanclistu« so šli le tedaj, kadar so morali poravnati kak račun. »Kajžlerji« in »bajtlerji« so imeli navadno polne bajte otrok.

Večina pridevnikov je izpeljanih iz ustreznih samostalnikov. Ker imajo slovenska obrazila, zvenijo precej domače.

»Na šenkriževo nedeljo sem mislil k Belim vodam«. (str. 275) V stavku je zanimiva beseda »šenkriževo« oziroma njena predpona »šen«. Nastala je iz besede »sant«, ki pa jo je narečje prilagodilo govoru. Knapi navadno nosijo svoje »knapovske kape«. So ponosni ljudje in se ne obnašajo »škricarsko«. Kmetje so z zanimanjem zrlji v »gruntovske bukve«.

Čeprav je glagol besedna vrsta, ki ji v knjigi ne manjka predstavnikov, lahko opazimo, da nima veliko predstavnikov med tujimi besedami. Tuji so predvsem glagoli, izpeljani iz tujih samostalnikov (cokljati, zacoprati, furati, ...). Za boljše predstavno naj spregovora primeri:

Ta človek pa vedno »coklja« tod okoli. »Cmanga«, kakor da bi se ne vedel kam dejati. Včasih so mislili, da te bodo coprnice »zacoprane«, če ne boš redno »odrajtoval« bire. Nekdo ga je pošteno »pogleštal« po glavi, potem pa ga je množica »pomandrala« v blato.

3. Domače besede, ki jih je narečje po svoje oblikovalo

Najprej naj razložim, katere besede bom uvrstila v to poglavje. Težko je jasno dognati, katera beseda je slovenskega, katera nemškega, italijanskega ali celo turškega izvora. Predvsem velja to za stare besede, ki so nastale tedaj, ko je jezik še nastajal. Potreboval je okrepitev, novih izrazov. Nekatere besede so Slovenci skovali sami, druge so prinesli iz tujih logov. Vse pa so postale narodova lastnina. Ko so se oblikovala narečja, je nastalo v slovenskem je-

Od Štoparja do Poljane

Foto: A. Broman

Naša obzorja

ziku mnogo besednih enačic. To se pravi: določena beseda je dobila v različnih narečjih različen pomen in obliko. Prav te besede bom obravnavala pod tem naslovom. Tiste, ki so domače, čeprav je morda katera med njimi tujega izvora, a je v večstoletnem razvoju dobila prav tako obliko, kakor tiste, ki so nastale na domačem zelniku.

Kaj pa te besede loči od vrstnic v drugih slovenskih narečjih? Narečje so oblikovali enoten prostor, enak način življenja, podobni življenjski pogoji in izoliranost od drugih področij. Za Meziško dolino je značilna hribovita pokrajina. Obilo potokov in studencev se steka s pobočij v doline in dolince. Skoraj ne najdeš ravnega sveta v njej. Pokrajini dajejo svojevrstno podobo in zvok ogromne zaplate črnega lesovja.

Pokrajina in ljudje so dali barvo in obliko svoji govorici. Kar sta dali pokrajina in življenje ljudem, to so dali ljudje jeziku. Zato zveni meziško narečje tako zamolklo in trdo. Vendar v knjigi tudi narečne oblike ne zvone tako, saj jih je pisatelj prevedel, približal jih je knjižnemu jeziku. Pustil jim je samo najosnovnejše značilnosti.

Posebno zvrst predstavljajo besede, ki jih pozna tudi knjižni jezik, vendar jim je narečje dalo svojsko barvo s tem, da jim je pridalo značilne pripone in obrazila. Nekaj izrazov je narečje samo »rodilo«, ker jih je potrebovalo za oznako takih pojmov, ki so specifični za njegovo območje. Nekatere besede so po obliki povsem enake knjižnim, so pa v narečju dobile drugačen pomen. V posebno skupino bom združila besede, ki se ne odlikujejo po značilnih končnicah niti nimajo spremenjenega pomena, pa so vendar značilne za narečje.

a) Besede z narečnimi priponami in obrazili

Za meziško narečje so značilni temni, zamolkli glasovi. Pogoste so besede z o, u in dvoustničnim u. Prežih jih je rad uporabljal, saj ustrezajo značaju narave in junakov.

Samostalni je najznačilnejša besedna vrsta te skupine. Predmete in stvari je pisatelj preimenoval tako, kakor so jih imenovali ljudje, ki v delu nastopajo. Ti so jih imenovali, kakor sta jim narekovali uho in srce. Uho je slišalo, jezik govoril.

Značilno samostalniško obrazilo je -ek v primeru, ko ima knjižni jezik -ak, narečje ima -ik za knjižni -ec, in -než namesto -ež. V knjižni slovenščini je npr. babjak, mi pravimo »babjek«. V knjižnem jeziku sta naseljenec, udeleženec, a v nareč-

ju udeležnik, naselnik. Obrazilo -než da besedi precej zaničljiv prizvok, kar nam dokazujejo besede »baharitnež«, »sleputnež«, »trdobučnež« in druge. Končnici -oh in -uh obarvata besedo temno (smrduh, smrdoh, sovuh), glasovi o, u, u, a pa nekako zamolklo (obglavtnost, beguta, kopnača, paludje). Beseda »nejesitnost« se je iznebila kar dveh svetlih glasov, ko se je preoblikovala v »nejosnost«.

Nekaj posebnega je beseda »žvot«, ki v narečju ni toliko v rabi, pa zelo ustreza njegovim glasovnim zakonitostim. Pisatelj jo je uporabljal predvsem za oznako Jazbinec. Podobna je beseda »čuš«, ki ni narečna, saj so jo skovali nasprotniki Slovencev, da bi žalili pripadnike naroda, ki stama glasova č in š blizu.

Za pridevnik veljajo podobne zakonitosti kot za samostalni, le da ima svoja obrazila, ki za narečje niso tako specifična kot pri samostalniku. Značilni so morda primeri: lesnat, strahovna, talovna.

Glagol v tej skupini nima predstavnikov. Pisatelj v knjigi ni upošteval narečne značilnosti, da pozna le obrazilo -ti.

b) Besede narečnega izvora

V to skupino spadajo besede, ki poimenujejo stvari in predmete, značilne le za področje meziškega narečja. Posebni naravni pogoji so narekovali poseben način življenja. Izoblikovali so se ljudski običaji, ljudske jedi in pijače. Za Meziško dolino je značilen običaj »steljeraja«. Beseda je sestavljena besed »stelja« in »raja«. V teh krajih so znali pripravljati svojevrstne pijače, žganja kar več vrst: rebikovec iz jerebrike, črnicevec iz borovnic, smolovec iz brinjevih jagod. Mošt so imenovali »tolkovec«, ker so včasih, ko še niso imeli strojev za mečkanje, morali sadje tolči. »Kvabučnik« je beseda turškega izvora, izpeljanka iz besede klobuk. Pomeni pa posebno varstveno napravo, ki so jo imeli v dimnici, da se ne bi vžgal strop nad ognjiščem. »Joh« je stara ploščinska mera (1 ha = 1,56 joha), ki jo mnogi ljudje pri nas še sedaj uporabljajo. Beseda »bozava« poimenuje vso zelenjavo, ki jo kmetje sejali za svinje — kapusnice, pa tudi to, kar so gospodinje ali dekletke zanje nabrale na travniku: mlada praprot, srpje, regrat.

c) Besede s spremenjenim pomenom

Takih besed je v narečju veliko. Izrazit primer je glagol »zagnati«. V narečju se uporablja v več pomenih, v knjigi pa zaznamuje le enega, in to zgon živine na

pašo na Požganico. Tudi narečje ta glagol v tem pomenu pozna.

Samostalni »les« v narečju zelo pogosto pomeni gozd, čeprav drugače označuje določeno snov, produkt gozda. Tudi v knjigi je uporabljen v pomenu gozd.

č) Narečne besede brez posebnih obrazil

V tej skupini sem združila tiste besede, ki se ne odlikujejo po svojih, za narečje značilnih obrazilih in glasovih. To so na pogled prav vsakdanje besede, vendar jim je narečje dalo svoj pečat.

Mislim, da bodo naslednji primeri pokazali, da je bilo narečje tvorno in je ustvarilo nekaj svojih izrazov, ki niso prav nič neokretni in okorni.

Beseda »bajža« pomeni neumnost, čenče. Njen koren je »baj« ali »baje« — menda (dr. Fr. S.) »Osje« je kar čeden izraz za nosni iztrebek. »Puč« je naziv za majhen sod (nisem mogla ugotoviti, ali ima kakšno zvezo z državnim udarom). Prezeble ptice, ki nas kratkočasijo pozimi, imenujemo kar »zepce«. Na lahek način so ljudje prišli do besede »odor«. Kar združili so: od -or(anje), kajti res se na odoru pri vsakem oranju ena brazda odorje. »Preliha« pomeni odprtino, prazen prostor med goščavjem. Prvotno meja med lehama (M. Boršnik).

Še mnogo besed se je razvilo iz korenov, ki so poimenovali kakšno lastnost (sesulja, podržavka, potrebež, ogrtač), vse pa dokazujejo, da je narečje domiselno sestavljalo nove pojme. Formirali so se tudi pridevniki (zalesen, nicinast, nicinski, pična) in številni glagoli.

Značilno je, da noben Jazbinec nikoli nikogar ne vpraša, vsak vedno le »pobara«. Pa tudi sicer pisatelj glagola vprašati ne uporablja, ne pozna ga tudi narečje. Ljudje se radi »hudobavčijo« na tiste, ki vedno »snudijo« okoli njih in vtikajo prste v stvari, ki jih nič ne brigajo. Včasih so jezni, da kar »štrkajo« z očmi. Če ti tedaj polože svojo težko roko na glavo, ti še dolgo »žviži« po njej. Zelo radi »požokajo« tistega, ki je sposoben »povjeniti« celo skledo jedi na en mah.

4. Priložnostne besede

Jezik je živ organizem. Rojeva nove besede in jih zopet opušča, ko jih ne potrebuje več. Mnogo besed je nastalo ob različnih priložnostih. Nekatere so nastale zaradi asociacije na kako drugo stvar ali lastnost, druge so posnemale naravne glasove.

a) Asociacijske besede

Večina teh besed je takih, ki označujejo ljudi z določeno lastnostjo. Tako pravimo »bindej« počasnemu, neumnemu, »golimprat« okornemu rogovilnežu, »teslo« takemu, ki mu malo manjka, »truska« je močna, zdrava deklina, prav tako »platonja«, »orklja«. Beseda »prha« označuje njeno živost in živahnost.

Nekatere asociacijske besede označujejo predmete: »capoliga« je dolga, štrkljasta noga, »parigelj« rogovilasta, vejnata palica, »klafuta« pokvečeno pokrivalo, »žvarca« zelo velik in izrazit podbradek itd.

Glagoli te skupine poudarjajo predvsem lastnost in način dejanja. »Zaosa« človek, ki se suče na stolu, kakor da bi ga opikale ose. Če kdo kaj skrivaj odnese, rečemo, da »pofuli«. Če se kdo po kačje izvije iz na-

stavljene pasti, se »izfiči«. Kdor prav na široko zapolnjuje prostor okoli sebe, se »košutari«.

b) Onomatopoejske besede

Te besede direktno posnemajo naravne glasove. Nastale so tako, da se je na besedo, ki je posnemala glas iz narave, priključila ustrezna končnica. Navadno so korenjeni teh besed medmeti. Onomatopoejske besede so zelo barvite in zgovorno kažejo na lastnost, ki jo označujejo.

Zanimivo je, da je večina teh besed glagolov. Edini predstavnik samostalnikov je beseda »cekla«. Označuje blato. Ime je dobila po eni svojih lastnosti — se namreč cekla. Iz nje je izpeljan pridevnik »ceklast«.

Kadar je deževje in na cestah voda stoji, tedaj nam v čevljih »čofodra« in »žvoka«. Z gora »godljajjo« narasli potoki. Kadar se otrok boji očeta, navadno le nerazumljivo »skneca«, povedati pa si ne upa. »Gaca« okoli njega, dokler se oče zadovoljno ne »zakreheta«. Potem že »drenjezga« za kruh ali slaščico. Ne odneha prej, dokler se ne razleže po prostoru zadovoljno »mlaskanje«. Nazadnje samo še začudeno poslušajo očeta, ki je »zahrlil« za mizo.

B. Vpliv narečja na stavek

Posebni naravni in življenjski pogoji so narekovali narečju tudi posebno vezavo besed. Kakor je narečje po svoje izbiralo in oblikovalo besede, tako jih je tudi po svoje vezalo v stavke. Ne moremo seveda reči, da jih je vezalo po tem in tem vrstnem redu, edinem značilnem za to narečje, ne. Saj stavek vendar izpoveduje misel in vrstni red besed oziroma stavčnih členov je odvisen od misli, ki jo izražajo. Ne moremo reči, da tvori narečje stavke po enem kopitu. Če bi bilo to res, bi bila govorica zelo enolična. Tedaj ne bi mogli ukazovati, klicati, spraševati, želeti, pripovedovati. Z drugimi besedami, imeli bi stavke z enim samim naklonom. Potem stavek ne bi bil to, kar je, namreč s smiselno urejenimi besedami izražena misel.

Vendar pa tudi ne moremo reči, da za stavek mežiškega narečja ni nič specifičnega. Narečje je bilo izpostavljeno močnemu vplivu nemškega jezika. Zaradi tega ima stavek mežiškega narečja zelo pogoste kazalne zaimke, ki nekako nadomestujejo nemške člene. Tudi Prežih se jim ni mogel popolnoma izogniti. Zelo izrazit je naslednji stavek:

»Štirinajst let že rije kot krt po tej ilovici, bije boj proti temu glinastemu sovražniku, mu v tem večnem boju otimlje črne zaklade — tega premoga leškega...« (str. 60)

Narečje je bogato z različnimi frazami, pregovori in rekli:

»Kmetje so se ga bali kot hudič križa.« (str. 71) »Je pač hudič, kadar zlodej svojo ovset obhaja.« (str. 290) »Ti bi menda rad pod cesto zavozil...?« (str. 284) »Iz te moke ne bo kruha.« (str. 322) »Takrat ob prelomu stoletja je lesnim trgovcem zorela pšenica.« (str. 71) »Že prva tri leta je sezul tri manjše posestnike.« (str. 71) »Človek se lahko opeče.« (str. 41)

Ljudje znajo biti včasih prizanesljivi in svoje misli tudi nekoliko ovijejo, povedo z lepšimi besedami. Pijani Šogi niso naravnost očitali njenega stanja, rekli so ji: »Gle-

damo te, ker si nadelana!« (str. 330) Najemnik Kozamir je bil precej neumen, pa so o njem le vedeli, »da mu malo manjka.« (str. 302) Rožej se ga je pri Nicnarju kar pošteno napil, vendar je le »od Nicnarja prišel malo nalit.« (str. 291)

Če pa so jezni, tedaj rečejo kar naravnost in še kako krepko vpletejo vmes: »Naši menda tem mogočnejšem vse preveč v rit lezejo.« (str. 163) »Hudič, kakšno gnezdo!« (str. 307) »Marš k vragu!« (str. 308) »O, ti hudič ti!« (str. 309)

Strojanci se odlikujejo z naravnost sočnimi kletvicami: »Arduš bi leteli!« »Moj duš!« »Moj muš!« (str. 293) Skoraj nič drugega v svoji pijanosti ne govorijo, kakor kolnejo. Le članu plebiscitne komisije, ki so jo šli sprejemati, je eden od njih povedal, da »ima take žvarce kot Javornikov bik!« (str. 294) in s tem spravil množico v krohot.

Čisto po svoje se znajo pogovarjati Jazbinci. Tako npr. s slovenskim gerentom Pogozom:

Široko in prijazno jih je sprejel.

»Kako je, stare korenine?«

»Snega polna Jazbina!«

»Torej saninec božji?«

»Da, ko živa riža!«

Povedali so mu, po kaj so prišli. (str. 124)

Prav gotovo njihov pogovor ne bi bil živ in prepričljiv, če bi se glasil takole: »Dober dan, Jazbinci! Kako je kaj?« »Letos imamo v Jazbini veliko snega.« »Torej je saninec dober?« »Seveda, zelo dober je.« Tako »stare korenine« nikoli ne bi govorile.

Ko jih je župnik vprašal, ali so razumeli njegovo razlago, so udarili v en mah: »Kar kaj!« (str. 240) To je izrazito narečen način zanikanja. Pomeni pa: »Prav nič.« Če primerjamo naslednje narečne oblike s prevedenimi v knjižno slovenščino, lahko presodimo, katera je ustreznejša: »Gnide ni škoda, da je prišel v kraj.« (str. 103), ali: »Gnide ni škoda, da so ga ubili.« »Ampak tako dober kup ne boš odnesel!« (str. 59), ali: »Ampak tako poceni se ne boš izvlekel!«

ter: »Kaj se smeriš, Močivka, tvojega starega ne bo več nazaj, če se še tako kisaš. On grize travo na Doberdobo, bog mu bodi dober!« (str. 13), ali: »Zakaj se jočeš, Močivka, tvojega moža ne bo več nazaj, če še tako pretakaš solze. On počiva na Doberdobo, bog mu bodi dober!«

C. Vpliv narečja na pripoved

Ne mislim v tem poglavju pisati o tem, kako je narečje vplivalo na način pisateljevega pripovedovanja, saj si vsak pisatelj oblikuje svoj način pripovedovanja, kakršen mu najbolj ustreza. Narečje mu ga ne more narekovati. Nekoliko pa lahko vpliva na izbiro snovi. Vpliva lahko s svojim pripovedništvom, z ustnim izročilom.

Kaj je Prežih vpletel v svoj roman iz ljudske zakladnice? Vpletel je tiste pripovedke, ki so med ljudstvom žive, ki govore o njegovi usodi, o njegovi preteklosti in prihodnosti, pripovedke, ki si jih ljudje pripovedujejo, kakor da bi bile resnične. Ljudje si niso znali razlagati, zakaj tako težko živijo, zakaj je tako trd njihov boj za vsakdanji kruh. Pa so »pogrunjali« Jazbinci, da skriva njihova zemlja neizmeren zaklad, ki pa je zanje izgubljen. Bela gos je namreč vrlemu Jazbincu ponujala zlati ključ do zaklada, ta pa si ga ni upal vzeti. Bela gos mu je odnesla dragoceni ključ izpred nosa, s tem je bil izgubljen tudi zaklad.

Tudi o Nicnarju so si pripovedovali, o tistem Nicnarju, ki je zaradi lakote prodal pol posestva za hleb kruha in skledo kislega mleka in od tedaj vsi Nicnarji hrepenijo po sončnem delu posestva, ves ostali del leži namreč v nicini.

Pa o tistem, ki je v treh dneh naberačil vrečo prosa, in ko se je po dveh dneh vrnil domov, se mu je na brvi čez potok Jazbino odvezala vreča in vse se je sesulo v vodo. Pest »jeglenja« pa, ki ga je otel in posejal, je obrodila neizmerno bogato.

O »žalnik-ženah« so si pripovedovali, o tistih dobrih bitjih, ki so nekaj pripove-

Pogled na Goro s Kimperka

dovala kmetom, kaj, kje in kdaj morajo sejati, da bo dobro obrodilo. Tedaj so ljudje v Jazbini dobro živeli.

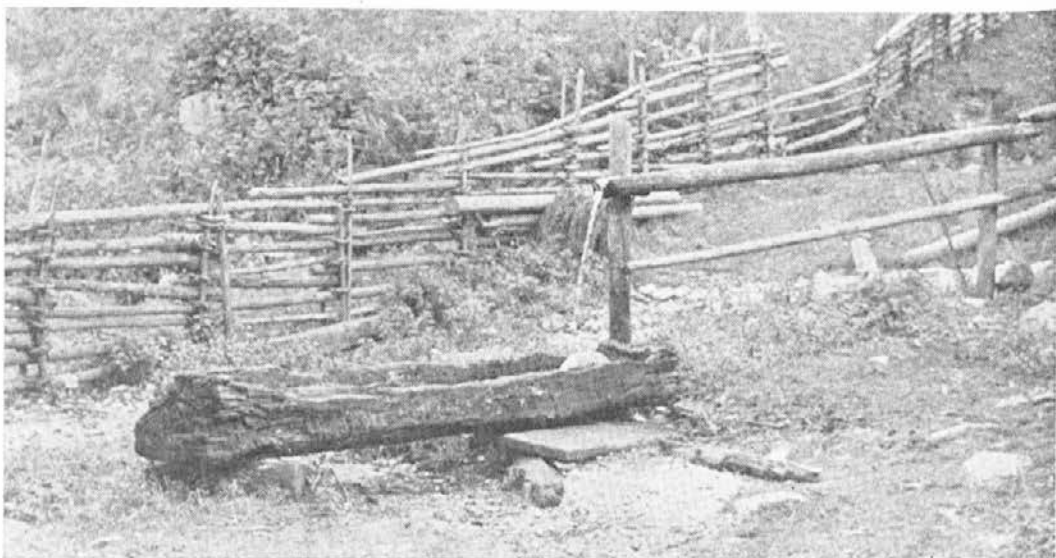
Stara Kopsiškarka je vedela povedati tudi to, da ni bilo in tudi ne bo bolje prej, preden se ne bo prebudil kralj Matjaž s svojo vojsko. Le on bo pregnal krivico in naredil pravico tudi za revnega človeka, kakršni so ljudje jazbinske žvoti.

Baje je bil v Pliberku nekdanj tako hudoben grof, da so kmetje, ki so prišli na tlako s parom volov, zvečer odhajali domov samo še z njihovo kožo, tako jih je »gnal«. In baje so bili pod njegovimi okni na gradu vedno krvavi madeži, ki so nastali zaradi mučenja podložnikov in se niso dali izbrisati.

To so torej zgodbe, ki jih je Prežih spretno vpletel v delo. Slišal jih je med ljudmi, morda mu jih je pripovedovala mati. Živele so v njem in v junakih knjige, v njihovem pojmovanju in mišljenju so bile, zato se popolnoma ujemajo z vsebino. Poživljajo in popestrijo jo, obenem pa niso tako obširne, da bi kvarno vplivale na konstrukcijo romana.

Če Prežihovo »Požganico« samo površno preberemo, niti ne opazimo, da je v njej še kaj drugega kot knjižni jezik. Samo zdi se nam, da so ljudje in pokrajina po svoje obarvani. Kako je to mogoče? Pisatelj je znal narečne značilnosti tako spretno posejati med ostalo besedilo, da prav nič ne izstopajo iz njega. Tudi vsi germanizmi in spačenke zvenijo podobno kot ostalo izrazje. Šele z natančnejšo analizo lahko ugotovimo, da jezik v »Požganici« ni čist.

Morda ta trditev ni objektivna. Najbrž bi

Tihožitje

kdo, ki mu je blizu kak drugi slovenski dialekt, trdil ravno nasprotno, namreč, da iz dela narečne značilnosti naravnost izstopajo. To pa bi bil jasen dokaz, da je Prežih v Požganici dosegel zastavljeni cilj: predstaviti deželo in ljudi take, kakršni so. Domačim domačine, drugim pa Koroško in Korošce.

Ta cilj je tudi dosegel. Domače ljudi in pokrajino je torej predstavil z domačo govorico. Ta pa je polna tujih primesi, ki jih »Pravopis« preganja na vsakem koraku. Prežih jih je uporabil v knjigi. Ali niso njene vrednosti zmanjšale?

Zaradi njih delo seveda jezikovno ni tako

čisto, zato pa je toliko večja njegova literarna vrednost. Prežihu je uspelo napisati realistični roman, ki obravnava mnogotere resnične dogodke na Koroškem po prvi svetovni vojni, vendar ni vrsta reportaž, ampak živa slika pokrajine, ljudi in njihovih značajev in dogodkov.

Velika pisateljova zasluga je tudi v tem, da je približal mežiško narečje knjižnemu jeziku. Marsikak lep izraz je postal znan in blizu drugim Slovincem, nekatere je sprejel tudi »Pravopis«.

Žal mi je, da v nalogi nisem mogla obravnavati vseh narečnih značilnosti, ki jih je pisatelj v delu upošteval. Predvsem nisem proučila lastnih imen. To je tako široko poglavje, da ga ob skromnem obsegu naloge nikakor ne bi mogla obdelati v celoti. V glavnem velja za lastna imena to, kar velja za ostale besede. Domače ljudi je Prežih imenoval domače, izbral jim je imena, ki so ustrezala njihovi govorici. Tuji ljudje se tudi imenujejo tuje. Tako je pisatelj junake že z imeni delno označil. Še posebno pride do izraza vpliv domače govorice pri imenih domačij in krajev. Mnogo imen je namreč kar resničnih, le da so predstavljena na drugi kraj.

Morda sem izpustila še katero drugo narečno značilnost v delu. Kljub temu mislim, da mi je uspelo razkriti vsaj nekaj posegov narečja v pisateljovo pripoved. V svoj zagovor naj povem, da za analizo nisem imela nobene prave literature. Katere besede so narečne in katere ne, sem lahko sklepala le po lastni presoji in s pomočjo »Slovenskega pravopisa«.

Literatura

1. Slovenski pravopis 1962
2. Pleteršnik: Slovensko-nemški slovar
3. Prežih: Zbrana dela I, II. (opombe)

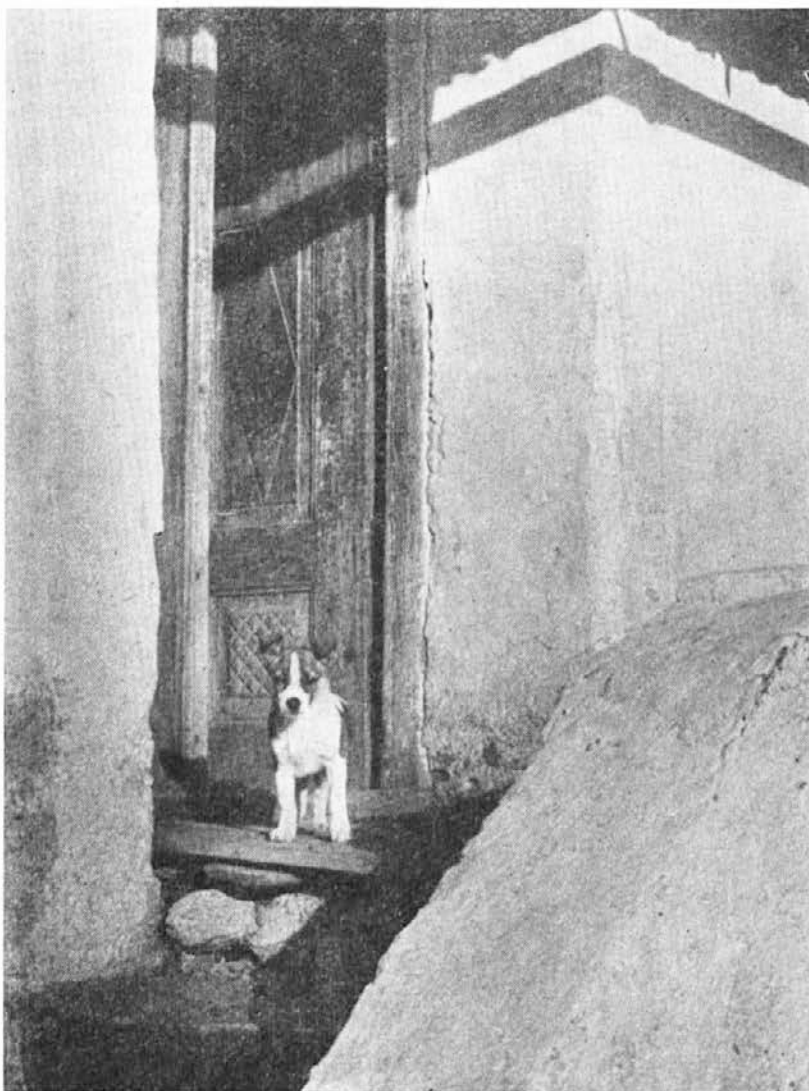
Ustni vir

Dr. Franc Sušnik mi je razložil poreklo nekaterih besed.

Opomba

Oznake strani se nanašajo na 2. pregledano izdajo »Požganice« pri »SKZ« v Ljubljani 1946. leta.

Čuvaj

Ne razburjaj se — jutri bo vse preteklost.

Jožko Herman

Vtisi s V. svetovnega glasbenega tekmovanja v Holandiji

S polnim razumevanjem in materialno pomočjo upravnega odbora železarnice, KUD »Prežihov Voranc« ter naše godbe mi je bilo omogočeno udeležiti se svetovnega glasbenega tekmovanja, ki je bilo v malem mestu Kerkrade (50.000 prebivalcev) na jugu Holandije blizu severne nemške meje. Ta glasbena revija in tekmovanje sta trajala mesec dni, in sicer od 15. julija do 15. av-

Holandske mline na veter žene zdaj elektrika

gusta in sta bila že peta po vrsti. Prva revija je bila 1951. leta, nato 1954, 1958, 1962 in končno letošnja, ki je bila kot peta po vrsti jubilejna, ali kot temu Holanci pravijo prvi »lustrum« (deseta revija bo drugi lustrum itn.).

Prvo revijo so organizirali Kerkradčani, ki so neverjetni ljubitelji glasbe vseh zvrsti. Sploh je vsa ta južna pokrajina, ki se imenuje Limburg, nadvse muzikalna. V tem malem mestu, ki ga imenujejo tudi »Klangstadt« (mesto zvoka) in ki nosi kozmopolitsko obeležje, se vsako četrto leto zbera v enem mesecu tisoči godbenikov iz vseh delov sveta. Delavci in intelektualci vsaj dvajsetih držav nudijo čudovit glasbeni užitek in te ugotovitve so dokazale, da prireditelji ni le svetovno tekmovanje, temveč glasbeni praznik — glasbeno doživetje. Kerkradčani pravijo: Saj se tudi drugje igra, toda pri nas je vse to združeno na enem mestu. Glasba vsega sveta bliža in združuje narode vseh dežel in temperamentov. Nihče in nič nas ne bi moglo tako združiti, kot nas združuje prav glasba.

V samem mestu je 12 godb in fanfar, 7 pevskih zborov ter 9 ansamblov bobnarjev in piskačev. Glasbeno šolo obiskuje 1500 učencev, kar je jasen dokaz, da je poleg mnogih kulturnih dejavnosti glasba, do katere goje neizmerno ljubezen, glavna. To malo mesto je sposobno nuditi tisočim in tisočim nastopajočim brezplačno štiridnevno preskrbo, tako da je glavni izdatek posameznih skupin le prevoz. Ali ni s tem dokazano brezmejno gostoljubje domačinov do nastopajočih godbenikov? Mnogi, ki so bili tako sprejeti po privatnih hišah, tega ne bodo nikdar pozabili.

Vse dosedanje prireditve, katerih častni pokrovitelj je soproj kraljice Julijane princ Bernhard, ki se vsake prireditve vsaj enkrat tudi udeleži, otvori jo pa minister za prosveto in kulturo, je obiskalo doslej nad milijon in pol poslušalcev, letos pa pol milijona. Kerkradski ljubitelji glasbe oblikujejo to internacionalno pompozno prireditve, ki je bila do letos pod šotorom ogromnih dimenzij, vsestransko še naprej v novi, impozantni dvorani s 3000 sedeži, ki pa morejo po potrebi sprejeti na dodatnih sedežih in eventualnih stojščih še okrog 2000 oseb. Muzikologi poskušajo predstaviti neprecenljivo glasbeno vrednost, ki se skriva v teh prireditvah. Sto in stotisoči imajo možnost spoznati to veliko glasbeno delo. Svetovno delovanje je vse širše, a razvoj vseh zvrsti ansamblov vse obširnejši. Do sedaj je nastopalo na teh tekmovanjih okrog 240 ansamblov iz vsega sveta. V enem mesecu, kolikor traja tekmovanje, nastopi tudi do 10.000 godbenikov.

Na letošnjem tekmovanju je bilo zastopanih 20 držav, med njimi tudi Jugoslavija, in sicer tamburaški orkester pivovarne Zagreb, ki je dosegel lep uspeh. Na enem izmed prejšnjih tekmovanj je z velikim uspehom nastopil mladinski pevski zbor iz Varaždina. Ko sem govoril s tajnikom pripravljalnega odbora g. Schreibersom o našem morebitnem sodelovanju, mi je dejal, da je odbor znano, da je v Jugoslaviji več prav dobrih ansamblov različnih zvrsti glasbene dejavnosti, da pa si ne vedo razlagati naše abstinence. Na tem prvem lustrumu, kateremu smo prisostvovali tudi trije Jugoslavlani, je bilo zastopanih 20 držav s sledečim številom ansamblov oziroma nastopov:

Anglija	13-krat
Avstrija	5-krat
Belgija	6-krat
Češkoslovaška	1-krat
Francija	5-krat
Irski	2-krat
Italija	7-krat
Izrael	3-krat
Jugoslavija	2-krat
Kanada	2-krat
Luxemburg	2-krat
Nizozemska	92-krat
Nova Zelandija	1-krat
Portugalska	3-krat
SSSR	2-krat
Španija	5-krat
Švedska	2-krat
Švica	8-krat
USA	9-krat
Zahodna Nemčija	36-krat

Pri nastopajočih prevladuje mladina, a v veliki meri so zastopana dekleta tako v godalnih kot tudi v pihalnih orkestrih; veliki instrumenti — basi niso izvzeti. Kot tekmovalni ansamblji so nastopale sledeče zvrsti: simfonični orkestri, pihalni orkestri, mandolinski orkestri, harmonikarski orkestri, tamburaški orkester, jazz orkester in bobnarsko-pihalni sestavi.

Preden bi povedal kaj podrobnejšega o

Theo Salden, simpatizer in prijatelj Jugoslovanov

teh sestavih, naj navedem še nekaj zanimivih posebnosti iz karakteristik Holandije in holandskega človeka.

Holandci so zelo marljivi, redoljubni, čisti in pobožni ljudje. Južna polovica dežele je rimskokatoliška (nekaj nad 40%), severna protestantska (kalvinisti). Verske nestrpnosti ni, sploh pa o veri med seboj ne razpravljajo. Vsi so čisto in dobro oblečeni. Po obleki ni mogoče razlikovati kmeta in obrtnika od uradnika in trgovca. Ni stanovskih pregrad in medsebojno občevanje je zelo demokratično. Morda so starejše gospe za naše pojme malo čudno oblečene. Za svečane priložnosti je za moške vseh slojev obvezen frak in cilindar. Ker je bilo tiste dni izjemoma precej toplo (saj so rekli naši novi prijatelji, da smo jim prinesli Jugoslavlani lepo vreme), sem sicer videl na nekaterih delovnih mestih delavca brez suknjiča, ne pa brez kravate. Srečal sem dva pleškarja z dvema kanglicama in čopiči v dokaj čisti platneni obleki z obveznim trdim ovratnikom in kravato.

Vlaki so motorni, sestojijo iz dveh, treh ali štirih voz, ki so zelo udobni — naravnost elegantni. Kjer piše, da je oddelek za nekadilce, se tudi res ne kadi. V teh oddelkih tudi ni pepelnikov. Na tleh, ki so pokrita s preprogami, ni opaziti nikakih smeti in odpadkov. Za to so na razpolago ustrezne posode. Vlaki dosežejo hitrost 120—140 km na uro in vozijo tako pogosto, da sem videl avtobus le v mestnem prometu. Kar se avtobusa tiče, naj povem le tole. Povzpel sem se na avtobus, da bi se odpeljal v 5 km oddaljeno mesto. Vstop je spredaj, izstop zadaj. Sprevodnika ni. Šofer izdaja karte in avtomatično zapira vrata. Ker nisem hotel spraševati, koliko znaša voznina, sem mu ponudil odprto denarnico z drobižem, naj si pač vzame, kolikor bo zneslo. Potnikov je bilo pred vhodnimi vrati še precej, toda ker v avtobusu ni bilo več prostora, je vrata zaprl. Ni bilo nikakega prerivanja ali negodovanja — disciplinirana publika. Ker šofer vsako postajo napove po zvočniku, mi ni bilo treba nikogar spraševati, kdaj in kje naj izstopim. Prav gotovo, da je tudi dobro plačan, saj opravlja istočasno dve funkciji.

Imenitna reklama za pihalne orkestre

Naj poudarim še enkrat, da so prometne zveze z vlaki in avtobusi zelo pogoste in navdve ugodne.

Pijancev ni. Vse tiste dni sem videl le dvojico malo okajenih, ki sta bila kar simpatična. Največ se pije pivo v malih, 3 del steklenicah in razne brezalkoholne pijače. Žgane pijače in vino kakor tudi tobačni izdelki so dragi: smatrajo se kot luksuz. Tla gostinskih lokalov so pokrita z mehкими preprogami, večinoma okrogle mize pa z volnenimi pregrinjali, kar vse daje občutek toplote. Saj je zrak prenasičen z vlagjo, a sončnih dni nima Holandija niti 70 na leto. Tudi v boljših lokalih so točilne mize obdane z barskimi stolčki. Radio igra zelo diskretno, niso pa redki tudi džuboksi, ki so prav tako obzirno uglaseni. Program? Lahka koncertna glasba, glasba pihalnih orkestrorov, ki po finesi ne odstopajo mnogo ali skoraj nič od kvalitet godalnih orkestrorov, lepe koračnice in Avseniki. (V južni Holandiji nisem nikjer srečal beatlov, na severu v Amsterdamu pač). Tudi razsvetljava je po lokalih diskretna. Zelo je priljubljena svečna razsvetljava, ki v znatni meri nevtralizira tobačni dim.

Hiše so večinoma pritlične ali enonadstropne, opeka ni ometana, temveč barvana in fugirana. Vsa okna so belo pobarvana in menda jih barvajo tudi po dvakrat na leto. Dnevna soba se nahaja na prednji strani hiše. Okna so zastirta le do polovice, in to samo s prozornimi zavesami. Tudi zvečer se ta okna ne zastirajo in mimoidočim je pogled v notranjost popolnoma svoboden. Tu se ljudje pri intimni razsvetljavi pogovarjajo, berejo, poslušajo radio ali gledajo televizijo. Ko smo se pozno zvečer vračali s koncerta, se nas je pod nekim oknom kar precej nabralo in gledali smo na televizijskem zaslonu v koncertni dvorani popoldne izvajani program. Menda smo pa bili ti radovedneži le tujci, ker domačini v tuje hiše ne gledajo. Okna so tudi polna raznovrstnega in dragocenega cvetja, naravnost umetniško stiliziranega. Majhni vrtovi pod okni so prekrasni, prava paša za oči. Domnevam, da prevladujeta dve barvi: bela

in zelena; na splošno pa vlada velika pestrost.

V južni Holandiji govorijo nemški vsi prav dobro, toda ne radi — Nemcev ne marajo, saj so jim brez vzroka uničili težko delo stoletij. Z ogromnimi napori morju iztrgano zemljo so jim z bombardiranjem zopet zalili z vodo. Zelo pa cenijo Jugoslovane prav zaradi tega, ker so se fašizmu krepko postavili po robu. Naš gostitelj, o katerem bom pozneje še kaj povedal, je prav rad poučil vse, s katerimi smo prišli v stik, da smo Jugoslovani. Naj kar tukaj omenim še to, da je naša slivovka v neverjetno visoki časti.

Kakor hitro so ljudje zvedeli, da smo Jugoslovani a ne Nemci, kot bi sodili po naši nemški govoricici, se je njihovo obnašanje do nas takoj spremenilo — seveda v našo korist. Na primer, vstopili smo v napačen vlak. Sicer bi nas tudi ta pripeljal tja, kamor smo želeli priti, toda po daljši progi, pa še ekspresni je bil (brzci so pa itak vsi). Sprevodnik je gledal naše vozovnice in odkimal. Bil je jasno, da nekaj ni v redu, pa sem dejal kolegoma: »Fantje, plačali bomo.« Ta verjetno slovenščine nikdar ni slišal, pa je vprašal, od kod smo. Na naš odgovor, da smo Jugoslovani, se mu je raztegnil obraz v širok nasmeh in dejal je: »Fahren sie weiter«. (Peljite se dalje). Drug primer. Športni stadion, na katerem so nastopili bobnarski ansambli, je oddaljen od koncertne dvorane kakih 5 km. Bobnarski nastopi sicer še niso bili končani, pa sva s tovarišem kljub temu hotela priti v koncertno dvorano do 15. ure, ko so se začeli nastopi pihalnih in drugih orkestrorov. Stopil sem do prvega policajca, ki so v Holandiji zelo redki, kakor so redki tudi prestopniki, kot so nam poznavalci razmer zatrjevali, in ga povprašal za pot. Začudil se je, da menda ja ne misliiva tja v tej vročini peš. Ker sva le vztrajala pri tem, a nama ni mogel dopovedati, kako bi našla avtobusno postajo, je ugotovil, da sva tujca. Seveda sva se med seboj posvetovala v slovenščini. Ko sva mu povedala, od kod sva doma, se je tudi temu razpotegnil obraz v prijazen nasmeh. Naj bi ga počakala trenutek, je dejal in odšel do kolega, ki je v bližini upravljal s prenosno radijsko postajo. Ni preteklo niti pet minut in že je stal pred nama službeni avto z značilno modro utripajočo svetilko na krovu. Policaj naju je povabil, naj vstopiva, svojemu kolegu šoferju pa pojasnil, od kod sva in kaj želiva. Ta naju je pripeljal do nakananega gostišča, kamor sva ga iz hvaležnosti povabila na kozarec piva. Ker je bil v službi, je povabilo odklonil, obljubil pa je, da naju bo počakal zvečer po končanem koncertu, vendar ga ni bilo. Prav prijetno pa sva bila presenečena prihodnji večer, ko naju je čakal s svojo soprogo — mlado prikupno damo. Kljub pozni uri, saj polnoč je že minila, smo posedeli v prijetnem pomenku in ob pivu še debelo uro.

Nekega dopoldneva smo se odpeljali v trgovski center okraja, v katerem smo se največ gibali. To je mesto Heerlen (60.000 prebivalcev), kjer dobiš menda tudi »ptičje mleko«, kot bi se pri nas reklo. Neverjetno, ogromna izbira vseh predmetov. Po izložbah taka okusna pestrost, da ti sapo zapre, posebno še, če se spomniš na lastno denarnico in njeno vsebino. V najožjem centru je promet za ves avtomobilski promet zaprt. Na eni izmed ulic je klečalo na asfaltu okrog 500 do 600 šolskih otrok, od katerih je vsak

imel na razpolago približno 1 m prostora in pa garnituro krede vseh barv. Bila je tekmovalna šolska ura risanja, ki poteka enkrat mesečno na prostem, a najboljši izdelki se nagradijo. Pomislil sem, če poučujemo na tak način in z zavzetostjo, ki so jo pri tem kazali učiteljice in učitelji, ni izključeno, da se bo pojavil še kak Rembrandt.

Obiskali smo tudi naselje naših delavcev — Geutem. To so Dalmatinci, ki gradijo ceste in opravljajo podobna težaška dela. Govorili smo z njimi v kantini, ki je zelo solidno urejena. Prosti čas si krajšajo s kartami, z avtomatom, na katerem igrajo nogomet, in dalmatinske pesmi iz džuboksa poslušajo. Z delom, zaslužkom in preskrbo so zadovoljni. Njihov starešina je Slovenec, rojen v Holandiji. Pohvalil jih je kot dobre delavce, katerih vedenje je na dostojni višini. Sicer zaide tja včasih tudi kdo, ki bi hotel delati zdravo, toda takega odstranijo po najkrajši poti. Tu blizu je tudi malo mestce Margraten, kjer je pokopanih 9000 ameriških vojakov, padlih v borbi z Nemci skozi Holandijo do Ruhra. Pri pogledu na 9000 snežno belih marmornatih križev se človeku stisne srce in misli nehote uidejo v Vietnam.

Da bi bilo moje pisanje razumljivejše, moram pojasniti tole. Pred nekaj leti je bilo v pokrajini Limburg srečanje pihalnih orkestrorov in pevskih zborov. Tega srečanja se je takrat udeležil tudi pihalni orkester Ljudske milice iz Ljubljane. Takrat so navezali tesnejše stike z g. Teom Saldenom, hotelirjem iz mesteca Schin od Geul. Kot tajnik pevskega zbora tega malega kraja (1300 prebivalcev), je ta gospod zelo agilen, četudi sam ne poje. Sploh pa v Holandiji člani odbora društev ne sodelujejo kot izvajalci. Ta neverjetno veliki simpatizer Jugoslavije in Jugoslovanov je bil ves čas našega bivanja v Holandiji tudi naš gostitelj. Vsako koncertov prosto uro nas je s svojo ameriško cestno ladjo »chevrolet« neumor-

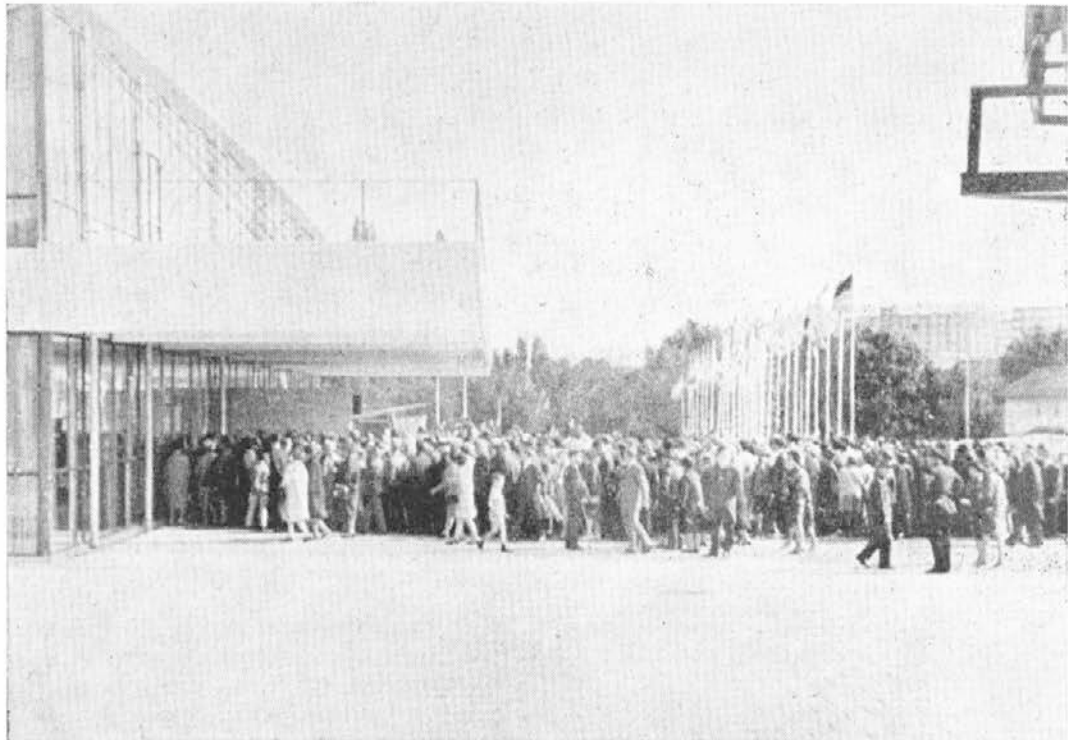

Spomenik padlim Američanom

no vozil po okoliških mestih in nam odkril marsikaj, kar bi nam sicer ostalo prikrito.

Kako pa smo sploh prišli sem, boste vprašali. Major tov. Jože Hriberšek, dirigent pihalnega orkestra Ljudske milice v Ljubljani, tov. Edo Mauhler iz Mežice in jaz smo se domenili, da bomo obiskali letos to največjo glasbeno prireditev vsega sveta. Ker nam je z razumevanjem merodajnih uspelo priti do potrebnega denarja, smo se odločili, da bomo obiskali prireditev zadnji teden, ker smo pričakovali prav za ta finale nastop največjih in najboljših. Nismo se zmotili, četudi nam je »ušel«, da se tako izrazim, nastop pihalnega orkestra pariške Republiškanske garde (šteje 110 članov), ki jo smatra pripravljajni odbor skupaj z moskovskim RTV simfoničnim orkestrom in dunajskimi »Sängerknaben« kot vrhunec prireditve. Ker je odpotoval tov. Mauhler že dva dni prej, sva se s tov. Hriberškom našla 8. avgusta v Celovcu in po kosilu odpotovala prek Salzburga, Münchna in Kölna do Aachna, kamor sva prispela naslednjega dne okrog 6. ure zjutraj in kjer naju je že čakal g. Salden. Komaj pol ure zatem sva že bila v njegovem domu, Hotelu Salden, oddaljenem kakih 20 km od mesta Kerkrade. Po ljubeznivem sprejemu in pozdravu z njegovo družino so naju napotili v dodeljeno nama sobo, kjer sva se uredila in pripravila za prvi koncert, tj. za pontifikalno mašo za mir s sodelovanjem dunajskih pevcev-dečkov (Wiener Sängerknaben). G. Salden nama je priskrbel tudi vstopnice za vse prireditve, razen zaključne, ki je bila že pred začetkom tekmovanja razprodana. Pa se nam je tudi tu nasmehnila sreča, saj smo dobili tri časnikarske vstopnice. Po izdatnem zajtrku sva se odpeljala, z limuzino seveda, v Kerkrade, ker se je ta prireditev začela točno ob 10. uri dopoldne. Kljub velikemu navalu sva slučajno kar hitro našla tov. Mauhlerja, ki je postal že kar pravi »domačin«, saj je že dva dni gospodaril po tej imponantni koncertni dvorani. Pri tem nastopu smo slišali le dve pesmi, ker so koncert izvajali žal že prejšnji večer. To je otroški zbor, ki na svetu nima tekmeca. Naj pripomnim, da so vsa mišljenja, ki jih bom povedal, moja osebna, torej nikakor ne merodajna.

Po kosilu (o načinu prehrane bo tudi treba nekaj povedati, toda pozneje), smo si ogledali bližnje okrajno mesto Valkenburg (13.000 prebivalcev). Znano je, da je večji del Holandije raven in da leži pod morsko gladino, saj se tudi imenuje Nizozemska, pa so zato ljudje navdušeni nad še tako majhnim hribom. Tu smo videli hribček, ki prav gotovo ni višji od našega Čečovja, pa je bila nanj speljana vzpenjača. Zvečer smo poslušali gala koncert amsterdamske policijske kapele. Skoraj da sem bil malo razočaran. Od tega ansambla bi več pričakoval. Sicer prav dobre moči, toda precej površnosti in za tako priložnost premalo resen program. Po koncertu smo odšli v gostišče g. Bungerta, znanca tov. Hriberška. Tudi ta je eden izmed mnogih ljubiteljev in mecenov pihalnih orkestrrov. Ima precej veliko dvorano, ki jo daje na razpolago eni od kerkraških godb. Na zidu sem videl omaro, podobno omaram, ki so pri nas v večjih hišah za pošto, le reže so bile mnogo manjše. Čemu bi naj služile, mi ni bilo jasno, pa mi je g. Bungert raztolmačil.

Holandcev na koncerte ni treba priganjati

Vsak godbenik ima svoj predal, in ko pride k vaji, spusti vanj en gulden (345 din). Ta denar je njegov in mu ga blagajnik izplača pri skupnem izletu ali ob podobni priložnosti. Torej, prideš k vaji in še plačaš! Kako sem si po tej razlagi zaželel, da bi mogel prenesti nekaj holandske miselnosti na Koroško! Ljudje tu po lokalih ne govorijo o drugem kot samo o koncertih. Strokovno diskutirajo o glasbi in ocenjujejo godbe, in to laiki! Mnogi prihajajo s severa in iz notranjosti ter prisostvujejo ves mesec vsem prireditvam. Do podrobnosti so jim poznani dosežki raznih skupin.

V sredo smo si zopet ogledovali znamenitosti okoliških mest, zvečer pa prisostvovali koncertu narodnega mladinskega orkestra iz Izraela. Užitek je bil popoln. Mladina izpod 20 let igra z nepopisnim zanosom in poletom. Sodeluje tudi veliko število deklet. Srebrna lira, ki jo je ta ansambel osvojil leta 1958 in 1962 kot prehodno, je prešla tokrat v njegovo trajno last. Za obiskovalce koncertov je karakteristično, da pripadajo vsem vrstam slojev. Zelo zanimiv je pojav velikega števila duhovnikov in nič manj nun.

V četrtek, 11. avgusta, ali tretji dan našega bivanja v Holandiji, sva jo po že prej skovanem načrtu mahnila s tov. Mauhlerjem v Amsterdam — prestolno mesto s približno milijon prebivalci in 450.000 bicikli. Iz trgovskega središča Heerlen sva odpotovala ob sedmih zjutraj in po dveurni vožnji prispela na cilj. Ob ogledu lepe pokrajine je 220 km dolga pot kar hitro minila. Z večjim čolnom in vodičem, ki je tolmačil tudi v nemščini, sva se vozila debelo uro po beneških podobnih kanalih. V tem mestu vlada občutna stanovanjska stiska, ker za zidavo hiš ni prostora. Vse je zidano na kolih. Občinska stavba stoji na 36.000 pilotih. Ogledala sva si vrsto veličastnih poslopij (dvorna palača, železniška postaja, katedrala itd.) in več ulic ožjega centra. Ulice so polne Indonezijcev, Indijcev ter Kitajcev, narodnosti, kjer so bile nekoč holandske kolonije. Prav mnogo se pa tudi nisva upala

oddaljevati od orientacijskih točk, ker se v takem milijonskem mestu kaj hitro izgubiš. V popoldanskih urah sva se vrnila v Kerkrade na koncert velikega simfoničnega orkestra RTV iz Moskve. To je orkester, ki mu menda ni enakega na svetu. Čudo preciznosti, zvočnosti in tehnike. Piano 117 izvajalcev komaj da slišiš, forte te pretrese vsega.

Z nestrpnostjo smo pričakovali koncert, ki ga je priredil naslednji dan popoldne španski pihalni orkester »Banda primitiva«. In ne zaman. To je mojstrovina, ki ji zlepa ni enake. Mnogo je godalnih orkestrrov, ki tega pihalnega še zdaleč ne dosejajo. Kaj je v teh kmetih, obrtnikih in delavcih ter pretežnem številu mladine, da to zmorejo? Program, ki bi delal težave vsakemu godalnemu orkestru, izvajajo brezhibno in z umetniško popolnostjo. Gotovo je to plod prvovrstne in trde šole, talenta in ogromno volje in nazadnje tudi španskega temperamenta. Od 360 dosegljivih točk jim je ocenjevalna komisija prisodila 351, največ, kar jih je kak ansambel sploh dobil. Šteje 95 članov. Mesto Liria, kjer so ti fenomen doma, ima samo 14.000 prebivalcev pa še en pihalni orkester, ki ne zaostaja mnogo za prvim, saj je dosegel 324 točk. Še nekaj, kar spada morda tudi k njihovem vročemu temperamentu. Tajnik pripravljajnega odbora mi je povedal, da nastane med njimi iz debate o prvenstvu večkrat tudi medsebojno fizično obračunavanje. Posnemanje ni zaželeno.

V petek, 12. avgusta, je prinesel lokalni časopis »De nieuwe Limburger« daljši članek in intervju s tov. Hriberškom o našem bivanju in prvih vstisih v Holandiji. Za ta večer smo bili povabljeni na svečano otvoritev novega poslopja okrajne skupščine v mestu Valkenburg. Poslopje so zidali 2 leti in je stalo 2.100.000 guldnov ali v našem denarju 725.500.000 din. Najprej smo bili predstavljeni županu, nato pa vsem odbornikom po vrsti. Župana postavlja kraljica na predlog ministra za notranje zadeve. Po predstavljanju nam je bilo dodeljeno častno

Svetovni prvaki fanfarskih ansamblov iz Londona

mesto in postregli so nam s pivom ter odličnimi holandskimi cigarami. Pod balkonom je igral domači pihalni orkester. Tale stvar z nastopi in paradami na ulici je nekoliko drugačna kot pri nas, zato naj jo opišem. Na čelu pred godbo gredo tako imenovane »Schaumädeln«, njih 8 do 16 v zelo pestrih uniformah, kot smo jih že videli na malem zaslonu pri prenosu cvetličnega korza ali pustnega karnevala v Nici ter drugod. Za njimi vrsta bobnarjev, ki delajo velik trušč. Tem sledi zastava društva ali godbe ali pa obe. Za zastavo koraka odbor godbe v salonski obleki z vsemi odlikovanji na prsni in obveznim cilindrom na glavi. Člani odbora niso tudi aktivni izvajalci, temveč ugledne osebe, ki si štejejo v čast opravljati to dolžnost. Tudi omenjena dekleta so iz najboljših meščanskih družin. Šele za odborom ponosno stopa predvodnik (tamburmažor), ki zelo spretno žonglira s palico in zanesljivo vodi. Velik spektakel, ki pa ima mnogo dobrih lastnosti. Dirigent skrbi le za strokovno izobrazbo, odbor pa, ki je v najtesnejši zvezi s predvodnikom, za vse ostalo. Ker je delo razdeljeno, je tudi lažje in uspešnejše, rezultati pa so v vzgojnem smislu zelo pomembni.

Po končanem službenem delu nam je tajnik okraja razkazal vse prostore in nas seznanil s potekom poslovanja, nakar smo bili povabljeni na intimno zakusko. Ker je v petek v Holandiji brezmesen dan, je v tem smislu potekala tudi zakuska. Težko smo že čakali na počitek, ker so bili pred nami trije naporni, vendar tudi najbogatejši dnevi.

Ob 11. dopoldne so začele korakati po športnem igrišču, ki na svojih tribunah in stojiščih sprejme do 30.000 gledalcev in ki je ob teh prireditvah vedno polno, številne skupine bobnarjev, trobentačev in piskačev, ki tekmujejo v korakanju in pri tem izvajajo na moč domiselne spretnosti. Član ocenjevalne komisije in tonski snemalec jih ves čas spremljata. Po končanem obhodu zaigrajo ali bolje rečeno, odtolčejo, odtrobijo in odpiskajo še glavno skladbo, ki jo sedaj vodi inštruktor (kapelnik). Uniforme so tako pestre, da jih more le barvna fotografija (tu se je odlično izkazal tov. Mauhler) ponazoriti. Rimljani, gladiatorji, grenadirji, mušketerji, bikoborci, španski plemiči in še dolga vrsta najmlajših kakor tudi odrasle mladine obeh spolov koraka in po svoje muzicira v dveh zvrsteh takta ($\frac{2}{4}$ in $\frac{3}{4}$) ter ustvarja pravo »fanfarsko simfo-

nijo«. Ima pa ta zvrst tudi svoj določen, koristen pomen. Vsestranska pestrost mladino odteguje ulici, saj je za točno izvajanje teh vaj potrebno lepo število ur na teden, nauči jih reda in discipline, istočasno pa dobijo prve pojme o glasbi in zelo razvit občutek za takt. Poleg vsega tega je pa morda še neke vrste prijetna predvojaška vzgoja. Največji uspeh na tem področju (1. mesto s pohvalo — 115 točk od 120 možnih) je dosegel ameriški šolski sestav 202 mladincev in mladinki od 14 do 18 let iz Filadelfije. Svoj program so izvajali nad eno uro brezhibno. Žal pa mi te točke nismo videli, ker je bila na programu že pred našim prihodom.

V koncertni dvorani je sledil popoldne nastop izbranih ansamblov, ki je trajal z enoinpolurnim odmorom globoko v noč. Po istem razporedu smo prisostvovali vsem izvajanjem tudi naslednja dva dni, ki bi jih pa ne opisoval podrobneje. Naj omenim le pihalni orkester industrijske šole tovarne instrumentov iz Kraslic ČSSR. Dosegli so odlično prvo mesto s pohvalo in prehodno srebrno liro. Zanimivo je pa, da z njimi ni bilo mogoče priti v stik; le par besed in že je izginil sogovornik pod kakršnokoli pretezo. V teh treh dneh se je nanizal cvet pihalnih orkestrrov vsega sveta in ljubitelji glasbe so prišli na svoj račun kot morda še nikoli ne. Poslušalci so toplo in objektivno pozdravljali dosežene uspehe ter seveda posebno pazljivo zasledovali rezultate nizozemskih orkestrrov. Nepopisnega veselja je bilo zadnji večer pri razdeljevanju odlikovanj najboljšim v izobilici. Zavleklo se je tja do 1 ure po polnoči, pa smo žal bili zaradi nerazumevanja jezika prikrajšani za marsikatero lepo misel. Tudi naša vzdržljivost je dosegla vrhunec svojih meja, saj smo samo zadnje tri dni poslušali glasbo po 10 in več ur dnevno. Vsem dogajanjem smo sledili pozorno, kar živčno zelo utruja. Kakor so bile zastopane mnogoštevilne narodnosti nastopajočih, tako pestro sestavljena je bila tudi ocenjevalna komisija. Predsednik, direktor glasbene šole v Londonu g. Wright, in člani g. van Baaren, direktor haaškega konservatorija, g. Dondeyne, dirigent pihalnega orkestra pariške garde (120 članov), g. Walter, dirigent državne ljudske opere na Dunaju, g. Posthumus, kapelnik nizozemskega kraljevskega pihalnega orkestra, in g. Moerenhout, dirigent belgijskega vojaškega orkestra v Antwerpnu. Njihov polo-

žaj in najvišja strokovna kvalifikacija so trdna garancija za pravilno in točno ocenjevanje (priziva ni) glasbenih dosežkov.

Prvotno smo nameravali odpotovati v torek, toda naš gostitelj in neumorni »šofer« g. Salden nam je sporočil, da nas je za ta večer povabil v županovem imenu njegov tajnik na večerjo. Tega za nas zelo laskavega vabila nismo mogli odkloniti in smo se mu kljub drugačnim načrtom odzvali. Čez dan smo se sprehajali po okoliških mestih, kar spričo že omenjenih zelo ugodnih vlakovnih zvez in kratkih razdalj ni bil problem. Ob tej priložnosti smo tudi zavili v kitajsko restavracijo, bolj da potešimo radovednost kakor glad. Bilo je precej smeha in zafrkavanja, ko sem si pri rižu pomagal s prsti druge roke, ker samo s palčkami, ki jih Kitajci uporabljajo kot jedilni pribor, ni šlo. Lastnica lokala, ki se je prav tako sladko nasmejala, mi je darovala za spomin par originalnih kitajskih paličic. Seveda jih hranim kot drag spomin, jem pa naprej z žlico kot doslej.

Sam način prehrane se v Holandiji občutno razlikuje od našega. Življenje se začne ob 9. uri zjutraj. Zajtrk je obilen: surovo maslo, marmelada, sir, šunka, mehko ali trdo kuhana jajca, kava ali čaj, kruh. Kosilo, če se sendviču s sirom sploh more tako reči, je torej zelo skromno. Dejansko je to le opoldanska malica, ker življenje v glavnem teče od 9. dopoldne do 6. popoldne. Za večerjo je mesna ali zelenjavna juha, servirana v kavini skodelici, pečeno meso s prikuho, solata in kompot — kruha ni. G. Salden je skrbno pazil, da ne bi te dni shujšali, pa nas je bogato zalagal z malicami v obliki suhe hrane; aktovke niso bile nikdar prazne.

Nadvse bogata večerja, ki smo je bili deležni, ni potekala tako živo, kot bi si človek predstavljal. Kaže, da smo bili le preveč utrujeni in da zato nismo imeli pravega teka. Pa me utrujenost le ni toliko ovirala, da ne bi po ovinkih izvedel, da je stala večerja za 7 oseb, kolikor nas je vseh bilo, 250 guldnov, tj. 77.000 din našega denarja. Holanci tudi niso brez humorja. Ko sem vprašal g. Saldna, v šali seveda, če rad pije mleko, saj je pri njih živinoreja zelo razvita, mi je odvrnil, da bi ga že pil, če bi krave jedle grozdje. Kar se pa dela tiče, mi je dejal, da se najraje ukvarja z že izgotovljenim.

Prihodnje jutro je tov. Mauhler odpotoval, ker si je nameraval ogledati nazaj grede še Köln in München, naju s tov. Hriberškom pa je odpeljal g. Salden na izlet po krasni avtocesti, ki vodi v Amsterdam. Ogledali smo si tudi letališče pokrajine Limburg, kjer so taksi letala in helikopterji v stalnem prometu, šolski reaktivec pa dela tak trušč, da sem se oddahnil, ko se je dvignil in hitro izginil nekje v višavah. Ustavili smo se v prelepem mestu Maastricht (63.000 prebivalcev) in tu pustili zadnje guldne (ni bilo mnogo kaj puščati), je bil pa tudi že skrajni čas, da sem se poslovil, ker bi se me sicer res prijel nadimek »leteči Holanec«, ki mi ga je tov. Florjančič že pred odhodom prisodil.

Zadnji večer smo presedeli v prijetnem pomenku z vso družino g. Saldna. Kar privadili smo se že drug drugega, pa nam bo v mnogih pogledih prav gotovo žal, da se poslovljamo. Približala se je polnočna ura in vsa družina naju je v treh avtomobilih spremljala v nemško obmejno mestece

Prof. Tone Sušnik

LITERARNOZGODOVINSKI RAZGLEDI PO MEŽIŠKI DOLINI POD VPLIVOM KOROŠKIH GORÁ

V tem poglavju se bomo pomudili pri tistih piscih, ki sicer niso povsem domačini, a so tod živeli, tod ustvarjali (še živijo in ustvarjajo), ali pa so opisovali naše kraje in ljudi.

Morebiti sestavek ne bo popoln, vendar pa najpoglavitejši prav gotovo bodo zastopani: Meško, Ingolič, Suhodolčan, Kolar, Košir, Oliban, Möderndorfer. Razvrstili bi jih po naslednjem načelu: pisatelji po starosti, slede narodopisci oziroma kulturni delavci, ki so prav tako po starostnem načelu razporejeni.

I.

Fr. Ksaver Meško (1874—1964) se je dvakrat ustaval v našem okolišju, prvič leta 1901, ko je prišel v Št. Danijel za kaplana, dve leti za tem pa je postal tu župnijski upravitelj in bil tudi upravitelj strojanske fare. Tu je služboval do leta 1907.

Drugič je prišel sem po prvi svetovni vojni leta 1924, in sicer na Sele, in je na tej župniji ostal do smrti, z izjemo štiriletnega izgnanstva med okupacijo (1941—1945).

Pisatelj, doma iz Ključarovcev pri Ormožu, je več kot polovico svojega življenja preživel med nami. Ni torej nič čudnega, da so ti kraji in naši ljudje zaživeli tudi v njegovih delih. Meškova proza pa vedno prerase objektivno okolje in obče človeške probleme. Pokrajina in ljudje zaživijo v črticah **Lakomnik, Starca Matije pravica;** pogledjmo dalje spominske spise — **Tiste stezice, Lepe poti, V koroških gorah.** Tu žive poti na Strojno, ki jih je Meško tolikokrat prehodil po šentanelski rieki ob samotnih mlinih, v cvetju in snegu, ponoči in v soncu.

V tem svetu je Meško ustvaril svoja najboljša dela: **Tihe večere, Mir božji,** roman

Na Poljani. Čeprav ne moremo pravzaprav ob nobeni črtici prav pokazati na kraj in ljudi, vendar vejejo v črticah šentanelski in strojanski gozdovi, so zaživele v njih tamošnje temine lesov, zaživelo je razpoloženje, revne in trde usode ljudi teh hribov, kjer zna biti življenje trdo in neizprosno. V Šentanelu je doživel usodo Anke Slaničeve (**Na sveti post**), tudi zgodba črtice **Ali niste nič molili zame?** se mu je dogodila v Šentanelu. Kakor od drugod, so tudi od tod odhajale dekleta za kruhom, a vendar je Meško opisal vseslovenske probleme.

Tudi podobe v zbirki **Mir božji** so bile napisane nad cerkvijo pri kapeli, kjer je vsenaokrog mir, a je delo v veliki meri odsev Meškovega razpoloženja, miru in samote v Šentanelu, včasih celo osamljenosti. Iz mnogih osebnih stisk je Meško našel izhod v delu za skupnost, človeka in domovino. Z bridkostjo se je zagledal v tegobe ljudi okrog sebe v Šentanelu, na gospodarski pritisk, in vedel je, da je to slovenski problem. Le nekaj let prej, preden je začel snovati roman (1904), je propadla prevalska tovarna (1899). Iz tega domačega okolja je pognal korenine roman **Na Poljani**, tudi zunanjo podobo je roman tu dobil in še naslov — **Poljana**, nekdanja mogočna domačija in gostilna Hrastovih, a kot tolikokrat je ta konkretna Poljana prerasla v prisposobo slovenskega naroda. V Šentanelu je napisal tudi mnogotere črtice za otroke. Mnogo črtic je napisal še na Selah:

Tiste stezice, Koroške poti, Gore, O knjigah, Lepe poti, Malo spominov na Koroško. Na Sele pa so še prav posebno vezane črtice **Križev pot.** To so postaje Meškovega križevega pota med okupacijo.

In sredi hude zime, januarja 1964, smo ga pokopali na selskem pokopališču.

Anton Ingolič (1905) je sicer pisatelj dravskih splavarjev, lukarjev, ljudi med Mariborom in Pohorjem, je pa v eni izmed svojih povesti segel tudi v Mežiško dolino — v povesti **Ugasla dolina (1956).**

Ogledali si bomo samo to delo.

Opisal je v njem najbolj pretresljive dogodke v polpretekli dobi predvsem na Prevaljah — v povesti **Poljane.** V središču povesti so poslednji dnevi prevalskih fužin (1899), propad naših kmetij, odhod delavcev v Donawitz.

Kakor je pisatelj Ingolič sicer spoznal dogajanje, nabral mnogo anekdot, pregledal dokumente in nam je podal tok dogajanja, vendar pa povest nikakor ni dala poglobljene podobe teh dogodkov — rasti fužin na Prevaljah, proletarizacijo doline, protislovja, ki jih je ta bujna rast nosila s seboj, ter propad vsega. Ingolič nam je dal vse preveč površinsko pisano delo.

Leopold Suhodolčan (1928) že deset let živi med nami. Z ženitvijo se je še prav posebno povezal z zemljo pod Uršljo in Peco, z našo Koroško. Pisateljski intuiciji, pisateljskemu opazovanju je rast naših krajev dala vrsto problemov. Saj so se zgodili tod po tej vojni veliki premiki. V glavnem se je pisatelj pogled ustaval na Prevaljah in Ravnah.

Prevalje in Ravne sta pred vojno pomenili dvoje nasprotij: Prevalje so bile kraj posestnikov, gostilničarjev, obrtnikov, lesnih trgovcev, politično strankarsko so bile aktivne, nacionalno trdne, delavstvo je bilo potisnjeno v »perzonale«.

Ravne so bile v glavnem kraj delavcev in nemških ali nemško mislečih uradnikov.

Aachen, kjer sva se s tov. Hriberškom vkrcala na vlak, ki naju bo potegnil po desetih dneh polnih nepozabnih vtisov in doživetij nazaj proti domu. Še njihov zadnji pozdrav: »Živijo Jugoslavija!« in najin »Lewe Holland!« pa so kolesa železniških voz intonirala svojo pesem.

Na to svetovno tekmovanje sem odšel v prvi vrsti z namenom, da ugotovim možnosti morebitnega sodelovanja naše godbe na prihodnji prireditvi. Poslušal sem dobre, prav dobre in odlične ansamble. Ter pri tem vedno mislil, kako bi bilo možno presaditi k nam vsaj del te neizmerne ljubezni do glasbe. Kako bi privoščil vsem, da bi si mogli to ogledati in poslušati, saj bi jih vsa ta lepota prav gotovo prevzela in navdala z novo ustvarjalno miselnostjo. Ni preprek, tudi denarnih ne, da bi ne mogli našega kraja častno zastopati. Toda z delom je treba pričeti takoj na vseh področjih in do kraja vzdržati. To je za vsakega posameznika glavni pogoj. In če ta pogoj izpolnimo, bomo Holandijo prav gotovo obiskali in doživeli lepoto glasbe v toliki meri, kot si jo le zamisliti moremo.

Spomin na poroko Lobasove najmlajše s Perušem s Prev. Lj — dobrim planincem, gorskim reševalcem, sodelavcem v naši železarni

Foto: R. Gradišnik

Po vojni so Prevalje za hip zastale, trgovci, gostilničarji, posestniki se v prvem trenutku revolucije niso znašli, na Ravnah so začeli graditi, veliko ljudi se je priselilo, pomnožile so se vrste inteligence, predvsem tehnične: tehnikov, inženirjev. Staro uradništvo se je umaknilo, prišlo je novo. Ob novi rasti tovarne na Ravnah so okoliški kmečki sinovi začeli zapuščati zemljo.

Ta prepletanja, te družbene in osebne krize, odtujevanje zemlji zanimajo pisatelja Suhodolčana; to so tudi glavni motivi, ki jih v svojih delih opisuje. Predvsem je na kraj vezal zbirko **Človek na zidu** in roman **Svetlice**. Čeprav je krajevno omejil svoje povesti, problemsko niso omejene.

Prav tako — ali pa še celo močneje so zrasle v tem okolju njegove mladinske povesti (Deček na ornem konju in Skriti dnevnik).

Marjan Kolar (1933) je v bistvu domačin, v Slovenjem Gradcu je bil rojen, na Ravnah je obiskoval gimnazijo, z domačinko je poročen, v železarni je v službi.

Prve njegove literarne sestavke srečamo že v gimnazijskem listu, v Novi brazdi; to so bile vaje, nato pa začne objavljati v slovenskih revijah. Leta 1961 je izšel njegov knjižni prvenec, zbirka črtic **Prazno nebo** — nekaj let za tem pa zbirka humoresk **Samomor v nebesih** (1964).

Predvsem se v satirah čuti, kako so zrasle iz tega okolja, čeprav seveda krajevno niso omejene. Vznemirjajo ga neskladnosti, ki se pojavljajo v našem družbenem razvoju. Po Kuharju je urednik Koroškega fužinarja.

II.

Anton Oliban (1824—1860). Na Prevaljah je bil od avgusta leta 1857 do smrti maja 1860.

Bil je pesnik in vnet narodni buditelj, pisal za Novice in bil v naših krajih gotovo med prvimi, ki so prebirali Prešernove Poezije, saj mu je pesnik zaupal celo jezikovno popravo svojih Poezij. O njem je v KF obsežen sestavek profesorja Stanka Kotnika (KF, 25. maj 1962, 5—7), tu je objavljena tudi dopolnilna bibliografija k Slovenskemu biografskemu leksikonu (SBL).

Dr. Josip Šašel (1883—1961), Rožan po rodu, sodnik po poklicu, se je kmalu po plebiscitu ustabil na Prevaljah (1921/22) in se tu oženil, tako so mu Prevalje postale novi dom. Kasneje je služboval po raznih krajih, a leta 1946 je prišel sem uživati svoj pokoj. Ob poklicnem delu pa je še vedno našel čas za ljudsko izročilo domače Koroške. Velikemu jezikoslovcu dr. Francu Ramovšu je pomagal pri knjigi Narodno blago iz Roža. Šašel je izmed poslednjih znanih rodoljubov Koroške od Jarnika dalje. Zbiral je narodne pripovedke, ukvarjal se je z jezikoslovjem, imenoslovjem in sestavke objavljali v koledarjih, Planinskem vestniku in še marsikje drugje. Njegov sin dr. Jaro Šašel pa se uveljavlja v vrstah arheologov.

Pavel Košir (1878—1925) je med starejšimi Prevaljčani v spominu predvsem kot učitelj oziroma šolski upravitelj in nadzornik, prav tako pa tudi vnet sadjar. Na Prevaljah je vodil sadjarsko in vrtnarsko društvo; s tega področja je objavljali tudi sestavke v Sadjarju in vrtnarju.

Bil je vnet nabiralec narodopisnega blaga. Zbiral je reke, vraže, vremenska pravila, preročovanja. Že v Cariniji je leta 1912 objavil dve narodopisni razpravi. Izdal je zbirko koroških pravičij »Gor čez izaro« (1922) in zbirko koroških popevk »Sijaj, sijaj, solnčece« (1923); najvažnejše njegovo delo pa je gradivo »Ljudska medicina na Koroškem« (ČZN 1922, 1923). Delo je obdeloval skupno z Vinikom Möderndorferjem.

Vinko Möderndorfer (1894—1958) je bil že v mladosti aktiven član in aktivist socialnodemokratske stranke, in ko je bil več let učitelj v Mežici, je vneto deloval v delavskem gibanju rudnika. Plod tega boja je meščanska šola v Mežici, znano pa je njegovo delo Boji in napredek mežiških rudarjev (1926).

Je pa veliko časa posvetil zbiranju ljudskih pripovedk in verovanj. Dosti gradiva je zbral prav v Mežiški dolini. Znanе zbirke so: Narodne pripovedke iz Mežiške doline (1924), Koroške pripovedke (1946, 1957), Verovanja, vere in običaji (1946, 1948). Möderndorfer je sicer narodopisec — amater, »vendar ima v zgodovini slovenske etnografije že svoje mesto« (Milko Matičetov, Vinko Möderndorfer, SE 1959).

Dodatek

V Črni je pokopan odličen slovenski zgodovinar **Anton Kaspret (1850—1920)**, ki je

v Črni živel le nekaj mesecev, ko je bival pri svojih sorodnikih.

Po prvi svetovni vojni se je s Primorskega (iz Idrije) priselil davčni uradnik **Jože Zazula**, sodelavec nekaterih naših leposlovnih listov (v Mladiki je npr. leta 1936 objavil sestavek Rudno bilo), poročil pa se je s Hvalijevo Trezo nad Faro.

Začel je izdajati svoj list »**Vrh razglednika**«. Prva in edina številka je izšla leta 1920. V njem je objavil pravcato pesniško mojstrovino — venec sonetnih vencev z akrostihom. Se je pa kasneje preselil v Maribor.

Literatura

F. Ks. Meško, Izbrana dela I.—V. (MD) Celje 1954—1960.

Anton Ingolič, Ugasla dolina, Ljubljana, Kmečka knjiga 1956.

Suhodolčan Marija, Bibliografija del Leopolda Suhodolčana (KF XII/1962 5—7).

Kotnik Stanko, Na Prevaljah pokopan Prešernov prijatelj (KF XII 1962).

Leopold Suhodolčan, Človek na zidu, Ljubljana DZS 1960. Svetlice, Maribor, Obzorja 1965.

Milko Matičetov, Vinko Möderndorfer (SE 1959).

dr. Franc Sušnik, dr. Josip Šašel (KF XI/1961, 7—12).

Marjan Kolar, Prazno nebo, Ljubljana DZS 1961, Samomor v nebesih, Ljubljana DZS 1964.

Slovenski biografski leksikon (o Koširju, Möderndorferju, Kaspretu, Olibanu).

V DACHAU

Poleti 1943 so se tudi na Koroškem začeli pojavljati partizani. Jaz kot otrok nisem vedel, kaj je partizan. Slišal sem le od starejših ljudi, ki so pravili, da so »drvarji« ali »gošarji«. Takšna imena so si dali sami, da so bili bolj varni pred domačimi izdajalci.

Začeli so se težki dnevi pri Mlatejevi domačiji. Okrog februarja 1943 je bil brat Pungrac nasilno mobiliziran v nemško vojsko, junija je dobil poziv za nemško vojsko še drugi brat Ivan. On je imel že zvezo s partizani in se jim je pridružil. Ker se brat Ivan ni niti prijavil niti odjavil, je bila čez par dni že policija pri Mlateju in grobo nastopila proti očetu, kje je Ivan. Oče je znal nemško in jim je povedal, da se je zjutraj poslovil od doma in odšel. Spraševali so ga na vse načine, ali oče ni povedal. Tako je policija odšla. Nekaj tednov je Ivan živel kot terenec, večinoma pa je vsak teden ponoči zahajal domov k svojim tovarišem po hrano. Orožja niso imeli vsi, le brat je imel lovsko puško. V partizanih je dobil ilegalno ime Gašper. Pozno v jeseni je bil premeščen na Dolenjsko, tako da nismo vedeli, kje je. Kljub temu je policija še vedno hodila k Mlateju poizvedovat o njem.

Jeseni 1943 so bili partizani pri sosedu Janku. Proti večeru smo opazili, kako se je policija in tako imenovani vermanšaft bližala hiši, ne da bi partizani kaj slutili. Gospodar Jank, ki je ravno krmil živino in je nesel iz skednja v hlev krmo, jih je zagledal, ko so šli v strelcih proti hiši. Takoj je odvrget koš in stekel v hišo, da bi obvestil partizane, pred hišo pa so že zaregljali rafali brzostrelk. Partizani so poskakali skozi okna, z njimi je šel tudi gospodar Jank.

Ko je policija vdrla v hišo, je našla samo gospodinjo in otroke. Gospodinjo so odgnali policisti s seboj, otroke pa pustili same doma. Edina žrtev je bila gospodinja, ki so jo po dolgem in težkem mučenju v Dravogradu obesili.

7. decembra je bil zame usodni dan. Bila je huda zima. Mati me je poslala v Guštanj, da ji nekaj kupim, in odšel sem po poti, ki pelje od Kotelj proti Guštanju. Kakih petsto metrov pred seboj sem zagledal dva nemška žandarja, ki sta šla po isti poti kakor jaz. Ko sta prišla do mene, sta me ustavila. Vprašala sta me, če razumem nemško. Rekel sem, da ne. Potem je eden začel govoriti slovensko. Vprašal me je, kako se pišem. V roki je držal papir in ko je zvedel za moj priimek in ime, je pogledal na papir in rekel, da je vse v redu. Peljala sta me na žandarmerijsko postajo, ki je bila v Guštanju, tam, kjer je danes ljudska knjižnica. Ko sem stopil v pisarno, me je šef žandarmerije vprašal, kaj imam v žepih in naj dam vse na mizo. Ko sem to storil, mi je eden rekel, naj grem z njim. Peljal me je po stopnicah navzdol v klet, tam me je potisnil v bunker, zaklenil vrata in odšel. Bunker je bil temen, mrzel, brez stola in mize. Bil sem kot na smrt obsojen, brez vsake hrane, in sem kar drhtel od strahu ves dan. Popoldne okoli štirih sem zaslišal korake po stopnicah. Nenadoma so se vrata odprla in v ječo je stopil žandar, ki me je odpeljal v pisarno. Vse stvari, ki sem jih oddal, so mi vrnil. Bil sem vesel, ker sem mislil, da bom lahko šel domov, ali moje veselje je bilo zaman. Namesto domov me je eden od žandarjev odpeljal na železniško postajo v Guštanju. Ko sem se približal postaji, sem zagledal na

peronu veliko moških, ki so stali v vrsti. Tudi mene je stražar postavil v vrsto. Sprva nisem takoj spoznal ljudi, potem pa sem videl, da so bili večinoma sami Hotuljci: Pratkanarjeva dva, Anza in Kristl, Renar, kmet izpod Uršlje gore, Razgoršek, po domače Kovač, in še precej drugih. Najbolj me je zbolelo pri srcu, ko sem med njimi zagledal tudi očeta, ki je bil ves obupan. Takoj sem se mu pridružil in mu tiho rekel, da sem lačen. Na srečo je imel nekaj kruha in mesa, več pa ni smel vzeti s seboj. Vsi smo že trepetali od mraza, ko je pripeljal vlak in so nas stlačili v vagon.

V Celovec smo se pripeljali zvečer. Na postaji nas je že čakal tovorni avto, pokrit s plahto, in vsi smo morali vanj. Odpeljali so nas v celovške zapore. Videli smo ogromno stavbo, vrata pri vratih. Bilo je čuti samo jokanje in stokanje. Gestapovec je odklenil neka vrata, za nami pa jih je spet zaklenil. Ko smo bili v sobi, smo vsi začudeno gledali: soba je bila brez oken, le na vratih je bila majhna lina, skozi katero smo dobivali hrano. V sobi ni bilo ne stola ne mize. Bili smo zelo utrujeni in smo legli kar na mrzla tla. To je bil bunker št. 17. Čez nekaj dni je paznik poklical očeta. Oče je stopil na hodnik, kjer sta ga že čakala dva gestapovca, mu dala lisice na roke in ga odpeljala. Spraševali smo se, kam so gnali očeta. Pozno popoldne se je vrnil in smo ga spraševali, kje je bil in kaj je bilo. Oče je nekaj časa molčal, nato pa le povedal, da je bil na zaslisevanju, več kaj pa ni hotel povedati.

Drugo jutro so spet zaropotali ključki, vrata so se odprla in poklicali so mene. Stopil sem na hodnik in dali so mi lisice na roke. Spominjam se dobro, kako je snežilo, ko sta me dva paznika gnala skozi mesto na glavno gestapovsko postajo. Med potjo sem slišal besede, ki so me zelo zbolele. Govorili so: »Poglej, jugoslovanski bandit« in »jugoslovanski pes«.

Ko smo prišli na gestapo, je bil tik pred menoj eden na zaslisevanju; mene so tačas vkljenjenega potisnili v majhno sobo. Tam sem čakal, dokler me niso poklicali. Ko sem stopil v pisarno, sem zagledal, kako so sedeli okrog mize sami veliki gestapovci. Jaz sem se moral vsesti na stol, ki je stal dva metra od njihove mize, šele tedaj mi je paznik z ene roke snel lisice.

Najprej so me vprašali, če znam nemško. Odgovoril sem, da ne znam. Čez deset minut je bil že tolmač v pisarni. Najprej so me vprašali, če vem, kje je brat Ivan; jaz sem odgovoril prav tako, kot mi je rekel oče, ker so mojega očeta ravno tako spraševali kot mene. Ker od mene niso ničesar zvedeli, se je tolmač razjezil in me dvakrat pošteno klofutnil. Rekel mi je, da govorim ravno tako kot oče. Dejali so mi, če jim povem vse, me bodo spustili domov, če pa ne, bom moral v Dachau. Jaz sem jim odgovoril, da sem povedal, kar sem vedel, česar pa ne vem, pa ne vem. Tedaj je eden od gestapovcev vstal in rekel stražarju, naj me odžene nazaj v bunker. Ko sem prišel nazaj, so me vsi spraševali, kako je bilo. Vsem sem se zasmilil, ker sem bil ves objokan. Oče mi je rekel, naj se pomirim, da bo že bolje.

Bilo je ravno 15. decembra, ko so zjutraj ob 4. uri poklicali očeta in mene na hodnik. Vse stvari, ki so nama bile vzete, sva dobila nazaj, vsak pa je dobil v vrečko malo kruha in salame. Z očetom sva bila vsa vesela, da bova šla domov. Paznik naju je odvedel na

železniško postajo. Komaj sva čakala, kdaj bo vlak odpeljal proti Guštanju, na žalost pa je potegnili na drugo stran proti Dachauu. V Dachau smo se pripeljali točno o polnoči. Na postaji so naju čakali esesovci, ki so naju odgnali v taborišče.

15. decembra 1943 je bilo zelo mrzlo in z očetom sva morala peš v taborišče. Po težki in dolgi hoji smo končno le prispeli. Najprej so naju odgnali v veliko kopalnico. Tam sva se morala skopati in ostriči. Svojo obleko sva spravila v papirnato vrečo, nama so pa prinesli cebrasto taboriščno obleko in lesene čevlje. Ko sva bila gotova, so naju odvedli v karantenski blok št. 15. Ura je bila tri zjutraj. Sobni starešina nama je dodelil posteljo, ki je bila zbita iz navadnih desk. Komaj sva malo legla, že je bila ura pet in treba je bilo vstati. Starešina nas je postrojil v vrste, da so nas prešteli. Okoli šestih je bil zajtrk. Dobili smo četrt litra čaja brez kruha. Tako sva bila z očetom v tem bloku šest tednov. Potem so naju dodelili v 24. blok. Čez dober mesec sva morala z očetom na delo. Jaz sem moral hoditi tri kilometre daleč v neko tovarno, oče pa je delal v taborišču.

Življenje je bilo težko. Delati smo morali od jutra do pozne noči. Hrana je bila zelo slaba, večinoma je bilo korenje, krompirjevi olupki, zelje in otrobi. Kruha smo dobili 1 kilogram na pet oseb, proti koncu pa je dobilo 1 kilogram osem ljudi. Le tisti, ki smo delali, smo dobili ob devetih malico, ki nam je zelo koristila. Tako sva bila z očetom skupaj v taborišču osem mesecev.

Nekega večera, ko sem se vrnil z dela, so mi kolegi povedali, da je bil oče dodeljen v transport za Mauthausen. Ves obupan sem šel v transportni blok št. 17. Seveda nisem smel noter, od daleč sem pa videl očeta, kako je gledal skozi okno in bi mi rad še kaj povedal, a na žalost nisem smel do njega in ves obupan sem se vrnil v svoj blok. Zaspiti nisem mogel, samo na očeta sem mislil. Ostal sem sam v taborišču, dokler nam ni zasijala svoboda.

Po osvoboditvi smo še ostali v taborišču šest tednov. Tako sem se 15. junija 1945 srečno vrnil domov. Doma sem našel le brate in sestre. Oče je od lakote umrl. Tudi mama je podlegla v celovškem zaporu, kamor so jo odpeljali 1944. leta v jeseni. Tako sta oče in mati morala žrtvovati svoje življenje za svobodo.

Avgust Mlatej

Koroški alpinistični odsek

Že od nekdaj je nekakšna goreča želja in sila vodila železarje in knape, izmučene od dela, tja visoko nad doline, kjer se jim je oko napajalo ob prostranstvih slovenske pokrajine. Tja, kjer so pozabili na vse tegobe in bolečine ter jim je lepota doživetja pomenila vse.

Tudi danes ta tradicija ni prekinjena. V Mežiški dolini obstajajo štiri planinska društva in dva alpinistična odseka. Koroški alpinistični odsek (KAO) sestavljajo člani PD Črne — Žerjava, Mežice in Raven. Sedež odseka je v Mežici in šteje 16 aktivnih članov ter 8 pripravnikov. Odsek obstaja že vrsto let in se iz leta v leto številčno kakor

tudi kakovostno krepi, zato je tudi žetev iz leta v leto plodovitejša.

Letos so člani odseka dosegli zavidljive uspehe.

Med najvažnejše vzpone štejejo tri smeri v Kavkazu, od tega ena prvenstvena, ki se sedaj imenuje »slovenska«, štiri smeri v Großglocknerju, med drugim tudi Pollavicini Rinne, dve smeri v jugovzhodnem grebenu Johannisberga. Ogrinovo, Herletovo, desno v Ojstrici, Gradišnikovo v Ojstrici, desni steber v Mali Raduhi, desno od Plat v Raduhi.

Prvenstvene vzpone pa so opravili v glavi Turške gore in dva v steni Male Raduhe.

Vsi ti vzponi so od IV. do V. težavnostne stopnje. Poleg njih so člani opravili okoli 120 lažjih vzponov od II. do IV. težavnostne stopnje. Tradicionalni koroški alpinistični veslesalom v aprilu ali maju je na žalost zaradi prehitre odjuge odpadel.

Odsek je zadovoljivo upravljal zavetišče na Grohatu, kjer je tudi žig slovenske planinske transversale, in to od 10. junija do 10. septembra 1966. Mnogo članov je nesebično žrtvovalo svoj prosti čas za urejevanje in popraviljanje kože ter nošenje hrane oziroma pijače na kočo.

Za zaključek letne sezone je odsek tudi letos organiziral zbor koroških in štajerskih alpinistov. Zbor je bil 10. in 11. septembra. V soboto zvečer je bil družabni večer s tabornim ognjem, v nedeljo zjutraj pa skupno plezanje v stenah Raduhe. Po plezanju pa je bilo svečano odkritje plošče ponesrečenima mladima alpinistoma v steni Raduhe.

M. L.

Za dobro voljo

Pivska

Mali Lipi, ki je izjemoma smel z očetom v gostilno, ga je domov grede vprašal:

»Ti, ata, kako pa je, če je človek pijan?«

»Ja, veš,« je rekel oče, »če vidiš namesto tistih dveh spredaj tri, si pa pijan.«

»Ja, ata, saj je samo eden.«

Točno

Nekega londonskega novinarja je urednik poslal v gledališče, da bi napisal oceno o komediji »Grozni večer«. Ko se je novinar vrnil, je napisal:

»Točno to.«

Uboj

Neki pravnik, ki je bil dober znanec Johannes Brahmsa, je poslal mojstru nekaj skladb s prošnjo, naj jih oceni. V spremnem pismu je dodal:

»Komponiram seveda le zato, da ubijam čas.«

Čez dva tedna mu je Brahms vrnil pošiljko s pripisom:

»Mislim, da kot pravnik veste, kakšna je kazen za uboj.«

Tiskarske

Dva stavca preganjata čas z ugankami. Prvi vpraša: »Kaj je meza?« »Ne vem.« »Tiskarski škrat. Moralo bi biti miza.«

Pa vpraša drugi: »Ali veš, kaj je Kravabulk?« »Ne.« »Tudi tiskarski škrat. Moralo bi biti Konstantinopol.«

Domače besiede

(Iz narečnega gradiva študijske knjižnice)

énet(i) — (jenjati): éni mu, éni, naj ma on tvojo čačo

fírbeč'n — (neugnan, radoveden): t'k je pa že fírbeč'n, da ga ni kuos ukójit

férmat — (blago): Ka za an fermat je nar-tabuoli za vsédni gvant? Pa za nedievn gvant?

fléuknit(i) — (zafkrljivo nazaj udariti, odgovoriti): kókar (kar tjavdan) fléukne, k'ar mu na jezik pride

flúznit(i) — (izmuzniti se, izginiti): k'd'r je notno, ona zmir'm fluzne

friemat(i) — (naročati): mam že zafrimano strd g're p'r Onci

glúta — (grča — »tovsta druva«): na v-gred nam še same glute ostanejo

gmájtvat' se, gmájt'n bit' — (zadovoljno se hvaliti, srčno zadovoljen biti): t'k s'm pa že gmajtna, da je repíca že d'oma

gvadovíje, gvadavíčke — (ledvice): na gva-davíčkah 'ma bolène

črn druob — (jetra): črn druob se mu tádva sléz'n — (vranica)

gvavabúčen — (plešast): Dendenešni je vejko venč gvavabúčnih dédov, ko pa jih je bvo véasi

hópnit(i) — (prijeti, ustaviti, zalotiti): k'r na st'zdi so me hópnale

jévžnek — (držalo za bič): »Dédi, uréžite mi jévžnek!«

jéjžva — (bič)

jármak — (sejem): na jáрмаčem (na sejmišću), na jármaci (na sejmu). V Gočtanu je biv jarmak šiestbarti na leto: na šent-antónovo, na črno nedelo, na šentjúrjevo, na kries, na šentlúkežovo pa na šent-kataríne

kóka — (nestrupena kača, plazilec): kóka lieze, kóka gre . . .

kluncat(i) — (bolehati): z njo či kaj, kar je ležava (t. j. bila na porodu), koj klunca in ni venč ta prava

klumpat(i) — (kure kar cévo leto klúmpajo (ne nesejo jajc)

kóbjek — (konjska figa): je na cesti ko kobjek (ob vsakem času ga vidiš na cesti)

košútiti(i) — (nizko klestiti): na vanski ste-leraji smo vsi košút'li.

kukújca — (kukavica): ée k'ukújca p'je, m'rš gnar štét

tutújka — (grlica): »Gelka, dodle v pun-gratu pa tutujka poje!« (zibala bo)

libérja — (iverje): v malih zalivčkah Meže se je nabral drobir od žag, smo ga otroci in ženičke nabirali in posušili — mati so pa imeli, da so podnetili

liehat' — (lehati, pred sejalcem hoditi, da vidi, do kod je žito padlo)

máčkov'na — (mačkovina: iva, vrba)

m'so — (meso): M'so vadímo, kvabás pa nismo deváli. Te rajni leški mesar Tévži je rad rekel: »Frdómáni knopi, k'r m'so bi žrli, r'píco še jejte, r'píco!«

múleš'n — (izbirčen pri jedi): naši lèdi so múlešni, sámo pogáčo bi jedli

múrke — (kumarice): Mliečne murke so koroška jied. (Recept: v kisló mleko zmešaj odcejene kumarice in dodaj česen, ku-mino, papriko in sol!)

obišlet(i) — (obišljati, sukati se in smukati okoli možkih): vejko jih je obišleva

otekúvat(i) — (otekati): n'je ji otiékjejo g'rta do kólen

ožúlek — (žulj): Déndenešni majo lèdi nar-venč na ríteh ožúlke

pískrč — (piskrič — merica 15 kg): Dva pi-skriča repíce je sjav, nakópu jo je pet žaklov

birn — (merica, štirje piskriči so en birn, 60 kg): dva birna pšenice je vrgu na tisti lèhi

pévčne — (pevčinja, t. j. pevka): na pôrkeh (koru) pojejo same d'ore pévčne

pišeče — (piščančevó), piši (piščanec): vča-sih so pišeče vsake kvatre jedli, n's so se ga pa že spreobjedli

podájkvat(i) — (tele navajati k zizanju)

pódgan — (podgana): an čudn pódgan je

biv, tak, ko ana mačka; te druje pod-gáne nis'm mov p'rtóvčt

sováč — (nasejač; iz slame pletena podol-govala košara; marsikje so otroci v sova-čih ležali, kjer ni bilo zibike)

svojšna — (svojščina, posebnež, samosvoj človek, možski ali ženska): Tonč je ana taka svojšna

prievast — (prelast): kravja in svinjska prievast

piskr — (pisker-lonec): za goud smo mu g'r deváli; adn je na piskr tovku, te druji so pa s pokrvávkami ropotali

ponáškvat(i) se — (ponášati se): čudno se ponáškje s svojim tétičem, ko praji, da je neki an diréhtar u Lebláni

próvesn'ca — (prvesnica)

skurnóba — (grdoba): da mor's bit' taka skurnóba

svačivo — (slačilo, oblačila)

stien — (senca): te vejke gruške stien díevajo

stríezek — (trezen): ko boš stríezek, se bo-ma právhava, prej pa kar

špéčke — (ošpice): špéčke je ótrek že mevo

tavóvn — (taloven, pobit, otožen): v's ta-vóvn hodi, ko mu je žena ušvá

véduv, védva — (uvel, uvela, slaboten, sla-botna): veduv puob

víha — (nevihta): víha hódi (nevihta se približuje)

vódit(i) — v lésu ga vódi, v lésu si zajdeš, k'er te je »vodívo«

vópa — (lopa): današnja »predsoba«

vpíelenke — (vpeljanke): Ta provo, ko k'impetnica po porodu vstane, gre v cirku na vpíelenke.

vrabl — (vrabec)

vries — (vresje): Po Úršloj gorój, pod toj sívoj pečjój, raste travca no vries, pa moj puobič vmies.

vrévar — (bramor): cévo gníezdo vrévar-jev

zafátiti kaj — (vreči kaj)

zarabúzit(i) — ko oče zarabúzijo, taj pa grata mir

HUMOR

Na kmetih

Zep je obiskal soseda Lojzna, ki je dremal pod hruško.

»Serbus, Lojz!«

»Serbus, Zep!«

»A spiš?«

»Ja.«

»Škoda, grablje sem si mislil sposoditi.«

»Ja, če ne bi spal, bi si jih lahko.«

Odkritosrčnost

Sodnik: »Priča, kaj nam lahko poveste o obtožencu?«

Priča: »Ja, veste, k'ako bi rekel . . . ni eden od najboljših, pa tudi ne ravno eden od najslabših. Pač tak k'ot vi in jaz . . .«

Ameriška

Najnovejši mož slavne filmske igralke jo je po poroki peljal v svoje razkošno stanovanje.

»To je tvoj dom?« ga je vprašala in se ozirala na vse strani.

»Ja, draga.«

»Ti, tako nekam znano se mi zdi — ali nisva morda že bila k'daj poročena?«

Cisto fabriška ovset med upravo (Lojzka Kamnik) in kalilnico (Frane Kolar). Malo pozno, vendar od srca — čestitamo!

Foto: R. Gradišnik

Mežiška dolina je pela, plesala in igrala

S koncertom pihalnega orkestra smo v drugi polovici oktobra začeli ciklus večerov z naslovom Mežiška dolina poje, pleše in igra. Upamo, da smo s tem vsaj v grobih obrisih prikazali vso dejavnost tistih idealistov, ki kljub današnjim vratolomnim stremljenjem za otipljivejšimi dobrinami, kot je umetnost, še najdejo toliko časa, da ga velik del posvetijo glasbi. Vse tri večere smo poslušali dosežke napornih vaj, truda in samoodpovedi teh ljudi, ki jih svet kmalu ne bo mogel ali pa ne bo hotel več razumeti, ker je danes gojiti eno najtežjih umetnosti samo za aplavz po mnenju nekaterih pač brezupna zadeva — že vnaprej obsojena na propad. Toda redki se zavedajo, da ravno ti, ki glasbo gojijo iz čiste ljubezni, pomenijo kulturno raven naroda in ne samo nekaj vrhunskih teatrov in filharmonij.

Dvakrat, pa tudi trikrat tedensko srečamo godbenike z instrumenti v roki na poti v glasbeni dom. Mar smo pomislili, da bi se ravno tako kot ostali lahko zleknili pred televizorjem in zaviti v dim dišeče cigarete mislili na vse drugo kot na pot k dnevni vaji in nazaj? Ob lepih prazničnih dnevih se kolone avtomobilov pomikajo na obe strani doline na izlete in obiske, a godbenik v uniformi stoji na zbornem mestu in gleda okoli sebe z bojaznijo.

»Koliko nas le bo, ali bomo sploh mogli igrati?« mogoče pomisli in na to, da bi vsemu obrnil hrbet in si privoščil počitek kjer koli, samo da ne bi mislil na stvari, ki ga že tako vsak dan vznemirjajo.

Mnogokrat nas vidite v uniformi, ob državnih praznikih in raznih drugih prireditvah ali v sprevedu na zadnji poti preminulega sodelavca v železarni in drugje, torej našega podpornega člana. To nam je v čast in dolžnost, saj je v kulturnem razvoju kraja tudi del njegove pomoči. Nikakor pa ne želimo, da bi nas poznali le kot pogrebno in cestno muziko. Ime Raven smo ponesli po vsej domovini in ga častno zastopali na najrazličnejših zborovanjih, tekmovanjih in revijah doma in na tujem. Postojna, Nova Gorica, Ruše, Ormož, Ljubljana, Maribor, Beograd, Novi Sad, Subotica, Idrija, Jesenice, Celovec, Kapfenberg in še mnogi kraji so bili priče naših uspehov v konkurenci z najkvalitetnejšimi orkestri.

Gotovo se še spominjamo dveh koncertov, dveh velikih dogodkov za domačo glasbeno dejavnost. Koncert decembra lani, ko je orkester slavil dvajseto obletnico povojnega delovanja, je pomenil višek amaterizma — glasbenega ustvarjanja iz čiste ljubezni do te umetnosti. Mnogi kritiki so ga ocenili kot dosežek, kakršnega je mogoče v glasbenem amaterizmu pač redko kdaj doseči. Ob tej priložnosti smo ugotovili, da je celih osemdeset odstotkov takrat nastopajočih godbenikov bilo mladih ljudi, ki so glasbeno šolo že končali ali pa še bili njeni učenci in so pripomogli orkestru k tako zavidljivi višini, ki po kvaliteti sega celo v profesionalizem. Februarja letos pa so naši bivši člani, ki so se odločili za glasbeni poklic, s solističnim koncertom pokazali nam in mnogim krajanom svoje znanje ter s tem potrdili vedno bujnejšo glasbeno rast železarskih Raven.

Pogosto slišimo kritiko, da godba nudi le zelo malo lepih in prijetnih ur s koncerti

te ali one vrste. Dragi krajan, precej je bilo koncertov, a žal je bila dvorana le ob posebnih priložnostih polna, promenadni koncerti na Čečovju pa so bili le kot spremljava k hrupu avtomobilskih motorjev in sireni, otroškemu kričanju in vztrajnemu pljuvanju otrok z balkona Trgovskega doma na glave godbenikov. Grenka kaplja na čistost in sladkost idealizma, še huje, če niti sam ne moreš uživati ob sadovih nepreglednega števila vaj in ur.

Kdo ve, s kakšnimi občutki smo začeli s koncertom in ciklusom treh večerov. Porazen je bil pogled na zelo majhno število poslušalcev, ki vzame moralo tudi poklicnim ansamblom. Toda hvala vam, redkim krajanom, ki ste zvoke naših instrumentov smatrali za vredne poslušanja. Hvala vam za buren aplavz, ki nam je izboljšal mučno sliko, kajti spoznali smo, da imamo pred seboj, čeprav maloštevilno, a hvaležno in kulturno publiko. Iz skladbe v skladbo se nam je dvigal elan in začutili smo, da tudi instrumenti v žuljavih rokah izvajajo melodije, ki gredo do srca. Hvala za navdušeno ploskanje vam, stari gospod, ki vas vidimo na vseh naših koncertih. Hvala vam, štirje prosvetni delavci, en predstavnik družbeno političnih organizacij, ostali občani in peščica mladih, ki od mladinske organizacije najbrž ni pogosto slišala, da se je treba tudi na kulturnem področju udeleževati, če ne aktivno pa vsaj pasivno; namreč tudi to mnogo pomeni.

Z odra smo odhajali s prijetno mislijo, da smo vsaj tistim, ki so bili na koncertu, pripravili lep in morda nepozaben večer ob zvokih dveh koračnic, uverture, Japonskega plesa, ciklusa Od Urala do Bajkala, dveh intermezzov iz oper Cavalleria rusticana in Hugena ter Srbske rapsodije. Srečni smo, bili, a eno vprašanje se nam je vsiljevalo: ali naj ne bi med drugimi imele tudi službe naše javnosti malo več posluha za prireditve take vrste?

Z drugačnimi občutki sem sedel kot poslušalec v dvorani naslednji večer. Polno je bilo kot malokdaj in dvomim, da so vsi nastopajoči imeli na svojih koncertih toliko poslušalcev kot ta večer.

Gledal sem dirigenta g. Lebiča, ko je dirigiral zboru prevaljskih upokojeencev. Lepo so zapeli, jaz pa sem ob poslušanju mislil na naše Ravne, ki imajo od vokalne glasbe samo oktet, ženski komorni zbor pa nikakor ne more najti vodje. Morda je kdo od glasbenih pedagogov v g. Lebiču le našel toliko vzorov in moči, da bi začel z delom na tem področju?

V obeh okteti (prevaljskem in našem) sem čutil kar precejšen korak naprej. Tem bolj, ker je sestav osmih pevcev delikatna in obenem hvaležna zadeva. Oba lahko še mnogo dosežeta, a to jima lahko želimo, da bi tudi ob samostojnih koncertih imela toliko poslušalcev kot na reviji.

Prijetno je presenetil tudi združeni pevski zbor »Prežihov Voranc« iz Podjune. Prepričan sem, da dela v težkih pogojih kot predstavnik manjšine, a slišali smo, da je lepo zapel. Pri nas so za to večji pogoji — le takega zbora ni.

Da je bil tudi tretji večer polnoštevilno obiskan, ni nobeno presenečenje, kajti pri

nas je dvorana ob nastopih plesnozabavnih ansamblov vedno polna. Ne mislim kritizirati, ker za to menda nisem dovolj strokovno podkovan, a za jazz ansamblom vsekakor ne bi smela nastopati folklor, kar je vsekakor posledica premalo pretehtane sestave programa. Zelo pa je razveseljivo, da smo videli pretežno mlade obraze predvsem pri folklori, ki na tem področju mnogo pomenijo, saj bo ta plesna skupina z veseljem plesalec in vztrajnostjo vodje Hedvike Jamšek še mnogo dosegla.

Vsak je odnesel svoje vtise s teh prireditve, svoje pa tudi izvajalci. Radi imajo vsak svojo umetniško skupino, saj nekateri delujejo v njej že nad trideset let. Gojijo glasbo, lepo spremljevalko človekovega življenja od rojstva do smrti. V njeni harmoniji najdejo zakonitost, v ritmu disciplino, v melodiji pa vso lepoto njene linije. To isto misel pa je iz ust junaka Lorenza v Beneškem trgovcu povedal največji dramatik vseh časov William Shakespeare:

... za to se priča,
da Orfej premikal je peči, valove,
saj najbolj topo, trdo nprav
vsaj za trenutek godba spremeni.
... poslušaj glasbo ...!

Ivan Gradišek

Začetki atletike tudi na Koroškem

Izgradnja parka telesne kulture na Ravnah je vsekakor omogočila večji razmah športne dejavnosti na Ravnah ter posredno tudi v njihovi okolici. Res je, da vsa igrišča in ostale naprave še niso dograjene, vendar pridobitev prostorne telovadnice, zimskega bazena in atletskega stadiona pomeni velik napredek pri gradnji športnih objektov, ki je v nekaterih večjih centrih še vedno največji problem. Pogoj za nadaljnji razvoj telesne vzgoje so vsekakor dani, treba je torej pritegniti čimveč mladine, jo zainteresirati in ji dati možnost seznanjanja z novimi športnimi panogami, ki so doslej bolj ali manj živovarile.

V okviru športnega društva Fužinar sta bila v lanskem in letošnjem letu ustanovljena dva nova kluba: plavalni in atletske. Ustavil se bom le pri atletiki. Beseda »atletika« je grškega izvora in pomeni borbo, tekmovanje. Ze stari Grki so prirejali olimpijske igre, na katerih so tekmovali v tekih na kratke in dolge proge, pozneje pa tudi v metanju diska in kopja ter v skoku v daljino. Pri Rimljanih atletika ni našla svojega pravega pomena pri telesni vzgoji, kot ga je imela v stari Grčiji. Šele v drugi polovici 19. stoletja se je atletika najprej razcvetela v Angliji, pozneje pa tudi v drugih evropskih deželah in v Ameriki. 1896. leta so bile obnovljene olimpijske igre, na katerih je postala atletika glavna športna panoga, kar je povzročilo njen razvoj po vsem svetu. Še danes so atletska tekmovanja vsakokratna poslastica olimpijskih iger in rezultati, ki se dosežajo na podlagi novih načinov treningov, so naravnost neverjetni. Upravičeno se lahko vprašamo, kje so meje človeških zmogljivosti.

V Jugoslaviji zasledimo prva atletska tekmovanja v hoji in tekih v Srbiji ob koncu 19. stoletja. Po razpadu Avstro-Ogrske pa je že leta 1920 bilo organizirano prvo atletske prvenstvo Jugoslavije. Od tega leta dalje in še posebej po letu 1945 je ta osnovna panoga telesnega gibanja doživela vse večji razmah. Jugoslovanski atleti Mihalič, Lorgier, Stamejčičeva in Nikoličeva so osvojili vrsto mednarodnih lovorik in priznanj.

Na Koroškem, kot že rečeno, atletika ni bila razvita, saj ni bilo za to ustreznih atletske naprav in tudi ne pravega zanimanja. Novo

zgrajeni stadion pa nudi možnosti, da se tudi na Ravnah razvije ta športna panoga. Poleg vseh danih pogojev je treba najti oblike, kako mladino pritegniti in jo vpeljati v zanimivosti atletskih disciplin: teka, skokov in metov, ki so sicer lahko le pisana vrsta števil.

Novo ustanovljeni atletski klub je sicer že začel z redno vadbo mladine in pri tem dosegel lepe uspehe, vendar osnovnega naraščaja — osnovnošolske mladine — ni uspel vključiti v zadostni meri. Morda je treba iskati razloge v nekoliko prepozni ustanovitvi kluba, do katere je prišlo že na prehodu v čas počitnic in dopustov. V jesenskem delu se je atletski klub odločil, da ustanovi pionirsko šolo atletike, ki bo v zimskem času delovala v telovadnici, spomladi pa se bo preselila na igrišče. Tekmovanja, ki jih je klub organiziral za šole z Raven, so pokazala zanimanje za to športno panogo, oktobra letos pa je bilo organizirano prvo atletsko prvenstvo osnovnih šol občine Ravne. Pobudnik tekmovanja, ki naj bi bilo odslej vsako leto, občinska zveza za telesno vzgojo Ravne na Koroškem, je razpisala za najboljšo ekipo osemletke prehodni pokal ter pokale za zmagovalne moške in ženske ekipe. Tekmovanje je organiziral atletski klub Fužinar in se ga je udeležilo prek 180 učencev in učenk osnovnih šol občine Ravne. Da bomo čez leta kdaj lahko primerjali dosežke, naj izjemoma navedemo rezultate zmagovalcev v posameznih disciplinah:

Učenci

tek 60 m: Kladnik Jurij (Črna) 8,2 sek.
tek 400 m: Krivograd Peter (Ravne) 62,7 sek.
štafeta 4 x 60 m: osnovna šola Ravne 33,6 sek.
skok v višino: Mlinar Borut (Črna) 135 cm
skok v daljino: Svetina Franc (Prevalje) 487 cm
met krogle: Coban Slavko (Črna) 10,75 m

Učence

tek 60 m: Skrinjar Majda (Prevalje) 9,2 sek.
tek 300 m: Vidošek Marija (Mežica) 49,8 sek.
štafeta 4x60 m: osnovna šola Prevalje 37,7 sek.
skok v daljino: Bolarič Danica (Prevalje) 353 cm
met žogice: Krof Jožica (Prevalje) 40 m

Vrstni red ekip pri učencih:

1. osnovna šola Črna 5398 točk,
2. osnovna šola Ravne 5336 točk,
3. osnovna šola Prevalje 4647 točk,
4. osnovna šola Mežica 3949 točk.

Vlado Strahovnik

Stara cesta in Vogarjev klanec

Praden pridemo s Prevalj v Mežico, se za ovinkom nekdanje Torčeve žage pri mostu čez Mežo vzpenja cesta v Vogarjev klanec.

Ta klanec se imenuje po prvih ljudeh, ki so se tu naselili. Pisali so se Vohnik.

Bila sta to sprva samo dva človeka, mož in žena, ki sta prišla v ta kraj iz Spodnje Štajerske in prinesla s seboj v košu vso svojo prtljago, obenem pa tudi to svoje ime, ki se je sčasoma spremenilo v Vogar.

Pod klanecem je bila velika gošča in grmovje, vmes pa veliko naplavljenih drv. To goščo in drva sta pričela sekati in delati kopo z namenom, da bosta kuhala oglje.

Od prodanega oglja sta se tudi preživljala. Na požganih posekah (fratah) sta pričela sejati bar in proso.

Tu sta takrat odložila svoj koš in svojo prtljago, iz olupljenih smrekovih skorij pa sta si pričela graditi prvi dom. Kmalu zatem pa je pričelo postajati zelo hudo za živež, ker so nastala tu pri nas takrat bojda tri gladovna leta, ki niso imela teka, da bi ljudem utešila to hudo lakoto. Bili so iz dneva v dan bolj lačni. Sčasoma je popolnoma zmanjkalo živeža, da ga nikjer ni bilo nič več dobiti.

Oglar Vohnik pa je še imel nekoliko bara in prosa, ki je dobro uspevalo na požganih

pri učenkah:

1. osnovna šola Ravne 5254 točk,
2. osnovna šola Črna 4591 točk,
3. osnovna šola Prevalje 4493 točk,
4. osnovna šola Mežica 2454 točk.

Prehodni pokal občinske zveze za telesno kulturo je osvojila za leto 1966 ekipa osnovne šole Ravne. Tekmovanje je pokazalo, da je zanimanje osnovnih šol veliko in da je sprejeta oblika tekmovanja povsem upravičena.

Rezultati kažejo, da je tudi v drugih krajih občine veliko dobrih posameznikov, ki bi ob primernih pogojih in vadbi lahko dosegli še boljše rezultate.

Da ne bi ostala le na pol poti, se je občinska zveza odločila, da v okviru že obstoječih strokovnih odborov za razne druge športne panoge ustanovi odbor za atletiko, ki bi bil pobudnik atletske dejavnosti v šolah in telesno vzgojnih organizacijah. Pogovori s predstavniki v Črni in Mežici so pokazali, da bi se v teh krajih dalo marsikaj narediti, saj razen zimskega športa, nogometa in delne dejavnosti v telesno vzgojnih društvih Partizan ni druge bistvene športne aktivnosti.

Naslednja akcija občinske zveze je bila organizacija občinskega prvenstva osnovnih šol v jesenskem krosu, ki je bil v začetku novembra v Črni.

Občinska zveza je obljubila, da bo ob prostovoljnem delu v posameznih krajih skušala zagotoviti vsaj del sredstev, da bi se zgradile nekatere osnovne atletske naprave, kjer bi predvsem v okviru šolske telesne vzgoje in tudi dejavnosti TVD Partizan bila mogoča vadba osnovnih atletskih disciplin. Znano je namreč, da že sam učni program telesne vzgoje na šolah zajema v veliki meri vadbo atletike, ki jo pač v odvisnosti od pogojev in možnosti posamezne šole imajo ali tudi ne. Praksa povsod kaže, da je ravno v povezavi s šolami in z vključevanjem mladine lahko doseči napredek, in to v kateri koli vrsti športne dejavnosti. Vrsta je še drugih problemov, ki pa se dostikrat dajo rešiti z dobro voljo in prizadevnostjo tako učiteljev telesne vzgoje kot tudi športnih delavcev v posameznih krajih.

Upajmo, da začeto delo in smernice za razvoj atletske dejavnosti na Koroškem ne bo le beseda na papirju, ampak tudi odraz v afirmaciji te športne panoge zunaj naše občine.

saj je marsikateri voznik, ki so mu odpovedale zavore, zdrvel s konji vred v Mežo. V Robačevem klanecu nad Torčevo žago se je pripetilo največ takih nezgod.

Pod klanci na mejah pa so bile še kmečke ograje z lesami, da je vsak voznik moral leso skrbno odpirati in zapirati za sabo, da ni živina, ki se je tod pasla, šla v škodo drugih posestnikov.

Prva lesa je bila že pred Šurnikovim posestvom, nad Šurnikovim klanecem med Šurnikovo in poljansko mejo.

Takrat je cesta bila speljana še čez poljanske travnike.

Druga lesa je bila na drugi strani med Zdrtičevo in Nužijevo mejo blizu grabna, kjer je še sedaj vodno korito za napajanje konj. Ta lesa se je sama zapirala, ker jo je vlekel za sabo težak kamen, ki je visel nad vitlom mogočnega stebra.

Tretja lesa je bila zopet na ovinku ob grabnu med Robačevo in Pričnikovo mejo, ki sta jo obdajala omenjena zelo strma klanca, Robačev in Vogarjev.

Ko pa je oglar Vogar goščo posekal in požgal drevje, so nekaj časa vozili vozniki mimo spodnje Vogarjeve hiše skozi dvorišče. To dvorišče pa je postalo kmalu pretesno za večji promet, nakar so cesto hoteli prestaviti in jo speljati po Vogarjevem najboljšem polju. S tem pa se Vogar ni strinjal in takrat, pred sto leti, so cesto speljali zopet v sedanji Vogarjev klanec nad Vogarjevo hišo.

Ta klanec je bil nekoliko nižje od prejšnjega, vendar pa še dovolj naporen za voznike. S tem je ostalo Vogarjevo boljše polje nepoškodovano, cesto pa so takrat precej izboljšali in jo usposobili za težji promet. Po njej so prevažali težko kamenje za Štoparjev železniški most pri Prevaljah in za predor na Holmcu.

Kamenje so pridobivali v Mežici v Starijem kamnolomu (štajnbruok).

V tem kamnolomu je takrat kopalno in izdelovalo kamenje okrog tristo Italijanov, ki so pod sedanjo Tomazinovo hišo imeli kovačnico, v kateri so brusili in šilili svedre in dleta.

Od takrat naprej pa je cesta od Poljane do Mežice postala že precej boljša za težji promet, ker so jo marsikje zravnali, posebno Robačev klanec so skoraj povsem odstranili. Razen tega so odpravili tudi vse ograje in lese čez cesto.

Dalje od Vogarja proti Mežici je bilo treba cesto samo malo zravnati, ker je poprej vodila proti Senčji vasi mimo sedanje Potočnikove hiše čez most Škratkovca in ves čas do Mežice pod Brdnikovim bregom.

Pred Mežico pa je zavila na desno proti cerkvi ter vodila mimo prejšnjega Torčevega hleva in hiše po zgornji strani sedanjega hotela Peca, dalje čez most Šumca pri lipi, kjer so nekdanj pobirali muto (lastno pristojbino) od voznikov. Denar so potrebovali za popravilo ceste in mostov.

Iz Mežice proti Črni pa je bila speljana že glavna pliberška cesta, po kateri so poprej vozili v glavnem vse, les, rudo in svinec v pliberško grofovsko skladišče, ker takrat do Prevalj še ni bila speljana železnica.

Čeprav je cesta iz Mežice proti Črni bila že bolj izdelana in utrjena, jo je ob hudih nalivih večkrat popolnoma razdejalo in onemogočilo za vsakršen prevoz.

V takih primerih je prišla še vedno v poštev stara pliberška pot, ki je tekla visoko

v hribih od Rehta proti Potočniku mimo Anžeja in Graufa na Štalekarjevo prek Gmajne na Markovče čez Šumahov vrh, Igerčevo, mimo Mitneka in dol v Črno.

Ta pot je bila zelo strma in naporna, pa vendar bolj stalna in trdna kot ona po dolini Meže.

Mostovi čez Mežo so bili zelo redki, ker jih je ob hudih nalivih voda porušila in odnesla. Zato je bila cesta do Žerjava speljana ves čas po desni strani Meže.

Tudi Ladinikovega mostu čez Mežo še do takrat ni bilo, marveč je bila bojda čez reko ozka brv za pešce.

Most in cesto po levi strani Meže so napravili šele ob teh gladovnih letih.

Problem je bila samo skala pred Lusparjem, ker je segala čisto tja do globoke Meže. To skalo so bojda prebili rudarji, da

so odprli pot voznikom, ki so prihajali iz Trsta z natovorjenimi vozovi živeža. Delo so bojda opravili za en hleb kruha. Temu kraju so od takrat pravili pri Voteljci, ker je bila skala samo prevotljena, tako da so vozniki z vpregami mogli voziti skozi.

S tem ko so napravili predor skozi skalo, je bil odstranjen zadnji kamen spotike na cesti od Poljane do Žerjava, ljudje pa so bili rešeni gotove smrti, ki jim je grozila zaradi lakote.

Nad Voteljco so postavili betonski križ, ki predstavlja simbol zmage nad smrtjo.

Vse to je povzeto po ustnem izročilu starih ljudi, Komarja in Ozimca ter rajnkega Štefana Kunca, kar so si zapomnili od pripovedovanja svojih staršev.

Ivan Travnekar

Janez Zdovec

Do Jeruzalema in Mrtvega morja

Prva jutranja megla se je dramila iz nočnega spanja in sonce je počasi mežikalo skozi njo, ko smo se zbrali v dveh avtobusih pred »Kompasom« v Ljubljani. Zavedali smo se, da bo pot dolga in naporna, zato smo se tudi skrbno pripravili.

Še požirek žganja, topel nasmeh znancu ali sopotniku in že smo zdrveli novemu dnevu naproti. Bilo je tiho, pa vendar so se vsem misli sprehajale že tam na koncu poti.

Vožnja do Beograda je prav hitro minila. Ko smo po končanem kosilu stopili na ulico, me je nekdo potegnil za rokav in dejal:

»Ej, brate! Tvoje cipele su prljave, vidi se, da ih nije čistilo stručno lice.« »Da, da, nije ih čistilo stručno lice,« sem mu v nasmehu dejal. Ni mi preostalo drugega, kot da sem se vsedel na stolček in čakal. No, pa to bi ne bilo zanimivo, »stručno lice« mi je zelo dobro očistilo tudi spodnji del hlač, povrh pa še nogavice. Tako sem imel na sebi dvojno reklamo za ilirija kremo. Ker sem imel zamudo, sem komaj stopil na avtobus in že smo krenili proti Nišu.

Zgodnji jutranji trušč po nižjih ulicah nas je prebudil, ko smo že morali nadaljevati pot. Na desni strani ceste v Nišu stoji obzidana Čele-kula. Na tem kraju so turške čete pobile čez dvanajst tisoč Srbov. V svari ostalim pa so Turki postavili iz samih glav posebne vrste spomenik — Čele-kulo.

Po številnih vijugah smo se počasi začeli vzpenjati. Pot nas je vodila skozi Sičevsko sotesko. Po polurni vožnji smo prispeli do jugoslovansko-bolgarske meje. Ure smo morali premakniti za šestdeset minut naprej. Tu že nastopi vzhodnoevropski čas. Po formalnem pregledu na meji so se pred nami razgrnili veliki plantažni nasadi tobaka, vrtnic in vinske trte. Vsakdo ve, da je Bolgarija znana po rožnem olju. Vsi smo bili presenečeni nad tako skrbno in vzorno urejenimi polji, ki so nas spremljala do turške meje.

Zdelo se nam je, da lahko Sofijo po številnih lepo urejenih parkih in drevoredih upravičeno imenujemo »mesto vrtov«, saj srečaš na vsakem koraku bujno zelenje. Toda največjo pozornost je vzbudil spomenik osvoboditeljev, ki je bil postavljen leta 1907 na trgu Narodnega sobranja. Je pa

delo italijanskega umetnika Arnolda Zocchija, ki je postavil tudi Garibaldijev spomenik v Bologni in Kolumbov spomenik v Buenos Airesu.

Obiskali smo pravoslavno katedralo Aleksandra Nevskega. V notranjosti so dela ruskih slikarjev, okrašena je s številnimi umetniško izdelanimi freskami, stene pa so obložene s črno-belimi marmorom. Kot spomin na velikega bolgarskega revolucionarja stoji na trgu 9. septembra mavzolej Georgija Dimitrova.

Ko smo se tako sprehajali po sofijskih ulicah, smo opazili, da so ljudje zelo mirni, vse teče nekam ritmično, brez veliko trušča, vendar ne tako sproščeno, kot smo to opazili v drugih mestih. Po ogledu bolgarske prestolnice nas je pot vodila proti turški meji.

V dolini reke Marice nas je sprejel močan dež, kot bi hotel zbrisati nekdanje sledove

krvave bitke. Na tem kraju sta se leta 1371 Turkom postavila v bran Vukašin in Uglješa s svojo vojsko, ki pa je zaradi premoči Turkov podlegla. Komaj smo se otresli misli na to bitko, ko so nas že ustavili turški cariniki. Počasen pregled potnih listov nam je dal dovolj časa, da smo si nakupili nekaj razglednic in potrošili zadnje bolgarske leve. Nato smo nadaljevali pot proti Edirni, ki je znana po svojevrstnem minaretu. V njegovi notranjosti so speljane trojne stopnice, ki se nikjer ne križajo. To je delo arhitekta Sinana, ki je baje tudi konstruktor drinskega mostu.

Kdo ne bi poznal Carigrada, nekdanje prestolnice Bizanca! Tu so se nekdanje zbirale bogastva, kovali načrti za bodočnost ostalih narodov. Mesto ima svojevrstno, zelo razgibano zgodovino. Carigrad slovi po največjem številu mošej, ki jih je nekaj nad petsto.

Stari del mesta, za katerega so značilne ozke, umazane in vijugaste ulice, počasi dobiva novo podobo. Namesto nizkih hiš se visoko dvigajo moderni bloki. Na cestah se tarejo množice avtomobilov, ki pa ne upoštevajo cestno prometnih pravil, kot je to navada pri nas. Za morebitni karambol je odgovoren tisti, ki se zaleti v drug avtomobil. Pa še ena značilnost tega mesta: nočne tišine pravzaprav ni. Šoferji preizkušajo moč svojih siren, tako da lahko v postelji poslušáš vso noč avtomobilsko orkestralno glasbo.

Pot nas je vodila čez Zlati rog po Galatskem mostu, ki je značilen po gibljivem srednjem delu, dalje v središče mesta, kjer stoji spomenik Kemal Atatürku. Turki ga imenujejo kar Atatürk. Ta največji turški reformator in obenem prvi predsednik je za Turke velika zgodovinska osebnost. Vsekakor ogleda vredna je Ahmedova ali Modra džamija, ki je znana po šestih visoko dvigajočih se minareti. Vitki stebri nosijo 43 metrov visoko kupolo. Notranjost džamije se koplje v prečudoviti modri barvi. Streljaj daleč stoji mošeja Hagia Sofija, nekdanja cerkev Božje modrosti. Nismo se

Atatürkov mavzolej

Foto: J. Zdovec

Sirijec

Foto: J. Zdove

mogli načuditi dragocenim freskam in raznobarvnim marmorom, v katerih so se svetlikale najrazličnejše podobe. Na levi strani je stal kamen, ki je stalno poten. Pravijo mu kamen sreče. Ob bližnjem ogledu smo opazili, da je od samega dotikanja dobil globoko rano. Ker se je sreča tako blizu smehljala, smo mu tudi mi pripevali delež h globlji rani. Zadovoljni smo jo mahnili prek ceste na hipodrom. Za časa cesarja Justinijana so se na tem kraju prirejale konjske dirke, znane iz Finžgarjevega romana Pod svobodnim soncem.

Ker smo imeli skupne želje, da obiščemo carigrajski bazar, smo jo zato hitro mahnili naprej. Med potjo je vsak skrbno spravil denarnico v najgloblji žep, tako da bi dolgotrajnejši imeli manj možnosti, da bi se jih polastili. Po kratki hoji smo se znašli na čudovitem, kričočem bazarju. Med množico ljudi se tarejo trgovci, ki vsiljivo ponujajo svoje blago. Od radovednežev, med njimi smo bili tudi mi, so imeli le malo dobička. Tu lahko kupiš vse, od spominkov do zlata in avtomobila. Ko smo si napasli radovedne oči ter kupili nekaj spominkov, smo zapustili slikoviti carigrajski bazar.

Dežne kaplje so nam rosile lica, ko smo nadaljevali pot s trajektom »Semsipaša« čez dva kilometra široko bosporsko ožino. V Ūsküdaru smo prvič stopili na azijska tla, odkoder smo poslali zadnji pozdrav Carigradu. Cesta je bila ves čas speljana ob obali Marmornega morja, dokler se nismo začeli vzpenjati na srednje visoko Anatolsko planoto, ki doseže pri Ankari 850 metrov nadmorske višine. Prej se je to mesto imenovalo Angora. Atatürk ga je proglasil za glavno mesto. Od tedaj naprej se je hitro moderniziralo in šteje danes nad pol milijona prebivalcev, vendar je mnogo manjše od Carigrada.

Po dobro prespani noči smo si ogledali turško prestolnico. Začeli smo pri vladni palači, odkoder je lep razgled po vsem mestu. Skrbno urejeni parki in vrtovi so spominjali na bolgarsko prestolnico. Po

desetminutni vožnji smo se vzpeli na prečudovit hrib, okrašen s samimi rožami. Na vrhu stoji mavzolej Kemala Ata-Türka. Nismo se mogli načuditi razkošju, ki vlada na tem mestu, saj je vse okolje okrašeno z rumenim marmorom. Spodaj na levi stoji edinstveni hetitski muzej, kjer je shranjenih največ hetitskih umetnin, med drugim nekaj tisoč klinopisnih tablic.

Na kratko smo sešteli prepotovane kilometre in ugotovili, da jih je bilo 2056, nato pa smo krenili proti Adani.

Na levi in desni strani ceste so se razprostirala polja, nad katerimi so se dvigali številni hribi. Obala velikega slanega jezera Tüz se je svetlikala od nakopičene soli. V ospredju se je košatil gorski masiv Taros Daglari, ki je do poznega poletja pokrit z belo kapo. Stepska planota, obrasla z redko travo, se je začela počasi zoževati, dokler nismo prišli v Cilicijska vrata. Tu je pot ozka, komaj za železnico in cesto. Temperatura je počasi padala, ko smo po številnih ovinkih dospeli na vrh. Tu smo imeli zelo lep razgled po Anatolski planoti, globoko pod nami pa se je razprostirala rodovitna Cilicijska ravnina, ki je segala vse tja do Sredozemskega morja. Pot se je začela naglo spuščati, tako da smo pri naslednjem zelo ostrem ovinku nasedli. Ni preostalo drugega, kot da smo izstopili iz avtobusa in krenili nekaj sto metrov peš. Šofer je na srečo imel s sabo drogove, tako da nismo imeli večje zamude. Skozi okno smo opazovali bombažne, lešnikove in oljkine nasade vse tja do Adane.

Po nenavadni orientalski večerji, bila je neke vrste kombinacija med solatami, smo si ogledali mesto. Nikoli ne bomo pozabili tega večernega ogleda, kajti za nas je bil povsem novo doživetje. Nekako tesno nam je bilo pri srcu, ko smo se spotikali ob speče ljudi po ulicah. Čim globlje smo zahajali, tem bolj smo bili razočarani nad tako podobo mesta, zato smo raje odšli spat. Pa tudi tu ni bilo miru, saj so adanski komarji prikazali vso svojo borbenost na naših iz-

mučenih telesih. Zato smo komaj čakali jutro, da bi nadaljevali pot proti Iskenderunu.

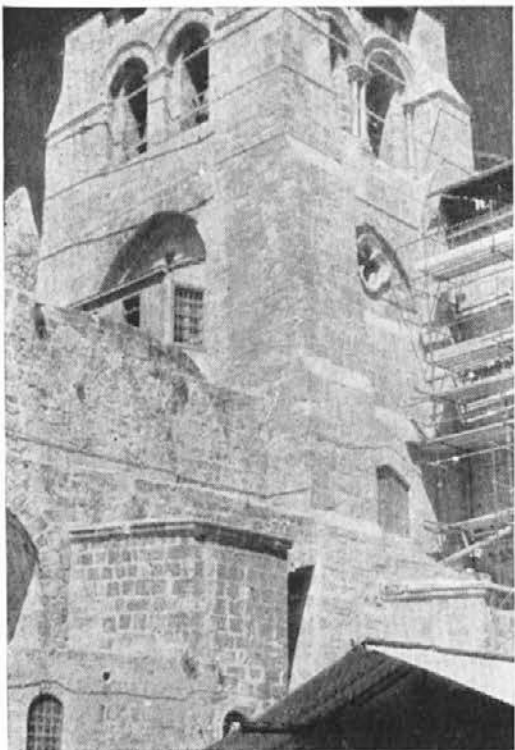
Sonce nas je pozdravilo, ko smo bili že daleč stran od Adane. vzdolž ceste so nas spremljale razvaline gradov iz časov križarskih vojn. Po dobri uri vožnje smo prispeli v Iskenderun ali nekdanjo Aleksandreto. V tem mestu so se nekdanj končavale kopne poti. Do sem so prinašale tovor karavane iz daljne Indije in Perzije, od tod naprej pa je šel z ladjami v Evropo. Zdaj je Iskenderun letoviški kraj.

Premagati smo morali še en gorski greben — Amanos. Čez njega vodi cesta po številnih serpentinah do Sirijskih vrat. Preden smo prispeli na vrh, smo se ustavili v prečudoviti gorski vasi. Trg je bil zelo bogato založen z najrazličnejšim sadjem. Za nas je bil pravi raj, saj smo zelo poceni napolnili izpraznjene torbe. Zadovoljni smo hitro prispeli v Antakio ali nekdanjo Antiohijo. Nekoč polmilijonsko mesto ima danes komaj 50.000 prebivalcev. Še danes se vidijo razvaline nekdanjega mesta. Antiohija je bila prva odskočna deska za nadaljnji razvoj krščanstva. Petrova votlina je ohranjena skoraj nedotaknjena.

Po kratkem ogledu mesta smo nadaljevali pot proti turško-sirijski meji. Ko smo ure premaknili za nadaljnjih šestdeset minut naprej, smo zvedeli, da je bil v 354 kilometrov oddaljenem Damasku izvršen državni udar. S tem so bili vsi sirijski mejni prehodi do nadaljnjega zaprti. Ni nam preostalo drugega, kot da čakamo, dan, dva, morda še več. Po minuli nervozi smo se porazgubili po kamniti puščavi. Vsak si je poiskal kotiček sence, da se vsaj za kratek čas skrije vročemu soncu. Nekateri pa, ki se niso znali izogniti soncu, so brenčali ko čebele okoli avtobusa. Ni bilo mogoče zdržati ne zunaj, še manj pa v avtobusu. Toda večina potnikov se je znašla. Kup trsja, ki je bil kot nalašč pripravljen za nas, nam je prišel prav podnevi in ponoči. Vse je kazalo, da bomo morali prvo noč prespati kar v avtobusih, zato smo začeli misliti tudi na to. Mnogi so poizkušali zaspati zunaj, pod trsjem, vendar jih je hladna

Del starega jeruzalemskega obzidja

Cerkev Kristusovega groba

noč pregnala v avtobus. Lahko si mislite, kakšno vzdušje je bilo v avtobusu. Na zadnjih sedežih je nekdo s spretnostjo dobrega trobentača na vso moč vlekel dreto, drugi pa so imeli govorne vaje. Pa kaj bi našteval, saj je »čudovita« noč zelo hitro minila. Juranja telovadba je bila obvezna za vse tiste, ki so čutili, da se jih še držijo noge. Za ostale pa je bila potrebna krepka masaža.

Ko smo bili že vsi obupani zaradi čakanja, smo dobili sporočilo, da končno lahko nadaljujemo pot. Tako smo se hitro znašli v Hami, za katero so značilna velika vodna kolesa s premerom 22 metrov. Ta črpajo vodo iz reke Orontes in jo zlivajo v kanale, iz katerih namakajo polja.

Počasi so se začela rodovitna polja spreminjati in kamnita in peščena tla. Redko, bodičasto grmičevje, obraslo s suho travo, je dajalo znake, da se bližamo Sirijski puščavi. Vroč in suh zrak nam je sušil grla. Občutili smo močno žejo, a vode ni bilo nikjer. Ker smo vedeli, da bomo čez nekaj kilometrov že v Damasku, smo vročino nekako laže prenašali.

Med zelo stara mesta prištevamo tudi Damask. Najzanimivejši je stari del, ki se razteza na zahodni strani. Ta del je tudi najbolj reven, vendar je zgodovinsko bogat. Najstarejša je Ravna ulica, ki je prepređena s številnimi manjšimi. Omjadova mošeja je ponos domačinov, obenem pa najlepša mošeja islama. To cerkev so Arabci pri osvajanju Damaska spremenili v mošejo, pri tem pa napravili čudo arhitekture in ornamentike. Vsekakor ogleda vredna je »Hiša iz tisoč in ene noči«, ki je okrašena vsa z zlatom in srebrom, kot bi stopili v pravljичni svet.

Ravna puščavska zemlja, tu pa tam rahlo valovita, nas je spremljala vse tja do glavne mesta Jordanije — Ammana.

Skromna stepsko puščavska tla nudijo domačinom le malo dobrin. Zato smo srečavali med potjo revne pastirske družine s čredo ovac, koz ali kamel. Od sonca ožgana in nagubana lica so nam razodevala, da je njihovo življenje res trdo. Dokaj preprost

je njihov jedilnik: kamelje ali kozje mleko, tu pa tam meso ter morebitni bakšiš v obliki jedil, ki jih dobijo od tujcev, so njihova glavna prehrana. Ob šotorih imajo kupe živalskih odpadkov, ki jih uporabljajo za kurjavo. Zaradi stalnega preseljevanja je večina šotorov že odsluženih. Ker so ti kraji apnenčasti, so posejani z votlinami, ki jih pa te pastirske družine kar pridno uporabljajo. Tisti pa, ki se bavijo z obrtjo ali imajo košček rodovitne zemlje, so mnogo na boljšem kot ostali. Čudili smo se trgovcem, ki so vlačili za rokave mimoidoče v svoje trgovine. Ko te je premeril od nog do glave, je ugotovil finančno moč kupca in postavil najvišjo ceno. Če je ugotovil, da se kupec le ne more odločiti, je začel ceno počasi spuščati. Včasih je prodal blago kar za polovično ceno, vendar je kljub temu napravil dobro kupčijo.

Ceprav spremlja te ljudi skozi vse življenje samo trdo delo, pokažejo do tujca veliko gostoljubnost. Povsod, kjerkoli smo se ustavili in so ljudje videli napis na avtobusih »Jugoslavija«, so nam želeli dobrodošlico, vmes pa se je čulo: »Tito is a good man«. Zato smo bili skoraj na vsakem koraku presenečeni nad tako prijaznimi domačini.

Amman je majhno mesto z 250.000 prebivalci. Tu je središče vsega gospodarskega, kulturnega in političnega življenja te izrazito puščavske države. Domačini se največ bavijo s trgovino.

Po zelo razgibanem terenu, ki preide včasih tudi v depresijo (to se pravi niže od morske gladine), smo prispeli v El Quds ali Jeruzalem. Jeruzalem leži na zahodni strani Mrtvega morja na višini 790 metrov. Mesto je obdano s štiri kilometre dolgim obzidjem in ima osem vhodnih vrat. Najbolj prometna so Damaščanska, najbolj značilna pa Zlata in Herodova vrata. V podnožju Oljske gore se razprostira vrt Getsemani s prečudovito baziliko. Malo naprej od Štefanovih vrat stoji zelo stara cerkev, v kateri je Kristusov grob. Skala, v kateri je vklesan grob, je vsa obložena s črnim marmorom in okrašena s podobami. Pot je vodila po Dolorosi do templja in Omarjeve mošeje. Nad obzidjem templja se mogočno dviga okrogla kupola, ki gospodari nad mestom.

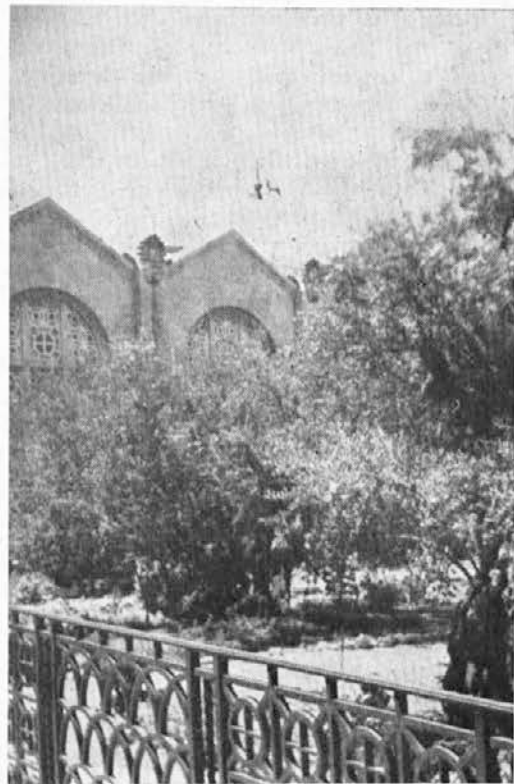
V širokem tempeljskem dvorišču smo imeli občutek, kot da bi stopili za nekaj stoletij nazaj. Stari vodnjak, ki ga je izdelala roka neznanega mojstra, je še vedno kljuboval zobu časa in še sedaj služi svojemu namenu. Neprecenljiva vrednost svetišča obiskovalca že na zunaj preseneti. V notranjosti se bleščijo z zlatom obdelani mozaiki, ki predstavljajo nekaj edinstvenega. Vse svetišče je kot en velik mozaik. Ozka ulica, zgrajena iz samih velikih kvadrov, nas je peljala v nekdanjo vojašnico. Po nekaj strmih stopnicah smo prispeli na prostor, kjer je Pilat obsojal ljudi. Dih nam je zastal ob pogledu na ječe, ki so se razprostirale globoko pod nami, vse vklesane v živo skalo. Le težak ključ, ki je visel na steni, je mogel razkriti njihovo skrivnost. Počasi smo se vzpenjali po rahlo valoviti cesti, na vsaki strani obrasli s trdoživimi oljkami, na Oljsko goro ali Djebel et-Tur. Kamorkoli smo se ozrli, se je nudil lep razgled. Pod nami se je širila zelena Betanija, na severu Samarija, daleč tam za puščavskimi hribi pa Mrtvo morje.

Nekoliko kilometrov stran se nahaja Beitlahm ali Betlehem, mesto Kristusovega roj-

stva. Nekoč so ta kraj imenovali »Hišo kruha«, vendar se je sedaj podoba precej spremenila. Mesto leži na dveh gričih, ki se po terasah, posajenih z oljkami, strmo spuščata v dolino, kjer se vrstijo skrbno obdelane njive. Sedanja cerkev Kristusovega rojstva je v notranjosti še zelo dobro ohranjena. V nekdanji votlini stoji ogleda vreden oltar z jaslami.

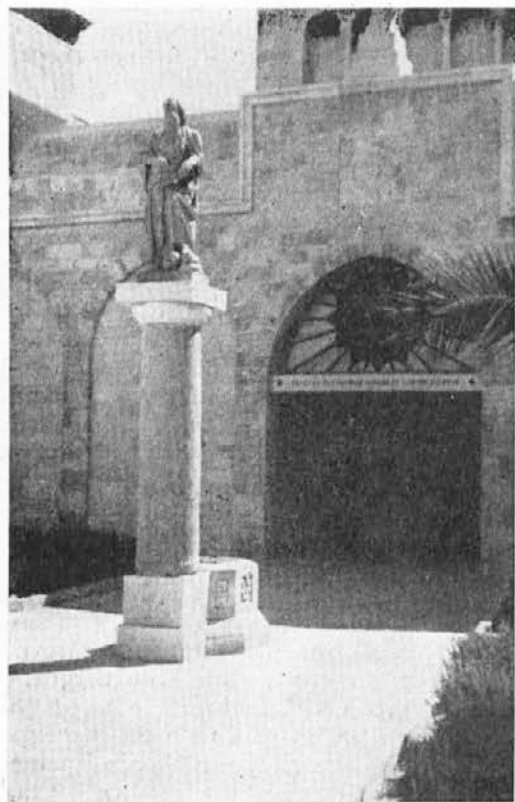
Ne preveč izmučeni smo z avtobusom krenili proti Jerihu. Z vso spretnostjo je šofer previdno krmaril po ovinkih, dokler se nismo pripeljali v dolino Jordana. Nekdanja dolina zelenja je sedaj skoraj sama puščava. Le ozek pas zelenja, ki ponekod meri le nekaj deset metrov, komaj životari. V tem kraju je najbolj znana oaza Jeriho, ki leži 250 metrov pod morsko gladino. Obrasla je s številnimi dateljnovidnimi in bananinimi nasadi. Vodo dobijo iz Elizejskega studenca in iz potoka Nahr el-Kelt. Tu se nam je pridružil tamkajšnji vodič in nas popeljal na kraj, kjer stoji najstarejša zgradba. Pripovedoval nam je, da so zgradbo izkopali ameriški arheologi in da cenijo starost nad 7500 let pred našo ero. Ko smo si jo ogledovali, se nam je zdela prav čudne kupolaste oblike. Vrata so izredno nizka, skoraj pri tleh. Zgrajena pa je iz samega kamna. Po sreči mi je uspelo, da sem ukraдел posnetek te zgradbe na filmski trak.

Po ogledu smo komaj čakali, da okusimo slanost Mrtvega morja. Rahle bolečine v ušesih so bile prvi znaki, da se spuščamo. Toda s pridnim odpiranjem ust smo pritisk kar sproti izravnavali. Obcestni kamni so označevali, da smo že zelo nizko. Končno se nam je odprla kotlina, v kateri je mirovalo Mrtvo morje. Tako smo prišli na najnižjo točko — depresijo — 394 metrov. Reči moram, da je to za nas bilo nekaj nevsakdanjega. Morje, obdano od vseh strani z vročo puščavo, temperatura se je gibala nekje od 39 do 40 stopinj Celzija. Ker smo se hoteli čimprej ohladiti v vodi, smo takoj odšteli 150 filsov in že smo se pognali naprej. Toda, joj! Obala je bila kristalno bela

6000 let stare oljke v vrtu Getsemani

DVA DNI V DOLINI SOČE

Vhod v betlehemsko baziliko

od same soli, zato smo raje stopili kar v vodo. Da bi se ohladili, ni bilo misliti, tudi voda je bila zelo topla, temperatura je znašala okoli 34 stopinj Celzija. Počasi smo stopali korak za korakom naprej, voda je segala že do prsi, ko nas je naenkrat dvignilo. Zastonj smo mahali z rokami, saj smo že plavali na vodi kot prazne steklenice. Tako so se ojunčili tudi neplavalci. Plavali so bolje od nas. Ker je voda izredno slana (ima šestkrat večjo slanost od ostalih morij), smo morali zelo paziti na oči in usta. Toda kljub previdnosti smo odhajali drug za drugim iz morja. Voda v očeh ali ustih povzroči neznosne bolečine. Ko smo bili skoraj vsi rdečih oči, smo se spravili v hotel Kleopatra in Imperial.

Naslednjega dne smo se po isti poti, po kateri smo prišli, vračali proti Damasku. Od tod se je cesta začela počasi vzpenjati, dokler nismo prispeli na sirijsko-libanonsko mejo. Počasi smo premagali Antilibanonske planine, znane po libanonskih cedrah, ko smo se že znašli v Libanonskem gorovju. Med močnim zavijanjem motorja smo prispeli na vrh, odkoder smo opazovali Beirut. Skozi zelo slikovito pokrajino, ki bi bila še najbolj podobna Sloveniji, smo prispeli v osrčje Beiruta.

Med več kot dveurnim križarjenjem po beirutskih ulicah smo imeli dovolj možnosti, da smo spoznali vsaj košček življenja v njem. Beirut je novo mesto. Na videz mirno in čisto, skriva v svojem ozadju presenetljivo drugačno podobo. Na eni strani gradijo mogočne stavbe, njihovi lastniki so trgovci, a na drugi strani bi se človek lahko razjokal nad revščino, ki vlada v nekaterih beirutskih četrtih. Komaj ob večernih urah mesto zaživi. Na cestah je slišati vse mogoče jezike, od arabščine, francoščine pa tja do kitajščine. Trgovine so odprte pozno v noč. Ko se oglasio prve jutranje sirene, postane mesto mirno in tiho, kot bi se bilo dneva.

Navsezgodaj smo že čakali na beirutskem letališču. Od tod bomo poleteli proti domo-

Planinci Prevalj in Raven so si v okviru proslav in manifestacij ob 60-letnici smrti slovenskega pesnika Simona Gregorčiča zadali nalogo, da obišejo njegov rojstni kraj in obenem tudi druge lepote Soške doline. Organizacija izleta je bila poverjena planinskemu društvu Prevalje, ki je določilo, da se izlet izvede od 22. do 24. julija. Izletnikom naj bi bil prikazan najlepši predel naših zahodnih Julijskih Alp s slikovitimi dolinami, kot so dolina Soče, dolina Koritnice in dolina Bavščice. Nadalje so bili na sporedu tudi vzponi na nekaj najvišjih vrhov, ki se bohotojijo nad temi dolinami. Tudi obisk planinske vasice Vrsno pod Krnom je bil eden izmed ciljev našega izleta.

Vse priprave in organizacija izleta so bile vestno in dosledno opravljene. Težko pričakovani dan, 22. julij, je z lepim sončnim jutrom pozdravil številne izletnike, ki so nestrpnost pričakovali odhoda. Pisano druščino je sestavljalo 45 članov s Prevalj, 41 z Raven in 2 iz Dravograda. Dva avtobusa sta odpeljala proti cilju. Vsi, pa čeravno so mnogi že večkrat obiskali te kraje, so komaj čakali, da se prikažejo naši lepi Julijci. Ustavili smo se na Vršiču. Radovedne oči onih, ki te pokrajine še niso videli, se niso mogle načuditi gorskim lepotam. Vedno znova je bilo treba opisovati in pojasnjevati imena teh in onih vrhov. Čutiti je bilo, da so se ljudje približali goram, da je marsi-

vini. Končno se je pred nami pojavil štirimotorni DC-6. Po kratki kontroli motorjev smo se hitro znašli nad gladko površino Sredozemskega morja. Iz višine 4500 metrov smo opazovali Ciper, Rodos in druge otoke. Pod nami so se pojavile Atene, Solun, pri Devdeliji smo »prestopili« mejo ter čez surčinsko letališče leteli do Brnika. Po šesturnem neprekinjenem letenju smo zadovoljni prispeli na ljubljansko letališče.

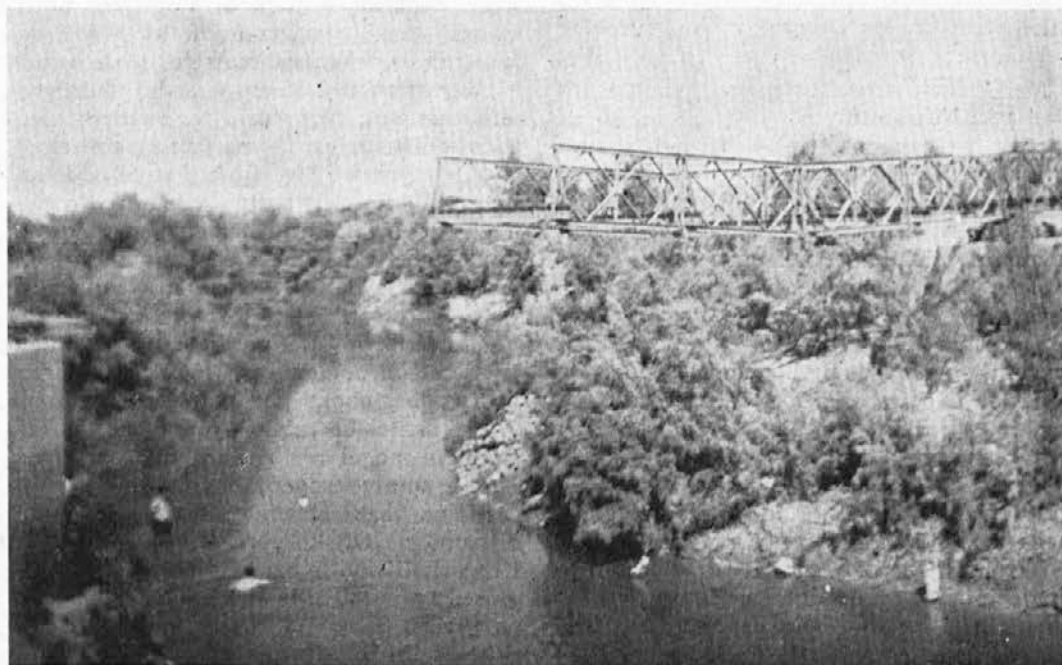
Tako smo končali pot, ki je bila dolga 6500 kilometrov.

kateri podvomil ter se vprašal, zakaj že prej ni skušal priti v soseščino teh gorskih velikanov. Nekaj mlajših je izkoristilo čas in se podalo na najbližje vrhove Mojstrovke. Še precej časa po predvidenem odhodu se skupine niso mogle ločiti od prelepega Vršiča in njegove okolice.

Zanimiva vožnja od Vršiča proti dolini Soče je bila zopet bogata paša planinskih lepot za naše oči. Ob mogočnem kipu našega znanega planinca in alpinista Julija Kugyja se je zopet vsa družina ustavila ter občudovala prekrasni soški svet ter zrla na vrhove Jalovca, Bovškega Grintovca in Ozebnikov.

Pot nas je nadalje vodila še k izviru Soče. Mnogi se niso mogli načuditi, da lepa in silovita Soča izvira prav iz srca planin in se že takoj po nekaj metrih svojega teka razbesni z vso bohotnostjo in srditostjo, kakor jo opeva naš pesnik Simon Gregorčič. Ogledali smo si tudi znani botanični vrt Alpineum Juliana, nadalje drugi zanimivi izvir Mlinarice in domačijo znanih trentskih vodnikov Tožbarjev. V vasi Trenta pa nismo pozabili tudi na zelo zanimiv in bogat planinski muzej.

Sredi popoldneva prvega izletniškega dne je začelo vreme kazati na slabše, zato se je polovica izletnikov odločila, da bo počakala v dolini in drugi dan nadaljevala pot. Skupina prvega avtobusa, okrepljena z nekaterimi planinci iz drugega, je nadaljevala pot proti dolini Koritnice. V Logu pod Mangartom, to je mikavni planinski vasi, je bilo naše vožnje konec. Tukaj smo zopet pustili polovico skupine. Skupina, ki jo je sestavljalo 23 planincev, med njimi tudi nekaj planink, je oprtala svoje nahrbtnike ter se podala po naši najvišji alpski cesti proti sedlu pod Mangartom. V kočjo smo prispeli že v mraku, bila pa je zasedena do zadnjega kotička. Nismo si zaradi tega delali skrbi, bo že kako. Prijetno kramljanje ob stalnem ropotu svetilnega agregata nas je spravilo v res pravo planinsko družino. Vsak je imel kaj povedati in tako je minil

Jordan

Foto: J. Zdovec

Naši planinci pred spomenikom Simona Gregorčiča v Kobaridu

Foto: A. Broman

čas, kot bi trenil. Zadovoljni, da smo prišli že prvi dan tako daleč, in v nadi, da nas bo drugo jutro zatekel sončni vzhod na vrhu Mangarta, smo polegli po tleh in tudi kmalu zaspali. Še je bil mrak, ko so nekateri že gledali proti oknom in opazovali vreme. Povsod je ležala gosta megla in od streh se je tudi slišalo precej močno kapljanje. Nihče si ni upal glasno povedati, da dežuje. Vsak zase, vsi za vse smo si želeli lepega, sončnega vremena. Drug za drugim smo kljub temu vstajali in pripravljali svoje stvari.

Ogledovali smo megleno sedlo Mangarta, čigar vrh nikakor ni bil viden. Prenehalo je deževati. »Kdor hoče, naj gre, ker smo že tukaj!« je pripomnil eden. Odhajali smo proti sedlu, kjer smo se brez besed začeli ločevati, eni proti sedlu, drugi proti steni Mangarta. Deset planincev se je zagrizlo v megleno in mokro steno ter se v precej hitrem tempu, korak za korakom in prijem za prijemom, vzpenjalo po gladki steni. Na vrhu nas je pozdravil še precej močan veter, ki je pihal od sosednjega Jalovca. Za trenutek je veter razgnal megle in pod seboj smo zagledali lepa Belopeška jezera in vrhove Velikih Ponc. Le za hip smo bili deležni pogleda v dolino, kajti že naslednji trenutek se je zopet zagnila meglena zavesa. Stemnilo se je, kakor da se pripravlja noč v daljavi in celo zabobnelo je. Hitro smo se odpravili navzdol, kaj kmalu bili zopet na sedlu in že tudi pri koči. Tu smo se srečali s skupino, ki je prejšnji dan ostala v dolini. Čeravno nas je ločil samo en dan, smo se veselo pozdravili ter si imeli kar precej povedati. Sredi dopoldneva smo se jeli vračati proti sedlu na Predelu, kjer smo se vsi sešli. Veseli in zadovoljni smo se zopet znašli v lepem Logu pod Mangartom, kjer je sijalo sonce, le očak Mangart se ni hotel odkriti.

Po dolini Koritnice nas je pot vodila do velike trdnjave Kluž, ki smo si jo dodobra ogledali. Med nami so bili tudi takšni, ki so se borili tod kot vojščaki. Z zanimanjem smo sledili njihovemu pripovedovanju. Naslednji postanek smo imeli v Kobaridu. Lep in zelo prijeten kraj s svojim impozantnim

spomenikom Simona Gregorčiča. Za Kobaridom smo se ustavili še ob majhnem gričku s cerkvijo, kjer je pokopan slavní pesnik Soške doline. Zaradi gradbenih del na njegovi rojstni hiši si je nismo mogli ogledati. Od Tolmina do Mosta na Soči smo še občudovali menjajoče se barve naše planinske znanke Soče.

Med potjo proti Cerknemu smo si še ogledali partizansko bolnišnico Franjo. Potem nas je vožnja vodila čez hribovite predele do Škofje Loke in dalje proti Kamniku. V obrisih smo že videli naše sosede Kamniške planine. Proti mraku smo prispeli do Kamniške Bistrice, kjer smo se srečavali z velikimi skupinami planincev, ki so prav tako kot mi preživeli dva dni v planinskem svetu trenutke razvedrila. Močan naliv nam je onemogočil, da bi si še ogledali svet pod ostenjem mogočne Brane in Planjave. Lepi planinski kotiček smo zapustili že v temi ter se z žičnico potegnili na Veliko planino.

Deževno nedeljsko jutro nas ni motilo, da si ne bi ogledali razsežne planote Velike planine ter njenih slikovitih in prikupnih planinskih bajtic.

Bližal se je čas povratka. Vreme se je polagoma zjasnilo, kakor da nam hoče še enkrat pokazati vse planinske lepote in čare. Toda morali smo v dolino in nazaj vsak na svojo dolžnost in v vsakdanje življenje.

Za nami so bili trije dnevi skupnega planinskega življenja, trije dnevi veselja v naravi med našimi skalnatimi velikani in prikupnimi dolinami. Še dolgo je bilo slišati vesele govorce med ljudmi, kako lepo in nepozabno doživetje je bil ta izlet. Enodušne so bile naše misli in želje: Nazaj v planinski raj.

Franc Telcer

Iz otroških ust

»Očka, ali morata siamska dvojčka tudi hoditi v šolo?«

»Seveda!«

»Kaj pa stori učitelj, če eden od njiju zaostane?«

Mlade upokojece pobira

V petek, 5. avgusta t. l., se je naglo raznesla vest, da je v slovenjegraški bolnišnici umrl Maks Rožej, dolgoletni tovarniški delavec in znani čebelar. Težka, zahrbtna bolezen na želodcu ga je veliko prezgodaj odtrgala od njegove družine — žene in petih nepreskrbljenih otrok.

Rožejevi so že od leta 1918 stanovali v Sušnikovi, sedaj Lubasovi bajti v Podkraju. Tu je pokojni Maks, ki je bil leta 1911 rojen, preživel svoja mladostna leta, dokler se ni leta 1949 priženil k Pratkanarjevi bajti na Brdinje.

Med okupacijo sta ga že v začetku marca 1943 obiskala partizana Steiner Pepo — Gogo, ki je odšel s prvo skupino iz Kotelj februarja v partizane, in Žavcer Pavle — Matjaž, sekretar pokrajinskega odbora OF za Koroško. Maks Rožej je bil od tega obiska naprej njihov obveščevalec vse do časa, ko se je sam pridružil partizanom. Jeseni leta 1944 je bil od koroškega bataljona premeščen kot kurir k dravograjskemu okrožju, kjer je bil do osvoboditve. Po osvoboditvi je ponovno šel na delo v žele-

Maks Rožej

zarno. Tu je delal do upokojitve v začetku leta 1964.

Pri odhodu iz železarne je trdil, da se bo sedaj lahko popolnoma posvetil družini in čebelarstvu. To njegovo željo je kmalu prekrizala bolezen in prezgodnja smrt. Pokopan je bil v nedeljo, 7. avgusta, v Kotljah. Velika udeležba ljudi na pogrebu je bila dokaz, kako priljubljen je bil pokojni Maks. Poleg domačega župnika so mu za slovo govorili še Beno Kotnik st. v imenu kraj. organizacije ZZB Kotlje, Ivan Dretnik, pd. Ajnžik, v imenu čebelarske družine Ravne, in Slanič R. v imenu društva upokojecev podružnice Ravne. Ravenska godba je zaključila pogrebno svečanost z žalostinko.

B. K.

PREDLOG ZA NOVO HIMNO

Od našega strojarskega pesnika smo prejeli zanimivo pismo, ki ga v celoti objavljamo.

Uredništvo

Koroški fužinar, uredništvo!

Naše stare himne niso več porabne. Tako himne sploh nimamo. Jaz sem na oba stara napeva zložil nova besedila, to je na Lepo našo domovino in Hej Slovani. Prva je že bila priobčena v Koroškem fužinarju, drugo pa pošiljam danes. Doslej je še nisem nikamor ponudil v natis. Če sodite, da je za to, pa jo natisnite. Zapisano je vse to, kar vsi mislimo in čutimo. Stara Hej Slovani je pa sestavljena iz samih nesmislov.

SPEV SVOBODE

Spev svobode se oglasi, radost našo znani, priborili so jo borci, hrabri partizani. Po junaški, slavni borbi novi čas nam teče, delo družno in omika vir je naše sreče.

Mi želimo vsemu svetu mir, ljubav iskreno, branimo pa svoje pravo za življenja ceno. Nas ne plašijo napor, besni ne viharji, zemlje, vseh zakladov naših mi smo gospodarji.

Dviga nas moči zavest in volja neomajna, doba dela in prosvete naša bo sijajna. Sloga veže brate, sestre v republikah šestih, zagotavlja nam uspehe, zmage drugov zvestih.

Blaž Mavrel

OČE PERNAT
SO VEDNO DOBRE VOLJE

Pernat je največji kmet na Zg. Jamnici. Je že priletan mož, pa še vedno dobre volje. Postaven očka z velikimi zasukanimi brki in s svojo »fajfo« rad posedla okoli čebel-

Korenina

njaka, saj ima v njem čez dvajset panjev čebel, ki so mu v veliko veselje.

V poletnem času pa še tudi fantje in sosedji radi pridejo k njemu na obisk, ker se tudi rad pošali. Večkrat pokaže tudi »ta veliko fajfo«, ki je še marsikomu nekaj novega. Vanjo pridejo štirje »paklni« tobaka. Takole rad sam pripoveduje:

»Ja, ja, šta fajfa je stara že čez trdejsti let, takrat sem biv še mvaad pub, sam si jo sam narado, zdaj jo imam pa za spomin in

še časi prav pridi. Deklete so me koj tk postrani gvadale, ko som mev rdač nagl za kvabukom in pa što čudno fajfo. O, som sa še pa kiri bodi dopado. Ja, ja zdaj so pa tisti cajti minoli. Včasih je koj ušno bovo. Zdaj som pa že star in siv, palica mi pomaga pri hoji, a v spomin pa mi še pridejo tisti lepi cajti, ki so včasih bili.«

In tako, kakor se na sliki vidi, še vedno rad pride v kako mlado družbo, kjer ve veliko povedati o svoji preteklosti. Seveda pa gre nekaj za šalo, nekaj zares. Oče Pernat so vedno dobre volje.

D. T.

ISKRIVOSTI

Dandanes nekateri ljudje potrošijo denar, ki ga še nimajo, da bi kupili stvari, ki jih ne potrebujejo in bi se z njimi postavljali pred drugimi.

Ničesar na svetu se ne bi dokončalo, če bi vedno pred pričetkom morali odstraniti vse mogoče ovire. Človek, ki vidi in vzame ljudi takšne, kot so, ustreza za ta svet.

Na tem svetu ni brezupnih situacij; samo ljudje so, ki izgubijo upanje.

Če te naj človek sovraži, ga moraš prvo ti sovražiti. Če hočeš, da te udari, ga moraš prvo ti. Če pa želiš, da te ima rad, ga moraš prvo ti rad imeti.

Ljudje so kot hranilna knjžica: če si na postavko medsebojnih odnosov vlagal, ti to lahko v slabih časih koristi.

Življenje je kot brusni kamen; ali bo človeka zbrusil ali oblikoval, je odvisno od materiala, iz katerega je izdelan.

MALICA

Zazvonilo je.

»Vstanite! Molimo! Oče naš... No, ali velja za tebe posebno pravilo?«

Učitelj se je ozrl v drugo klopi, kjer sva s sošolko Marijo že prvega dne pouka našli svoj skupni prostor.

»Saj stojim!« je boječe odgovorila moja sošolka. »Le majhna sem tako, da si mislite, da sedim!«

Marijo sem kmalu po vstopu v šolo vzljubila, ker je bila tako mirna, skromna in dobra učenka. Kadar je bil čas odmora, je najprej počakala, da so se šolarčki razšli, potem pa je počasi potegnila izpod klopi papirnato vrečko, v kateri je imela stlačene koruzne žgance. Skromna, kot je bila, mi je na vprašanje: »Ali nimate doma kruha?« odgovorila: »Veš, rada imam žgance, ostali so od sinočnje večerje, pa sem se spomnila, da jih danes lahko pomalicam.«

Najin pogovor je prekinil Marijin brat, suhljat, nekoliko večji od Marije. Hodil je v sosednji razred. Sprva se je obotavljal, potem pa se je le ojunail in prosil sestro za ostanek malice. Izročila mu jo je. Ves vesel jo je odkuril proti vratom. Prihajal je vsak dan, zato mi je bilo takoj jasno, da je tiste bore malo malice, ki jo je prinašala v šolo Marija, za dva.

Nekega dne mi je zaupala, da si ni prav nič želela sestrice, ki jo je dobila. Prosila je očeta, naj vrže »to malo stvar« v bližnjo Mežo, saj jih ima doma še tako dovolj. Oče pa se ji je smejal, misleč, da je Marija ljubosumna na svojo malo naslednico. Sošolkine misli pa so bile povsem drugačne. Že takrat

Na drugi strani je klobuk Matka Filipa iz Maribora prav tako poln spominov na prehojene poti

je čutila v svojem srcu bolečino in nikakor si ni mogla razložiti, zakaj morajo samo nekateri otroci trpeti pomanjkanje. To jo je napravilo potrto in žalostno, a kljub temu zelo razmišljujočo deklico. Čepra je bila sama potrebna tolažbe, je znala vzbujati v drugih upanje na boljše in srečnejše dni.

To upanje pa tudi ni bilo zaman.

Marija Knez

ZA RAZVEDRILO

Spoznavni znak

Spoznala sta se prek oglasa in postala prijatelja prek pisem. Morala bi se prvič srečati in on ji je pisal:

»...Sporoči mi, kakšen spoznavni znak naj izberem.«

Ona je odgovorila:

»...V desni roki drži žensko torbico iz krokodiljega usnja.«

Kadrovska

Na nekem kadrovskem oddelku so telefonično preverjali podatke prosilca pri prejšnjem delodajalcu.

»Kako dolgo je delal pri vas?«

»Približno štiri ure.«

»Ni mogoče! Prosilec trdi, da je bil dolgo zaposlen pri vas.«

»No ja, zaposlen pa je bil dve leti.«

Nemogoče

Naivna gospa je vprašala slavnega afriškega lovca:

»Ali res niste mogli rešiti svojega ljubega, zvestega tovariša, ko so ga divjaki ujeli?«

»Nemogoče, milostljiva. Ko sem prispel, so ga že črtali z jedilnega lista.«

Redakcija te številke je bila zaključena 12. novembra 1966.

Izdaja upravni odbor Zelezarne Ravne — Ureja uredniški odbor: Alojz Breznikar, Jože Delalut, Franc Golob, Ivo Kohlenbrand, Marjan Kolar, Dušan Miler, Peter Orožen, Jože Sater, inž. Mitja Špek — Odgovorni urednik — Marjan Kolar — Tel. int. 304 — Tisk: CP Mariborski tisk, Maribor.